

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ
В.Н. КАРАЗІНА

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

БЕРЕСТЕНЬ АРТЕМ ВАЛЕРІЙОВИЧ

УДК 340.1:061.1ЄС(477)

ДИСЕРТАЦІЯ

ТРАНСФОРМАЦІЯ ЮРИДИЧНОЇ ПРАКТИКИ В УКРАЇНІ
В АСПЕКТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ:
ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА

Спеціальність 081 Право

(Галузь знань 08 Право)

Подається на здобуття ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

_____ А. В. Берестень

(ініціали та прізвище здобувача)

Науковий керівник: Передерій Олександр Сергійович, кандидат юридичних наук, доцент

Харків – 2026

АНОТАЦІЯ

Берестень А. В. Трансформація юридичної практики в Україні в аспекті європейської інтеграції: теоретико-правова характеристика. –

Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 Право (галузь знань 08 Право). – Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна Міністерства освіти і науки України, Харків 2026.

Дисертацію присвячено комплексному теоретико-правовому дослідженню трансформації юридичної практики в Україні в умовах європейської інтеграції. У роботі викладено результати системного аналізу змін, що відбуваються у правовій системі України під впливом євроінтеграційних процесів, визначено теоретико-методологічні засади трансформації юридичної практики в умовах зближення правової вітчизняної правової системи з європейським правовим простором, виокремлено і охарактеризовано основні напрями її розвитку, а також окреслено перспективи вдосконалення національних моделей правничої діяльності з урахуванням імплементації правових стандартів Європейського Союзу.

У розділі 1 містяться результати комплексного аналізу теоретико-методологічних засад трансформації юридичної практики в Україні як складного соціально-правового феномену в умовах європейської інтеграції, впливу глобалізаційних змін, розвитку цифровізації та правового режиму воєнного стану. Встановлено, що юридична практика є динамічним елементом правової системи, який найбільш чутливо реагує на зміни у законодавстві, суспільстві та міжнародному середовищі, виконуючи функцію адаптації правових норм до реального життя.

Обґрунтовано, що трансформація юридичної практики є комплексним процесом і включає в себе інституційні, процедурні, методологічні, аксіологічні та технологічні зміни. Обґрунтовано, що на відміну від інших змін і перетворень, трансформація означає якісний перехід до нової моделі правничої діяльності,

орієнтованої, перш за все, на забезпечення верховенства права, прав людини, підвищення ефективності правозастосування та інтеграції до європейського правового простору.

Охарактеризовано ключові науково-методологічні підходи до дослідження трансформації юридичної практики. Зокрема, особливу увагу приділено соціально-правовому, аксіологічному, герменевтико-догматичному, системно-комплексному, компаративістському та євроінтеграційному. Доведено, що їх поєднання дозволяє забезпечити цілісне розуміння змін у сфері правозастосування, правотворчості та організації юридичної діяльності. Встановлено, що трансформаційні процеси у сфері юридичної практики мають тривалий, системний і нелінійний характер, що узгоджується з концепцією *path dependence* («залежності від попереднього розвитку»).

Розкрито правову природу та особливості формування міждержавних правових стандартів юридичної діяльності на рівні Європейського Союзу. Проаналізовано еволюцію права Європейського Союзу, починаючи з Римських договорів 1957 р., Маастрихтського договору 1992 р., Амстердамського договору 1997 р. та Лісабонського договору 2007 р., які заклали підвалини створення єдиного правового простору, зміцнення принципу верховенства права та інституційного забезпечення прав і свобод людини. Визначено, що стандарти юридичної практики в Європейському Союзі формуються на основі багаторівневої системи правового регулювання, яка включає первинне право ЄС, Хартію основоположних прав Європейського Союзу, акти вторинного права, практику Суду Європейського Союзу, а також рекомендаційні та оціночні механізми інституцій ЄС.

Особливу увагу приділено правовому доробку Європейського Союзу у сфері правосуддя, доступу до правової допомоги, захисту прав потерпілих, медіації, фінансового моніторингу та організації правничої діяльності. Зокрема, охарактеризовано значення Директиви 2013/48/ЄС про право доступу до адвоката у кримінальному провадженні, Директиви (ЄС) 2016/1919 про правову

допомогу для підозрюваних і обвинувачених, Директиви 2012/29/ЄС про мінімальні стандарти щодо прав, підтримки та захисту потерпілих від злочину, Директиви 2008/52/ЄС про окремі аспекти медіації у цивільних та комерційних справах, Директиви (ЄС) 2015/849 щодо запобігання використанню фінансової системи для цілей відмивання коштів і фінансування тероризму, а також регламентів ЄС у сфері захисту персональних даних, електронної ідентифікації та судового співробітництва. Доведено, що зазначені акти формують не лише нормативну основу, але й функціональні стандарти юридичної практики, що охоплюють процесуальні гарантії, професійні вимоги до правників, інституційні механізми правосуддя та стандарти правозахисної діяльності.

Досліджено функціональну роль інституцій Європейського Союзу, Ради Європи та професійних організацій у формуванні стандартів юридичної практики. Передусім, адвокатської діяльності, професійної етики юриста, забезпечення незалежності правничої професії та доступу до правосуддя. Підкреслено, що такі стандарти мають багаторівневий характер і включають нормативно-правові, етичні та інституційні компоненти. Визначено особливості імплементації європейських правових стандартів юридичної діяльності в Україні. Зокрема, у сфері реформування судової влади, здійснення антикорупційної політики, функціонування адвокатури, юридичної освіти, цифровізації правосуддя та забезпечення прав людини. Доведено, що цей процес характеризується наявністю як позитивних змін, так і системних проблем, пов'язаних із формальним запозиченням і провадженням норм права Європейського Союзу без належної практичної апробації.

Охарактеризовано пріоритетні сфери, у яких юридична діяльність потребує європеїзації. Зокрема, такі: удосконалення антикорупційної політики, реформування судової системи, реформування діяльності адвокатури, розвиток системи безоплатної правничої допомоги, імплементація антидискримінаційних стандартів у діяльність органів влади, удосконалення механізмів протидії відмиванню коштів, розвиток електронного правосуддя, цифровізація правничої

діяльності та оновлення юридичної освіти. Підсумовано, що європеїзація юридичної практики в Україні означає не лише адаптацію законодавства до *acquis* Європейського Союзу, а й трансформацію правозастосовної методології, правової культури, професійної етики та інституційної організації правосуддя.

У розділі 2 досліджено європейську інтеграцію як чинник трансформації юридичної практики в Україні. Проаналізовано вплив євроінтеграційного курсу держави на правотворчу діяльність, правозастосування та реформування системи правосуддя. Встановлено, що інтеграція правових цінностей Європейського Союзу, зокрема демократії, верховенства права, поваги до прав і свобод людини, рівності, правової визначеності та належного урядування, є ключовим напрямом модернізації національної правової системи.

Як приклад трансформації юридичної практики під впливом процесів європейської інтеграції, розкрито еволюцію нормативного регулювання правотворчої діяльності в Україні. Проаналізовано сучасний етап її розвитку у контексті гармонізації національного законодавства з правом Європейського Союзу. Особливу увагу приділено значенню Закону України «Про правотворчу діяльність» 2023 р., який закріплює принципи правотворчості, визначає ієрархію нормативно-правових актів, передбачає механізми правового моніторингу, оцінки впливу законодавства та планування правотворчої діяльності, а також орієнтує нормотворчий процес на адаптацію до *acquis* Європейського Союзу. Окремо проаналізовано інститут лобіювання як елемент демократичного процесу та інструмент забезпечення прозорості взаємодії між владою і суспільством.

Проаналізовано трансформацію цілей і змісту правозастосування під впливом процесів європейської інтеграції. Встановлено, що сучасна правозастосовна діяльність в Україні поступово набуває рис інтегративного та динамічного процесу, який виходить за межі суто внутрішнього права та включає міжнародні й європейські стандарти як безпосередні орієнтири. Підкреслено значення реформ процесуального законодавства 2017 р., розвитку

принципів змагальності та рівності сторін, обов'язку врахування практики Європейського суду з прав людини, а також зростання ролі практики Суду Європейського Союзу та міжнародного кримінального права в національному правозастосуванні.

Значну увагу приділено аналізу трансформації судової практики як центрального елементу юридичної діяльності. Встановлено, що сучасна судова практика в Україні поступово переходить від формально-догматичного підходу до принципово-орієнтованого, заснованого на верховенстві права, практиці Європейського суду з прав людини, посиленні мотивування судових рішень та оцінці соціальних наслідків правозастосування. Підкреслено, що цифровізація істотно змінює способи здійснення правосуддя, професійні компетентності правників та механізми юридичної аргументації.

Окремо проаналізовано вплив на еволюцію юридичної практики судової реформи в Україні після 2014 р., включаючи конституційні зміни 2016 р., оновлення законодавства про судоустрій і статус суддів, створення антикорупційної інституційної інфраструктури, формування та розвиток спеціалізованих антикорупційних органів, а також подальші етапи оновлення органів суддівського врядування. Водночас наголошено на збереженні системних проблем, серед яких: ризики політичного впливу на судову владу, недосконалість процедур добору суддів, фрагментарність дисциплінарних механізмів, кадрові проблеми та інституційна вразливість окремих органів правосуддя.

У контексті оцінки євроінтеграційного поступу України розглянуто вплив Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, набуття Україною статусу кандидата на членство в Європейському Союзі, а також процесу скринінгу законодавства на розвиток правової системи. Підкреслено, що перехід до передвступної моделі інтеграції супроводжується визначенням пріоритетних сфер реформування, зокрема у галузях правосуддя, антикорупційної політики, фінансового контролю, медіарегулювання, захисту прав людини, захисту

персональних даних, прав національних меншин, а також у сфері адаптації митного, податкового, корпоративного та адміністративного законодавства до права Європейського Союзу.

Проаналізовано національне законодавство, що забезпечує європеїзацію юридичної практики, зокрема Закон України «Про правовий режим воєнного стану» 2015 р., Закон України «Про медіа» 2022 р., Закон України «Про адміністративну процедуру» 2022 р., Закон України «Про національні меншини (спільноти) України» 2022 р., законодавство у сфері запобігання корупції, запобігання та протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, законодавство про судоустрій і статус суддів, а також нормативні акти, що регулюють діяльність спеціалізованих антикорупційних органів. Підкреслено значення цифровізації державного управління, розвитку електронних сервісів, системи публічних закупівель та адаптації до стандартів ЄС у сфері захисту персональних даних і фінансового моніторингу.

Підсумовано, що трансформація юридичної практики в Україні є багатовимірним і тривалим процесом, який охоплює інституційні, нормативні, функціональні, технологічні та ціннісні зміни. Доведено, що європейська інтеграція виступає визначальним чинником модернізації юридичної практики, зумовлюючи перехід від формального нормативного запозичення до функціонального наближення національної правової системи до стандартів Європейського Союзу. Обґрунтовано, що подальше реформування юридичної практики в Україні має здійснюватися на основі поєднання нормативного, інституційного та аксіологічного підходів, орієнтованих на забезпечення реальної дії принципу верховенства права, незалежності правосуддя, ефективного захисту прав людини та інтеграції України до європейського правового простору.

Ключові слова: юридична практика, європейська інтеграція, європеїзація права, Європейський Союз, правотворчість, права людини, правова держава, правозастосування, верховенство права, право Європейського Союзу, Суд

Європейського Союзу, Європейський Суд з прав людини, Україна, міжнародно-правовий розвиток, судова реформа.

ABSTRACT

Beresten A. V. Transformation of Legal Practice in Ukraine in the Context of European Integration: A Theoretical and Legal Characterization. – Qualifying scientific work presented as a manuscript.

Dissertation for the degree of Doctor of Philosophy in specialty 081 Law (Field of Knowledge 08 Law). – V. N. Karazin Kharkiv National University of the Ministry of Education and Science of Ukraine, Kharkiv, 2026.

The dissertation is devoted to a comprehensive theoretical and legal study of the transformation of legal practice in Ukraine in the context of European integration. The work presents the results of a systematic analysis of the changes taking place in the legal system of Ukraine under the influence of European integration processes, defines the theoretical and methodological principles of the transformation of legal practice in the context of the rapprochement of the domestic legal system with the European legal space, identifies and characterizes the main directions of its development, and outlines the prospects for improving national models of legal activity taking into account the implementation of legal standards of the European Union.

Chapter 1 contains the results of a comprehensive analysis of the theoretical and methodological foundations of the transformation of legal practice in Ukraine as a complex socio-legal phenomenon in the context of European integration, the impact of globalization changes, the development of digitalization and the legal regime of martial law. It has been established that legal practice is a dynamic element of the legal system, which most sensitively responds to changes in legislation, society and the international environment, performing the function of adapting legal norms to real life.

It is substantiated that the transformation of legal practice is a complex process and includes institutional, procedural, methodological, axiological and technological

changes. It is substantiated that, unlike other changes and transformations, transformation means a qualitative transition to a new model of legal activity, focused, first of all, on ensuring the rule of law, human rights, increasing the efficiency of law enforcement and integration into the European legal space.

The key scientific and methodological approaches to the study of the transformation of legal practice are characterized. In particular, special attention is paid to the socio-legal, axiological, hermeneutic-dogmatic, systemic-complex, comparative, and European integration approaches. It is proved that their combination makes it possible to ensure a holistic understanding of changes in the sphere of law enforcement, law-making, and the organization of legal activity. It has been established that transformational processes in the field of legal practice are long-term, systemic, and non-linear in nature, which is consistent with the concept of path dependence.

The legal nature and features of the formation of interstate legal standards of legal activity at the level of the European Union are revealed. The evolution of the law of the European Union is analyzed, starting from the Treaties of Rome in 1957, the Maastricht Treaty in 1992, the Amsterdam Treaty in 1997 and the Lisbon Treaty in 2007, which laid the foundations for the creation of a single legal space, strengthening the principle of the rule of law and institutional support for human rights and freedoms. It is determined that the standards of legal practice in the European Union are formed on the basis of a multi-level system of legal regulation, which includes primary EU law, the Charter of Fundamental Rights of the European Union, acts of secondary law, the practice of the Court of Justice of the European Union, as well as the recommendatory and evaluation mechanisms of the EU institutions.

Particular attention is paid to the legal acquis of the European Union in the field of justice, access to legal aid, protection of victims' rights, mediation, financial monitoring, and the organization of legal activity. In particular, the significance of Directive 2013/48/EU on the right of access to a lawyer in criminal proceedings, Directive (EU) 2016/1919 on legal aid for suspects and accused persons, Directive

2012/29/EU establishing minimum standards on the rights, support and protection of victims of crime, Directive 2008/52/EC on certain aspects of mediation in civil and commercial matters, Directive (EU) 2015/849 on the prevention of the use of the financial system for the purposes of money laundering and terrorist financing, as well as EU regulations in the field of personal data protection, electronic identification, and judicial cooperation, are characterized. It is proved that these acts form not only the normative basis but also the functional standards of legal practice, encompassing procedural guarantees, professional requirements for legal practitioners, institutional mechanisms of justice, and standards of human rights protection.

The functional role of the institutions of the European Union, the Council of Europe and professional organizations in the formation of standards of legal practice is studied. First of all, advocacy, professional ethics of a lawyer, ensuring the independence of the legal profession and access to justice. It is emphasized that such standards are multi-level in nature and include regulatory, ethical and institutional components. The features of the implementation of European legal standards of legal activity in Ukraine are determined. In particular, in the field of reforming the judiciary, implementing anti-corruption policy, functioning of the bar, legal education, digitalization of justice and ensuring human rights. It is proven that this process is characterized by the presence of both positive changes and systemic problems associated with the formal borrowing and implementation of European Union law without proper practical testing.

The priority areas in which legal activity requires Europeanization are characterized. In particular, these are: improving anti-corruption policy, reforming the judicial system, reforming the activities of the bar, developing a system of free legal aid, implementing anti-discrimination standards in the activities of government bodies, improving mechanisms for combating money laundering, developing e-justice, digitizing legal activity, and updating legal education. It is concluded that the Europeanization of legal practice in Ukraine means not only adapting legislation to the

acquis of the European Union, but also transforming law enforcement methodology, legal culture, professional ethics, and the institutional organization of justice.

Chapter 2 explores European integration as a factor in the transformation of legal practice in Ukraine. The impact of the state's European integration course on law-making, law enforcement, and the reform of the justice system is analyzed. It has been established that the integration of the legal values of the European Union, in particular democracy, the rule of law, respect for human rights and freedoms, equality, legal certainty, and good governance, is a key direction of modernization of the national legal system.

As an example of the transformation of legal practice under the influence of European integration processes, the evolution of the regulatory regulation of law-making activity in Ukraine is revealed. The current stage of its development is analyzed in the context of harmonization of national legislation with European Union law. Particular attention is paid to the significance of the Law of Ukraine "On Law-Making Activity" of 2023, which establishes the principles of law-making, determines the hierarchy of regulatory legal acts, provides for mechanisms for legal monitoring, assessing the impact of legislation and planning law-making activity, and also orients the law-making process towards adaptation to the acquis of the European Union. The institution of lobbying is separately analyzed as an element of the democratic process and a tool for ensuring transparency of interaction between government and society.

The transformation of the goals and content of law enforcement under the influence of European integration processes is analyzed. It has been established that contemporary law-enforcement activity in Ukraine is gradually acquiring the features of an integrative and dynamic process that goes beyond purely domestic law and includes international and European standards as direct guidelines. The importance of the 2017 procedural law reforms was emphasized, the development of the principles of adversarial proceedings and equality of arms, the obligation to take into account the case law of the European Court of Human Rights, as well as the growing role of the

case law of the Court of Justice of the European Union and international criminal law in national law enforcement is emphasized.

Considerable attention is paid to the analysis of the transformation of judicial practice as a central element of legal activity. It is established that modern judicial practice in Ukraine is gradually moving from a formal-dogmatic approach to a principle-oriented one, based on the rule of law, the practice of the European Court of Human Rights, strengthening the motivation of judicial decisions and assessing the social consequences of law enforcement. It is emphasized that digitalization is significantly changing the methods of administering justice, the professional competencies of lawyers and the mechanisms of legal argumentation.

The impact of the judicial reform in Ukraine after 2014 on the evolution of legal practice is separately analyzed, including the constitutional amendments of 2016, the updating of legislation on the judiciary and the status of judges, the creation of an anti-corruption institutional infrastructure, the formation and development of specialized anti-corruption bodies, as well as further stages of the renewal of judicial governance bodies. At the same time, it is emphasized that systemic problems persist, including: risks of political influence on the judiciary, imperfect procedures for selecting judges, fragmentation of disciplinary mechanisms, personnel problems, and institutional vulnerability of individual justice bodies.

In the context of assessing Ukraine's European integration progress, the impact of the Association Agreement between Ukraine and the European Union, Ukraine's acquisition of candidate status for membership in the European Union, and the process of legislation screening on the development of the legal system is considered. It is emphasized that the transition to a pre-accession model of integration is accompanied by the identification of priority areas of reform, in particular in the areas of justice, anti-corruption policy, financial control, media regulation, human rights protection, personal data protection, national minority rights, as well as in the area of adaptation of customs, tax, corporate and administrative legislation to European Union law.

National legislation ensuring the Europeanization of legal practice is analyzed, in particular the Law of Ukraine “On the Legal Regime of Martial Law” of 2015, the Law of Ukraine “On Media” of 2022, the Law of Ukraine “On Administrative Procedure” of 2022, the Law of Ukraine “On National Minorities (Communities) of Ukraine” of 2022, legislation in the field of corruption prevention, prevention and counteraction to the legalization of proceeds of crime, legislation on the judiciary and the status of judges, as well as normative acts regulating the activities of specialized anti-corruption bodies. The importance of the digitalization of public administration, the development of electronic services, the public procurement system, and adaptation to EU standards in the fields of personal data protection and financial monitoring is emphasized.

It is concluded that the transformation of legal practice in Ukraine is a multidimensional and long-term process encompassing institutional, normative, functional, technological, and value-based changes. It is proved that European integration acts as a decisive factor in the modernization of legal practice, causing a transition from formal normative borrowing to the functional approximation of the national legal system to the standards of the European Union. It is substantiated that the further reform of legal practice in Ukraine should be carried out on the basis of a combination of normative, institutional, and axiological approaches aimed at ensuring the real operation of the principle of the rule of law, the independence of justice, effective protection of human rights, and Ukraine’s integration into the European legal space.

Keywords: legal practice, European integration, Europeanization of law, European Union, lawmaking, human rights, rule-of-law state, law enforcement, rule of law, European Union law, Court of Justice of the European Union, European Court of Human Rights, Ukraine, international legal development, judicial reform.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

Публікації у фахових виданнях України:

1. Берестень А. Європейська інтеграція України як чинник трансформації юридичної практики (теоретико-правовий аспект). *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Право»*. 2023. № 35. С. 8–14.

DOI: <https://doi.org/10.26565/2075-1834-2023-35-01>

URL: <https://periodicals.karazin.ua/law/article/view/21532/21072>

2. Берестень А. Адвокатська практика в Україні в аспекті впровадження загальноєвропейських стандартів організації юридичної діяльності (теоретико-правовий аспект). *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Право»*. 2023. № 36. С. 8–15.

DOI: <https://doi.org/10.26565/2075-1834-2023-36-01>

URL: <https://periodicals.karazin.ua/law/article/view/22429/21354>

3. Берестень А. Універсальні цінності Європейського Союзу як правові стандарти правотворчої діяльності в Україні (теоретико-правовий аспект). *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Право»*. 2024. № 37. С. 28–34.

DOI: <https://doi.org/10.26565/2075-1834-2024-37-02>

URL: <https://periodicals.karazin.ua/law/article/view/23313/21627>

4. Берестень А. В., Прокопенко В. Ю., Комарницький В. М., Григорчук М.В., Актуальні питання нормативно-правового забезпечення митного законодавства в Україні в умовах євроінтеграції (теоретико-правовий аспект). *Актуальні проблеми інноваційної економіки та права*. 2024. № 1. С. 88–92.

DOI: <https://doi.org/10.36887/2524-0455-2024-1-18>

URL: <https://apie.org.ua/uk/aktualn%201%2096-pitannya-normativno-pravov/>

5. Прокопенко В. Ю., Григорчук М. В., Комарницький В. М., Берестень А.В. Особливості регулювання митної справи в Україні в умовах Євроінтеграції. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 4. С. 749–751.

URL: https://www.lsej.org.ua/4_2024/182.pdf

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-4/180>

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

6. Берестень А.В. Аспекти трансформації громадянського суспільства в Україні в умовах активізації Євроінтеграції. *Конституційне право ЄС в аспекті євроінтеграції України: тези доповідей Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Харків, 21 квітня 2023 року). Харків: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2023. 372 с.

7. Берестень А.В. Становлення юридичної практики в Україні в аспекті забезпечення прав і свобод особи. *Актуальні проблеми міжнародного права: Всеукраїнська науково-практична конференція* (м. Харків, 10 березня 2023 року): збірник матеріалів / за ред. Т. Л. Сироїд, О. А. Гавриленка, В.М. Шамраєвої. Харків: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2023. 244 с.

8. Берестень А.В. Трансформація нормативно-правового забезпечення економічної безпеки України в аспекті євроінтеграції. *Економічна безпека: організаційно-правові, інформаційно-аналітичні та оперативно-розшукові засади* : збірник тез Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Ірпінь, 16 травня 2024 року) / відп. за вип. Є. Ю. Колосовський. Ірпінь : Державний податковий університет, 2024. 484 с.

9. Берестень А.В. Європейські стандарти функціонування судової влади в аспекті реформування національної правової системи України. *Права людини в правовій системі ЄС: тези доповідей Міжнародної науково-практичної конференції молодих вчених* (м. Харків, 26 квітня 2024 року). Харків: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2024. 250 с.

10. Берестень А.В. Реформа митного законодавства України в умовах Євроінтеграції: теоретико-правовий аспект та юридична практика. *Розвиток митної справи України: захист національних інтересів та сприяння реформам*: збірник матеріалів всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції (м. Ірпінь, 16 травня 2025 року). Ірпінь: Державний податковий університет, 2025. 383 с.

URL: <https://ir.dpu.edu.ua/bitstreams/3b977fd5-5b47-41cf-84e9-d427c3c596d6/download>

ЗМІСТ

ВСТУП.....	18
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЮРИДИЧНОЇ ПРАКТИКИ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ.....	26
1.1. Трансформаційні процеси у сфері юридичної практики як об’єкт теоретико- правового дослідження	26
1.2. Міждержавні правові стандарти здійснення юридичної діяльності Європейського Союзу як орієнтири перетворень національної моделі юридичної практики України	57
1.3. Пріоритетні напрями «європеїзації» юридичної практики в Україні.....	91
РОЗДІЛ 2. ЄВРОПЕЙСЬКА ІНТЕГРАЦІЯ ЯК ЧИННИК ТРАНСФОРМАЦІЇ ЮРИДИЧНОЇ ПРАКТИКИ В УКРАЇНІ.....	124
2.1. Європейська інтеграція як модальна основа правотворчої діяльності в Україні.....	124
2.2. Трансформація цілей і змісту правозастосування під впливом процесів європейської інтеграції	149
2.3. Пріоритети реформування системи правосуддя України за умов імплементатії правових цінностей Європейського Союзу в національну правові систему.....	162
ВИСНОВКИ.....	194
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	201
ДОДАТКИ.....	229

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Активна участь України у процесах європейської інтеграції справляє істотний вплив на національну правову систему. Поступове формування спільного правового простору нашої держави з Європейським Союзом обумовлює трансформацію багатьох елементів національної правової системи, впровадження інноваційних змін у національний правопорядок, імплементацію нових для системи законодавства правових інститутів, формування нової управлінської культури, зміна правової свідомості. За цих умов юридична практика як найбільш функціональний елемент національної правової системи, постійно змінюється і трансформується.

Процес зближення правових систем України з міждержавною правовою системою Європейського Союзу та національними правовими системами передбачає запозичення Україною багатьох правових інститутів і стандартів юридично значущої діяльності. Юридична практика є найбільш чутливою до цього з-поміж інших елементів національної правової системи. Відповідно, відбуваються зміни у сфері юридичної практики як у формально-інституційному плані, так і у функціональному зрізі. Впровадження європейських стандартів у процесі реформування правового статусу адвокатури, системи органів правосуддя, інституцій адміністративно-юрисдикційної і кримінально-юрисдикційної діяльності, а також зміни у матеріальному і процесуальному законодавстві вимагає від кожного суб'єкта певних змін у власній діяльності. Беручи до уваги високий ступінь соціальної важливості таких процесів, перед правовою наукою постає низка важливих теоретичних завдань, зокрема – з'ясувати сутність трансформації юридичної практики в Україні в умовах активізації європейської інтеграції.

Науковою розробкою окремих питань, які стосувалися змін у юридичній практиці під впливом процесів європейської інтеграції, фрагментарно займалися такі науковці: А. Шевченко, В. Серьогін, О. Головка, О. Передерій, В. Бабкін, С. Гусарєв, А. Заєць, О. Зайчук, М. Кельман, А. Козловський, М. Козюбра,

А. Колодій, В. Копейчиков, О. Копиленко, Л. Луць, С. Максимов, О. Мурашин, Ю. Оборотов, Н. Оніщенко, М. Орзіх, Н. Пархоменко, О. Петришин, В. Погорілко, П. Рабінович, Ю. Римаренко, О. Петришин, С. Гусарев, О. Тихомиров, А. Селіванов, В. Сіренко, О. Скрипнюк, С. Стеценко, О. Тихомиров, М. Цвік, В. Шаповал, О. Шевченко, Ю. Шемчушенко, О.Ющик та ін. Проте, проблематика дослідження аспектів трансформації юридичної практики під впливом процесів європейської інтеграції у вітчизняній доктрині залишається мінімально розробленою.

Ураховуючи викладене вище, обрана тема дисертаційного дослідження є цілком актуальною у наш час та значущою для суспільства і держави. Представлений матеріал має важливе теоретичне та практичне значення для подальшого розвитку юридичної науки.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тему дисертаційного дослідження обрано з урахуванням загальної мети реалізації Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020», яку затверджено Указом Президента України № 5/215 від 12 січня 2015 року. Дослідження також виконується відповідно до пріоритетних тем науково-дослідної роботи юридичного факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна «Проблеми удосконалення теорії і практики державно-правових галузей у процесі державотворення та захисту прав людини в Україні». Тему дисертації «Трансформація юридичної практики в Україні в аспекті європейської інтеграції: теоретико-правова характеристика» затверджено вченою радою юридичного факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна 11 листопада 2022 року (протокол № 4).

Мета дисертаційного дослідження. Метою дисертаційного дослідження є комплексний аналіз сутності трансформаційних змін, які відбуваються з юридичною практикою України в умовах активізації європейської інтеграції. Досягнення зазначеної мети передбачає виконання таких дослідницьких завдань:

- з'ясувати сутність процесу трансформації юридичної практики в Україні за умов активізації участі держави у процесах євроінтеграції;
- розкрити зміст основних напрямів трансформації юридичної практики як функціонального елемента правової системи України;
- встановити формально-юридичні вимоги Європейського Союзу до трансформації юридичної практики України;
- визначити роль і значення універсальних цінностей міждержавного права Європейського Союзу для трансформації юридичної практики в Україні;
- з'ясувати особливості пріоритетних напрямів «європеїзації» юридичної практики в Україні;
- визначити і розкрити чинники результативності перетворень у сфері юридичної практики України під впливом процесів євроінтеграції;
- охарактеризувати основні проблеми трансформації юридичної практики в Україні в умовах активізації європейської інтеграції;
- визначити значення трансформації юридичної практики України відповідно до стандартів Європейського Союзу в умовах відсічі збройної агресії та захисту суверенітету і територіальної цілісності держави.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини у сфері трансформації юридичної практики в Україні в умовах Європейської інтеграції.

Предмет дослідження становить теоретико-правова характеристика трансформації юридичної практики в Україні в аспекті європейської інтеграції.

Методи дослідження. Методологія дисертаційного дослідження є комплексною. На філософському її рівні забезпечено оперування принципами та законами діалектичного детермінізму: принципи системності, рівноваги, історизму, закони діалектичного протиріччя та всезагального універсального зав'язку. Це дозволило сформулювати загальну концепцію дослідження, поєднати окремі його елементи у систему, визначити ознаки феномену процесу трансформації юридичної практики, визначити загальноєвропейські стандарти юридичної діяльності у Європейському Союзі та пріоритетні напрями

європеїзації юридичної практики в Україні (підрозділи 1.1–1.3), особливості їх адаптації до змін юридичної практики як елемента національної правової системи (підрозділи 2.1–2.2), визначення пріоритетів реформування системи правосуддя України за умов імплементації правових цінностей Європейського Союзу в національну правову систему (підрозділ 2.3).

Загальнонауковий рівень методології традиційно представлений методами формальної логіки, а також загальними способами пізнання, властивими науковому підходу як такому: а) гіпотеза, аналіз, синтез, неповна індукція, дедукція – були використані для постановки проблем, висуненням первинних припущень, а також при роботі з масивами емпіричних даних при визначенні теоретико-методологічних засад дослідження юридичної практики (підрозділ 1.1), з'ясування міждержавних правових стандартів здійснення юридичної діяльності Європейського Союзу (підрозділи 1.2-1.3), типології та моделювання – для розробки концептуальних засад трансформації цілей і змісту правозастосування під впливом процесів європейської інтеграції (підрозділ 2.1).

Спеціально-науковий рівень представлений методами статистичного спостереження – для визначення пріоритетів реформування системи правосуддя України за умови імплементації правових цінностей Європейського Союзу в національну правову систему (підрозділ 2.2-2.2), герменевтичний метод – при тлумаченні норм законодавства, актів права Європейського Союзу, окреслення проблем результативної трансформації юридичної практики та підходів до її подолання (підрозділи 2.3).

Правову основу дослідження склали норми Конституції, інших законів України, актів права Європейського Союзу.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що дисертаційне дослідження є першою у вітчизняній юридичній науці працею, в якій викладено результати комплексного дослідження трансформації юридичної практики в Україні в умовах європейської інтеграції України. У результаті виконаного

дослідження сформовано науково обґрунтовані положення, які є новими для юридичної науки України. Зокрема:

уперше:

– з'ясовано, що трансформація юридичної практики України, що триває під впливом процесів європейської інтеграції, є формою еволюції національної правової системи. Цей процес характеризується впровадженням у соціально-правову практику інноваційних змін відповідно до модальних юридичних засад здійснення юрисдикційної діяльності, які визначені на міждержавному рівні правового регулювання у Європейському Союзі, а також формуються у практиці Суду Європейського Союзу. Діяльність цієї інституції забезпечує єдність тлумачення і застосування права ЄС та виступає джерелом обов'язкових стандартів юридичної діяльності;

– виокремлено та охарактеризовано основні напрями трансформаційних змін юридичної практики України, які заводяться до реформування інституційних елементів провадження самої юридичної практики та зміни змісту ціннісних пріоритетів юрисдикційної діяльності суб'єктів здійснення юридичної практики;

– розкрито зв'язок між реалізацією Україною впродовж 2014–2025 рр. політичного курсу на поглиблення участі у євроінтеграційних процесах і формуванням нових вимог до суб'єктів юридичної практики в Україні в цілому та системи правосуддя, зокрема. Зв'язуючим компонентом є необхідність для суб'єктів юридичної практики створити у своїй діяльності максимально сприятливі умови для повноцінного втілення на рівні національної правової системи України універсальних правових цінностей Європейського Союзу. Передусім, – забезпечення принципу верховенства права, який у праві Європейського Союзу реалізується через пряму дію, що підтверджується практикою Суду Європейського Союзу;

– доведено, що трансформація юридичної практики в умовах активізації європейської інтеграції України є чинником формування нової національної

культури юрисдикційних відносин, побудованої на принципах верховенства права, пріоритету прав людини та підзвітності держави суспільству;

удосконалено:

– доктринальні положення щодо змісту стандартів організації юридичної практики, які визначаються на рівні міждержавного правового регулювання законодавством Європейського Союзу, рішеннями Суду Європейського Союзу та рішенням Європейського суду з прав людини;

– розуміння функціональних стандартів здійснення юридичної практики в державах-членах Європейського Союзу в аксіологічному аспекті, що передбачає сприйняття як непорушних імперативів професійної діяльності представників юридичної професії таких засад як недопустимість обмеження правових приписів міждержавного права Європейського Союзу, безумовний пріоритет норм Союзу над національним законодавством, гарантування права звертатися до суду на національному рівні, зобов'язання для національних юрисдикційних органів держав-членів тлумачити і застосовувати право Союзу таким чином, щоб воно зберігало свою силу та дієвість. Це відповідає підходу Суду Європейського Союзу щодо забезпечення принципу *effet utile*, дотримання універсальних європейських цінностей у юрисдикційній діяльності;

– наукові підходи до визначення змісту пріоритетів «європеїзації» юридичної практики в Україні. Пріоритетність запропоновано визначати у контексті аналізу першочергових заходів з реформування ключових сфер державного управління і впровадження у функціонування всіх інституцій влади вимог Європейського Союзу (оптимізація юридичного забезпечення антикорупційної політики, активізація проведення судової реформи, більш щільне запровадження практики Європейського суду з прав людини у діяльність українських судів, імплементація антиолігархічного законодавства у правову систему України, створення дієвих правових механізмів протидії відмиванню коштів та скоєння фінансових злочинів, впровадження ефективних форм правового регулювання діяльності медіа, удосконалення законодавства України

про національні меншини, адаптація адміністративно-юрисдикційних процедур і публічних послуг під європейські стандарти урядування та ін.);

набули подальшого розвитку наукові положення щодо:

– обґрунтування позиції про те, що прогрес трансформації юридичної практики в Україні значним чином залежить від оновлення базових галузей законодавства України, впровадження інноваційних кейсів у щоденну практику суддів, адвокатів, прокурорів, посадових осіб органів публічного управління, доцільності урахування практики Суду Європейського Союзу як орієнтира ефективного правозастосування;

– підходи до наукового аналізу правотворчої практики як різновиду юридичної практики в Україні, результати якої визначають рівень загальнонаціональної довіри до правової системи України, засновують нові формальні підвалини для формування нових сегментів юридичної практики, гарантують сталість проєвропейського напряму розвитку української державності в цілому;

– сутності базового концепту трансформації юридичної практики у сфері правозастосування в умовах активізації євроінтеграційних процесів, який передбачає прийняття рішення органом державної влади з метою не формального втілення вимог закону, а задля втілення кращих європейських стандартів забезпечення прав особи, сформованих, зокрема, у практиці Суду Європейського Союзу та Європейського суду з прав людини;

– проблематики європеїзації національної юридичної практики України, яка пов'язана з недостатньою підготовки суддівсько-прокурорських кадрів в частині роботи з практикою застосування Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р. та практики Європейського суду з прав людини, а також практики Суду Європейського Союзу, заснування нових для українського суспільства правових інститутів, – з реаліями правового режиму воєнного стану тощо, заснування нових для українського суспільства правових інститутів, – з реаліями правового режиму воєнного стану тощо.

Особистий внесок здобувача. Дисертаційне дослідження виконано здобувачем самостійно. У процесі виконання дисертації було використано положення національного законодавства, актів права Європейського Союзу та зроблено відповідні посилання на праці інших науковців.

Практичне значення отриманих результатів. Викладені у дослідженні положення, висновки можуть бути використані:

- у науково-дослідницькій сфері – у подальшому доктринальному аналізі юридичної практики, визначенні їх особливостей у різних сферах та значення у процесі розвитку державності;

- у навчальному процесі – для викладання правових дисциплін, розробки та видання навчальних посібників, наукових монографій, публікацій у міжнародних та всеукраїнських фахових виданнях;

- у сфері правотворення та правозастосування – для формування рекомендацій для уповноважених органів та посадових осіб в частині розробки пропозицій для удосконалення нормативних актів з питань регулювання здійснення правосуддя, адміністративно- і кримінально-юрисдикційної діяльності, функціонування адвокатури тощо.

Апробація результатів дисертації. Основні теоретичні положення дисертації було представлено на 5 (п'яти) наукових конференціях.

Публікації. Основні теоретичні положення і висновки викладені у 10 наукових працях, з яких 5 статей – у наукових фахових виданнях України, та 5 тез наукових доповідей.

Структура та обсяг дисертації. Дисертаційна робота складається зі вступу, 2 розділів, поділених на 6 підрозділів, висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг дисертації становить 226 сторінок, з яких основного тексту 201 сторінка. Список використаних джерел містить 200 найменувань і викладений на 28 сторінках.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЮРИДИЧНОЇ ПРАКТИКИ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

1.1 Трансформаційні процеси у сфері юридичної практики як об'єкт теоретико-правового дослідження

Участь України у процесах європейської інтеграції налічує більш ніж тридцять років. Цей багаторічний період був циклічним і характеризувався різним ступенем інтенсивності політико-правової, культурної, економічної взаємодії сторін. Після Революції Гідності 2014 р. прагнення України стати повноправним членом ЄС стало головною метою зовнішньої і внутрішньої політики держави. Це знайшло відображення навіть на нормативному рівні у Конституції України. Після років активних реформ, у 2022 р. Україні було надано статус кандидата на вступ до ЄС. Після цього, як ніколи раніше у вітчизняній історії, євроінтеграційний мейнстрим нашої держави набув чітких інституційних рис. Це, у свою чергу, обумовлює докорінні зміни у функціонуванні національної правової системи України.

Як соціально-юридичний феномен правова система України трансформується під впливом багатьох різних за характером чинників. Це і особливості розвитку міжнародної обстановки у світі та регіоні, внутрішньополітична сфера, соціально-економічне становище, культурні зміни у суспільстві, стан безпеки навколишнього середовища, екологічні чинники, безпекова ситуація тощо. За таких умов усі, без виключення, статичні і динамічні елементи правової системи еволюціонують, зазнають інноваційних змін. Серед таких елементів чільне місце посідає юридична практика.

Юридична практика у широкому сенсі є одним із найбільш чутливих до змін компонентів правової системи суспільства. Сфера юридичної практики першою відчуває на собі вплив тих чи інших новел у законодавстві. Суспільство

чутливо відчуває виникнення і формування новітніх різновидів юридичної практики, запровадження не апробованих раніше правових інститутів, впровадження новітніх принципів регулювання різних сфері суспільних відносин. Прикладами є інститут медіації, запровадження системи антикризового управління, заснування суду присяжних, формування базових засад регулювання правового статусу криптовалюти, використання технологій штучного інтелекту та ін. У зв'язку з цим актуалізується наукове дослідження трансформацій і змін, які зазнає юридична практика в Україні у зв'язку з розширенням діапазону процесів європейської інтеграції.

У додаток до наведеного вище, юридична практика як один з ключових компонентів правової системи, не може залишатися статичною в умовах суспільних змін. Динаміка її перетворень зумовлюється не лише змінами у законодавстві, а передусім тим, що практика є механізмом адаптації норми до реального життя, формою упорядкування соціальної взаємодії учасників суспільних відносин. Саме тому сфера юридичної практики зазнає якісних перетворень, які оформлюються у струнку систему трансформаційних процесів.

На відміну від часткових реформ чи модернізації, трансформація передбачає не лише зміни механізмів, а й зміну філософії (ідеології) їх функціонування, удосконалення. Це означає, що відбувається перехід від одного якісного стану юридичної практики до іншого. Наприклад, поява електронного правосуддя не є лише «оцифруванням» традиційних процесуальних процедур, а передбачає зміни самого характеру доступу до правосуддя, його темпоритму, каналів комунікації між учасниками процесу та механізмів контролю.

Узагальнений аналіз напрацювань українських науковців доводить, що трансформаційні процеси не можна розглядати виключно через призму формальних змін у законодавстві або організації структури владних інституцій юрисдикційної діяльності (суди, поліція). Вони охоплюють, передусім, також зміни в поведінці громадян і самих правників, суспільному сприйнятті права та правовій культурі суспільства та окремих соціальних груп. Саме інституційні

реформи юридичної практики, реалізовані з орієнтацією на сталі еталонні стандарти, здатні наблизити усі різновиди юридичної практики до головної цілі – якісного покращення рівня забезпечення прав і свобод особи, захисту універсальних демократичних цінностей суспільства, зменшення рівня формалізації юрисдикційних процесів, підвищення ефективності правозастосування. Саме ця теза є базовою науково-методологічною ідеологією дослідження процесів трансформації юридичної практики в умовах прискорення європейської інтеграції України.

Відзначимо, що євроінтеграційний курс України в системі сучасних процесів глобалізації створює додатковий імпульс для трансформацій у юридичній практиці. Європейська інтеграція сприяє поширенню кращих європейських практик забезпечення прав людини, уніфікації найбільш ефективних процесів правозастосування. Зарубіжні дослідники, такі як Нелкен Д., Флад Дж., Воше А., Дезале І., Фоблетс М., Ліблінг А., Гарапон А., Карпик Л., Буррі С., Сомсен Х., Вільямс Дж., Роузен Л., акцентують увагу на тому, що право є складною системою, де зміни в одній її частині неминуче впливають на інші елементи. Відповідно, без урахування цього взаємозв'язку навіть формально вдалі законодавчі зміни можуть мати непередбачувані негативні наслідки. Тому системний аналіз трансформаційних процесів є обов'язковою умовою оцінки ефективності реформ.

Характеризуючи науково-методологічні засади дослідження трансформації юридичної практики, доцільно виділити кілька їх змістовних особливостей. По-перше, трансформації завжди охоплюють більше, ніж одну сферу. Так, інтеграція практики Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) у національну систему права України змінила не лише судову практику, а й юридичну освіту, підготовку суддів, прокурорів, нотаріусів, адвокатів, методик правозастосування у сфері кримінального, адміністративного, фіскального, екологічного та інших сфер права. Тобто дослідження трансформації передбачає врахування «ланцюгового ефекту».

По-друге, трансформації юридичної практики завжди мають певний часовий вимір. Вони не є одноразовими, миттєвими акціями. Трансформація – це тривалий у часі, послідовний процес, у межах якого поступове накопичення інновацій і новітніх підходів спричиняє зміну самої якості правничої діяльності. Цю ідею підтверджують сучасні дослідники питань еволюції права як феномену. Зокрема, Оона А. Хаттавей показує, що правові системи еволюціонують послідовно, а кожне рішення чи норма підсилює певні напрями подальших змін, формуючи механізми історично обумовленої траєкторії розвитку права [1]. Теоретично це узгоджується з підходом теорії «path dependence» (залежності від шляху), яку широко застосовують для пояснення, чому навіть радикальні інтервенції часто лише ініціюють тривалий процес трансформації, а не миттєво змінюють практику.

Зазначений підхід є актуальним для України, адже узгоджується з реаліями змін у національній правовій системі. Для прикладу – запровадження цифровізації судочинства в Україні. Впровадження електронних інструментів (e-court, електронний документообіг, онлайн-трекінг справ та ін.) йшло хвилями: спочатку локальні пілоти й нормативні ініціативи, потім поступове масове запровадження функцій і лише згодом – поява додаткових ефектів (підвищення доступу, зміни організаційних процедур, нові виклики щодо безпеки та справедливості).

Аналіз процесів впровадження цифровізації правосуддя в Україні підтверджує, що саме накопичувальний підхід та послідовні реформи законодавства обумовили системні зміни у функціонуванні судової інфраструктури [2, с. 62].

По-третє, трансформаційні процеси завжди мають ціннісне підґрунтя. У сучасній Україні трансформація юридичної практики значною мірою обумовлена переорієнтацією на цінності прав людини та верховенства права. Це повністю відповідає універсальним правовим цінностям ЄС (прав особи, багатоманітність, забезпечення рівності перед законом, дотримання прав

меншин, демократичний характер політичної системи). Це прослідковується і в правових позиціях Верховного Суду, які дедалі частіше містять прямі посилання на практику ЄСПЛ та принципи Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція). Власне, це не лише зміна правозастосовної техніки, а й трансформація змісту самої практики: від формально-юридичної інтерпретації норм – до ціннісно-орієнтованого підходу. Це також має бути в основі методологічних засад наукового аналізу процесів трансформації юридичної практики під впливом процесів європейської інтеграції України.

По-четверте, трансформація юридичної практики завжди породжує суперечності. Вона вимагає від науковців, юристів-практиків, суддів, адвокатів нових компетентностей, змінює баланс між традиційними переконаннями та новими вимогами правової реальності. Наприклад, упровадження системи «Електронний суд» в Україні створило низку проблем: технічні збої, нерівномірний доступ громадян залежно від їх цифрової грамотності, відсутність сталої судової практики щодо електронних доказів. Це підтверджує, що трансформація завжди є суперечливим процесом, у якому позитивні ефекти поєднуються з ризиками.

З огляду на ці характеристики, трансформаційні процеси, які відбуваються у сфері юридичної практики в Україні ми визначимо як якісні, системні та тривалі зміни у видах юридичної діяльності, що охоплюють її організаційні, процедурні і ціннісні виміри, зумовлені впливом як внутрішніх, так і зовнішніх чинників.

Проте, зазначимо, що наведене розуміння не є істиною у першій інстанції. Разом із тим, його застосування дозволяє пояснити, чому в умовах глобалізації та європейської інтеграції трансформація юридичної практики в Україні стає не факультативним, а необхідним процесом. Євроінтеграція виступає засобом пристосування національної правової системи до нових викликів – безпекових, технологічних, культурних, міжнародних. Саме тому у фокусі теоретико-

правових досліджень трансформація постає не як периферійне явище, а як ключовий процес розвитку права.

Аналіз трансформаційних процесів у сфері юридичної практики неможливий без з'ясування стимулів, або рушійних чинників. Тим більше, у сучасних умовах повномасштабної війни вони набули особливої багатовимірності. Технологічні інновації, зокрема цифровізація правосуддя, поєднуються з соціокультурними зрушеннями, що змінюють правову культуру та очікування суспільства від правової системи. Як слушно зазначає Кулініч О.О., воєнний стан створює унікальний контекст, у якому «правова культура формується під впливом надзвичайних обставин і потребує нових механізмів підтримання довіри до права та інституцій» [3, с. 22].

Водночас європейська інтеграція, навіть в умовах воєнного стану посилює нормативний вимір цих процесів: за спостереженням Н. Кузнєцової, інтеграція до правового простору ЄС стимулює трансформацію не лише законодавства, а й ціннісних засад правничої діяльності [4, с. 274]. До цього додається міжнародно-правовий фактор, адже війна актуалізувала питання відповідальності за агресію, злочини проти людяності та відшкодування збитків. Конфлікт в Україні підтвердив силу фундаментальних норм міжнародного права, водночас висвітливши їхні межі в умовах системної агресії. Відповідно, трансформації юридичної практики сьогодні відбуваються під одночасним впливом викликів воєнного характеру, технологічних змін, європейських інтеграційних процесів і міжнародно-правових зобов'язань, що формує нову якість правової системи України.

Сучасні трансформаційні процеси у сфері юридичної практики тісно пов'язані, передусім, із судовою практикою як критичним елементом механізму правозастосування. Судова практика є не просто відображенням законодавчих норм, а активним механізмом їх інтерпретації і розвитку. Українські дослідники, зокрема М. Козюбра, наголошує на тому, що судові рішення формують не лише конкретні прецеденти, але й впливають на загальну правову культуру і стандарти

аргументації [5, с. 44]. Водночас західні автори, такі як Г. Девіс та Кевін Ешлі, підкреслюють роль технологічних інструментів у накопиченні та аналізі судової практики, що дозволяє більш системно оцінювати ефективність застосування норм і виявляти тенденції у тлумаченні права [6, 7]. Зіставлення цих підходів демонструє, що трансформація судової практики можлива лише через інтеграцію інституційних, технологічних та культурних чинників, де жоден з них не може діяти ізольовано. Цифровізація судового процесу, яка активно впроваджується в Україні, не лише підвищує ефективність розгляду справ, а й трансформує професійні компетенції правників, суб'єктів правозастосування, Використання електронних систем подання документів, баз даних судової практики та алгоритмів аналітики змінює способи підготовки аргументації, аналізу прецедентів та формування рішень.

Як зазначають М. Легг та Г. Рушемайер, використання цифрових технологій у правничій діяльності породжує ризики надмірної автоматизації та *algorithmic automation bias*, що може знижувати рівень критичного мислення, автономності професійного судження й персональної відповідальності правників, якщо застосування таких технологій не супроводжується належними етичними, професійними та нормативними запобіжниками [8, 9]. Відповідно, напрошується висновок про те, що технологічні інновації стають ефективними лише тоді, коли інтегруються у культуру аргументації і підкріплюються стандартами етики, а не використовуються як самостійний інструмент.

Особливу увагу варто приділити змінам у методології правозастосування. Вітчизняні науковці, серед яких П. Рабінович, Н. Оніщенко, підкреслюють, що перехід від формального субсумування норм до принципово-орієнтованого тлумачення закону є ключовим елементом сучасної трансформації [11, 12]. Ця методологічна зміна означає, що правник оцінює не лише формальне відповідність діянню нормі закону, а й її вплив на права і свободи людини, соціальні наслідки та загальний баланс принципів права.

Власний аналіз українських судових рішень показує, що у справах, де застосовується принципово орієнтований підхід, підвищується передбачуваність рішень, зменшується кількість формальних помилок, а правозастосування стає більш системним і обґрунтованим. Це підтверджує тезу про те, що зміни у методології правозастосування є серцевиною трансформаційних процесів.

Суттєво впливають на трансформаційні зміни у сфері юридичної практики і глобалізаційні процеси, формуючи нові вимоги до професійної компетентності правників і створюючи умови для інтеграції національного права у світову правову систему. На думку В. Костицького, глобалізація в правовій сфері проявляється не лише у запозиченні законодавчих моделей, а й у формуванні універсальних стандартів правозастосування, що визначають базові принципи ефективності, прозорості та захисту прав людини [13, с. 8]. Тут підкреслюється те, що національна правова практика стає частиною глобальної правової екосистеми, де зміни у одній країні можуть мати опосередкований вплив на інші.

Зростання взаємозалежності національних правових систем у глобальному вимірі ставить перед українською юридичною практикою завдання адаптації і гармонізації норм без втрати національної специфіки.

М. Савчин наголошує, що глобалізаційний вплив стимулює розвиток гнучких підходів до правозастосування, де судді та адвокати формують власні стандарти, спираючись на міжнародну практику, але, враховуючи національні реалії [14, с. 263]. Така інтеграція повинна бути критичною і рефлексивною: лише усвідомлене поєднання глобальних стандартів із національними принципами права дозволяє забезпечити стійкість трансформацій і підвищити якість правозастосування.

Особливо важливим аспектом глобалізаційного впливу є інтеграція міжнародної судової практики та стандартів на національному рівні. Судова практика міжнародних органів, таких як ЄСПЛ, Міжнародний кримінальний суд та арбітражні інституції, стає орієнтиром для національних правників, впливаючи на спосіб мотивації рішень, інтерпретацію норм і застосування

принципів пропорційності та справедливості. Це також є наслідком глобалізації у широкому сенсі слова. С. Шевчук зазначає, що глобалізаційні тенденції стимулюють розвиток нових компетенцій суддів та адвокатів, зокрема здатності оцінювати правові явища у міжнародному контексті та інтегрувати європейські стандарти у національне законодавство [15, с. 64]. Власний аналіз української практики показує, що відсутність критичної адаптації міжнародних норм часто призводить до конфліктів і формального застосування, що знижує легітимність рішень і перешкоджає системним змінам.

Роль професійної підготовки та юридичної освіти у трансформаційних процесах також є вирішальною. Сучасний правник повинен володіти не лише догматичним знанням норм, а й вмінням критично мислити, працювати з цифровими інструментами, аналізувати прецеденти та оцінювати соціальні наслідки своїх рішень. В. Грищук наголошує, що зміни у правовій освіті є фундаментом для стійких змін у практиці: підготовка юристів до роботи в умовах цифровізації та європейської інтеграції формує професійні стандарти, які забезпечують ефективність трансформацій [16, с.194]. Таким чином імперативом є те, що країни, де освіта і практика взаємопов'язані, досягають більш високих показників якості правозастосування та зменшення конфліктів у судовій системі.

Інституційні та організаційні зміни в юридичній практиці України є сутнісними характеристиками трансформаційних процесів, що визначають здатність правової системи адаптуватись до сучасних викликів, забезпечувати верховенство права та інтегруватися у європейський правовий простір. Якщо брати за приклад юридичну практику, яка сформувалася у судовій системі, то упродовж останніх років Україна здійснювала комплексні кроки з реформування судової системи та антикорупційної інфраструктури – серед них оновлення механізмів вибору суддів і створення чи реорганізація органів, що відповідають за суддівську кар'єру та добір (зокрема, Вища рада правосуддя та Вища кваліфікаційна комісія суддів), а також посилена увага до незалежних

антикорупційних інституцій (НАБУ, САП, НАЗК) в контексті імплементації стандартів ЄС і рекомендацій міжнародних експертів.

Інституційні зміни також впливають на методологію правозастосування. Так, деякі вітчизняні і зарубіжні науковці (О. Бандурка, Alexu R.) наголошують, що створення нових судових органів і регламентація їхньої діяльності сприяє не лише формальному дотриманню закону, а й розвитку системи аргументації, використанню принципів пропорційності та оцінки соціальних наслідків рішень [17, 18]. У цьому випадку інтеграція інституційних та організаційних змін дозволяє створювати умови для передбачуваних і обґрунтованих рішень, а також підвищує довіру громадян до правової системи. Відповідно, за аналогією, наявність формальних інституцій юрисдикційної діяльності не гарантія їхньої ефективності.

Практика останніх років показує подвійний тренд: з одного боку, відбувся поступ у створенні прозорих конкурсних процедур і міжнародного моніторингу (що підвищувало очікування щодо якості добору суддів), з іншого реалізація повноважень нових органів часто натикалася на організаційні, політичні та кадрові бар'єри; міжнародні та громадські звіти звертають увагу на випадки політичного тиску, проблеми внутрішньої організації та опору реформам, що гальмує досягнення незалежності й підзвітності судової системи.

Так, створення Вищої ради правосуддя (далі – ВРП) забезпечило формування органу, відповідального за призначення суддів, що підвищує прозорість та підзвітність судової системи. Згідно з інформацією, ВРП ухвалила рішення про внесення подань Президентові України про призначення суддів на посади до місцевих судів, що свідчить про її активну роль у процесі добору суддів [19].

Однак, незважаючи на позитивні зміни в частині інституційних трансформацій, реалізація повноважень нових органів часто стикається з фінансовими, організаційними, політичними, кадровими проблемами. Це констатується на різних рівнях. Зокрема, звіт правозахисних організацій "Права

людини в Україні – 2015" зазначає про випадки політичного тиску, проблеми внутрішньої організації та опору реформам, що гальмує досягнення незалежності й підзвітності судової системи [20].

Особливо показовою у цьому контексті є ситуація з інституційними перетвореннями ланок судової системи, які відбувалися у 2024–2025 рр. Так, наповнення суддівських вакансій і проведення конкурсів супроводжувалося критичною оцінкою здатності судів реалізовувати свої функції на практиці (дефіцит кадрів, перевантаження суддів, неефективна система відбору). Деякі схожі процеси відбуваються і з іншими органами. У середині 2025 року з'явилися законодавчі ініціативи та рішення, які викликали занепокоєння щодо послаблення незалежності ключових антикорупційних органів і підвищення ролі прокуратури в контролі їхньої діяльності. Мова йде про посилення процесуальної залежності НАБУ і САП від прокуратури. Це ставить під сумнів стійкість досягнень попереднього етапу реформ і підкреслює, що інституції легко втрачають ефективність без належних організаційних гарантій.

Антикорупційна реформа, що триває роками, зокрема створення і реформування антикорупційних інституцій, є свідченням складності поєднання інституційних новацій з політичним контекстом та соціальними запитами. Так, ефективність цих органів залежить не лише від законодавчого закріплення їхніх повноважень, а й від рівня взаємодії з іншими інституціями, прозорості процедур і довіри суспільства. Можна стверджувати, що спроби політичного контролю над органами, покликаними забезпечувати незалежність правосуддя, одразу знижують ефективність трансформацій і створюють ризики формалізації процедур.

За офіційним звітом НАБУ за перше півріччя 2025 р., до САП та НАБУ було повідомлено про 115 підозр щодо топ посадовців, зокрема представників урядових структур, направлено до суду 69 обвинувальних актів стосовно 154 осіб [21]. Антикорупційні органи також провели операцію проти масштабних схем у оборонній сфері, засудження щодо обладнання з державним майном тощо.

Проте водночас зовнішній незалежний аудит (охоплюючи період з 2023 по листопад 2024 року) дав НАБУ оцінку «помірно ефективно», вказавши на слабкі місця: відсутність системного моніторингу проваджень у пріоритетних сферах, обмеження повноважень (наприклад, у прослуховуванні), незакріпленість чітких стратегічних показників і часткову неузгодженість внутрішніх організаційних процесів [22].

Важливим викликом є також законодавчі зміни, які можуть послабити незалежність НАБУ та САП. Наприклад, Закон № 12414, ухвалений у липні 2025 р., викликав критику через те, що фактично обмежував автономію цих органів і ставив їх під сильніший контроль Генеральної прокуратури [23]. Після суспільного резонансу та звернень міжнародних партнерів було зареєстровано законопроект № 13533 з метою відновлення гарантованої незалежності НАБУ і САП. Але проєкт так і залишився проєктом.

Не менш важливим чинником трансформацій є еволюція правової свідомості населення в цілому і представників юридичної професії, зокрема. Зміни у правосвідомості та правовій культурі є невід'ємним компонентом трансформаційних процесів у юридичній практиці, оскільки вони формують соціально-культурну основу для ефективного правозастосування. К. Бабенко підкреслює, що правосвідомість громадян і професійна правова культура юристів взаємопов'язані: високий рівень правосвідомості у суспільстві стимулює розвиток етичних та професійних стандартів у правників, тоді як недостатня правова культура може зменшувати ефективність будь-яких інституційних реформ [24, с. 19]. На нашу думку, без зміни ментальних і ціннісних орієнтирів учасників правових процесів навіть добре структуровані і технологічно оснащені інституції ризикують не виконувати свої функції належним чином.

Правова культура охоплює не лише знання позитивного права та техніку його застосування, а й глибоке усвідомлення принципів верховенства права, справедливості, рівності та прав людини. В умовах сучасних трансформацій українська юридична практика поступово наближається до цих стандартів.

Простежується зростання уваги до мотивувальних частин судових рішень, до врахування соціального виміру правозастосування та до дотримання етичних орієнтирів у діяльності юристів. Водночас ці процеси ще не набули системного характеру: повсякденна діяльність багатьох суб'єктів права часто демонструє переважання формальних підходів, коли домінує буквальне дотримання процедурних норм без належної оцінки їхніх суспільних наслідків.

Ілюстративним прикладом цього є постанова Великої Палати Верховного Суду від 10 квітня 2024 року у справі № 454/1883/22 [25]. У зазначеній справі суди першої та апеляційної інстанцій відмовили у відкритті апеляційного провадження через пропуск строку на апеляційне оскарження, незважаючи на те, що позивач дізнався про рішення суду лише з Єдиного державного реєстру судових рішень. Велика Палата Верховного Суду відновила строк на апеляційне оскарження, підкресливши, що формальні процесуальні порушення не повинні перешкоджати реалізації права на доступ до правосуддя. Цей випадок демонструє, що формалізований підхід у юридичній практиці, коли суди зосереджуються виключно на технічних аспектах (дотримання строків і форми документів), може обмежувати ефективність правозастосування та негативно впливати на реалізацію конституційних прав особи. Особливо це відчутно під час правового режиму воєнного стану. Але наведене рішення Великої Палати Верховного Суду свідчить про поступову трансформацію судової практики у бік орієнтації на цінності, що підвищує передбачуваність рішень та сприяє формуванню більш системного та обґрунтованого правозастосування.

Підхід *law-in-action* (право у дії), який передбачає вивчення права як явища, що реально функціонує у суспільстві, набуває особливої актуальності. Зокрема М. Савчин наголошує, що традиційний догматичний підхід не завжди відображає реальну ефективність правозастосування, тоді як соціально-правовий аналіз дозволяє виявити розрив між нормативним правом і фактичним його застосуванням [26, с. 311]. *Law-in-action* став особливо помітним у сфері судочинства та виконання рішень. Як показує досвід українських судів,

формальні норми процесу часто корегуються практикою: наприклад, судді адаптують порядок доказування або оцінки доказів до реалій конкретної справи, враховуючи соціальні наслідки та очікування учасників процесу.

Так, Донецький окружний адміністративний суд у рішенні від 6 серпня 2024 р. по справі № 200/3583/24 скасував припинення виплати пенсії особі, якій було призупинено виплати з формальної підстави (мовляв, не пройдено «ідентифікацію»), і вказав, що підстави для припинення пенсії мають бути прямо передбачені законом [27]. Суд звернув увагу на те, що статус внутрішньо переміщеної особи регулюється окремим законом і що законодавство не передбачає припинення виплат через непроходження «ідентифікації» як підстави припинення пенсії; водночас суд послався на принципи верховенства права і практику ЄСПЛ при захисті соціальних прав та довів обов'язок органу довести правомірність свого рішення. У підсумку суд частково задовольнив позов і зобов'язав орган відновити нарахування/виплату пенсії (в частині, яка підлягала негайному виконанню).

Зміст зазначеної ухвали можна розглядати як приклад того, як суд відмовляється від формального підходу («технічна» підстава – непроходження ідентифікації) на користь змістовної оцінки права на соціальні виплати та їхнього забезпечення. Суд мотивував рішення нормами закону та загальними конституційними принципами (верховенство права, захист соціальних прав), а також послався на практику ЄСПЛ щодо захисту соціально-економічних прав. Таким чином, відбувається фактична корекція процесуальної «форми» через врахування соціальних наслідків - класичний прояв *law-in-action*.

Західні автори, такі як S. Silbey та D. Nelken підкреслюють, що соціально-правовий підхід дозволяє зрозуміти не лише механізми прийняття рішень, а й причини різного рівня ефективності правових інститутів у різних соціальних контекстах [28, 29]. Практика засвідчує, що підхід *law-in-action* стає ключовим інструментом для оцінки реальної якості правозастосування та виявлення системних недоліків у роботі судів і адвокатів. Ігнорування цього розриву

призводить до формалізму, який підриває довіру суспільства до судової та правової системи. Сильна сторона підходу полягає у виявленні реальних змін у практиці та поведінці учасників процесу, водночас його слабкість – фрагментарність емпіричної бази. Для отримання системного бачення необхідно застосовувати методи контент-аналізу мотивувальних частин рішень, соціологічні опитування користувачів цифрових платформ та регулярний моніторинг практик правозастосування.

Наступною важливою науково-методологічною засадою дослідження трансформації юридичної практики є також діяльність юридичних клінік і правозахисних практикумів, які дозволяють студентам працювати з реальними зверненнями громадян та опановувати стандарти етичної поведінки. Дослідження, проведені в межах співпраці з Українською Гельсінською спілкою з прав людини, підтверджують, що така підготовка сприяє підвищенню рівня правосвідомості та формуванню професійної культури майбутніх юристів.

Науковці й експерти вказують, що модернізація юридичної освіти в Україні відбувається в тісній взаємодії з міжнародними організаціями. Так, у межах проєктів USAID «Нове правосуддя» здійснюється впровадження світових стандартів викладання права в українських університетах, що включає розвиток юридичних клінік, інтерактивних методів навчання, аналіз міжнародних справ та моделювання судових процесів. Крім того, у рамках програм Erasmus + та проєктів з обміну практиками викладання європейських студій (зокрема, на базі Національного університету «Львівська політехніка» та Національного університету «Одеська юридична академія») здійснюється інтеграція курсів із права ЄС та міжнародного публічного права у навчальні плани.

Беручи до уваги наведене вище, можна дійти до висновку, що ті, хто здобув освіту з акцентом на інтеграцію етичних дисциплін, міжнародних кейсів та клінічної практики, демонструють значно вищий рівень готовності до адаптації у сучасному правовому середовищі. Такі фахівці не лише легше засвоюють нові технології та міжнародні стандарти, а й більш ефективно

інтегрують їх у професійну діяльність, що підвищує якість правозастосування та зміцнює довіру суспільства до правової системи загалом.

Якщо ж розглядати підходи до правозастосування через призму соціально-правового підходу, то можна стверджувати, що ефективність юридичних норм значною мірою залежить від їхньої здатності інтегруватися у соціальний контекст та враховувати усталені моделі поведінки і уявлення про справедливість. Так, як зазначає Г. Трунова, правозастосування завжди перебуває у полі соціального контексту, де формальні приписи нерідко корегуються соціальними нормами, звичаями та очікуваннями громадян [30]. Відповідно, рівень довіри до правових інститутів і готовність суспільства сприймати правові норми стає визначальним фактором їхньої практичної ефективності, що підкреслює необхідність гармонізації формального законодавства з соціальними реаліями.

Разом із тим, соціальний вимір права і юридичної практики не вичерпує повного спектра їх функціонування. Важливо враховувати аксіологічний (правозахисний) ракурс, який дозволяє оцінити, чи спрямовані нові практики на реальне посилення гарантій прав людини та чи відповідають вони стандартам верховенства права. У цьому аспекті українська доктрина конституціоналізму робить особливий наголос на імплементації практики ЄСПЛ (ЄСПЛ). Як зазначає М. Савчин, рішення ЄСПЛ створюють для національних судів інституційні орієнтири, які трансформують їхню аргументаційну культуру: від формального субсумування до складних моделей пропорційнісного аналізу, що передбачає виявлення легітимної мети, встановлення необхідності обмеження та проведення тесту пропорційності *stricto sensu* [26, с.18].

Подібної позиції дотримується і К. Солодова, яка підкреслює, що інтеграція стандартів ЄСПЛ в українське судочинство означає зміну парадигми правозастосування – судді дедалі частіше апелюють не лише до тексту закону, а й до загальноєвропейських цінностей гідності та свободи [31]. Відповідно, застосування практики ЄСПЛ в українських судах має подвійний ефект. З

одного боку, воно розширює інструментарій судового мотивування, а з іншого – формує нові очікування суспільства щодо якості правосуддя, адже громадяни починають асоціювати рішення національних судів із європейськими стандартами справедливості.

Це, у свою чергу, стимулює глибші зміни у правосвідомості та правовій культурі: судові рішення дедалі рідше розглядається як формальна відповідь на позов, а дедалі частіше як акт, покликаний відновити справедливий баланс між індивідуальними правами та суспільним інтересом. Таким чином, аксіологічний ракурс правозастосування забезпечує не лише перевірку на відповідність правам людини, а й стає каталізатором для модернізації правового мислення в Україні. Обмеження цього підходу полягає в акценті на результат (захист/незахист), тоді як процесуальна архітектура (терміни, доступ, цифрова інклюзія) може залишатися незмінною.

Наступним науково-методологічним підходом, який має особливе значення для сучасного правознавства, є аксіологічний або правозахисний. Він зосереджується не лише на формальних нормах, а насамперед на цінностях, що лежать в основі права, та на тому, наскільки юридична практика реально забезпечує захист прав і свобод людини. Сучасні українські дослідження підкреслюють, що такий вимір права дозволяє сформулювати більш справедливу, послідовну та передбачувану систему правозастосування. Так, у працях Х. Габаковської акцентується на аксіологічній природі права як системи цінностей, що визначає належний стан суспільних відносин та слугує орієнтиром для розвитку правопорядку [32].

О. Бандура розглядає аксіологію права як складову філософії права, доводячи, що право не можна зводити лише до набору норм, адже воно є цінністю саме по собі і водночас виступає інструментом охорони інших фундаментальних цінностей [33, с. 16]. Наголосимо на тому, що європейські та міжнародні стандарти інтегрують в українську правову систему ціннісні орієнтири рівності, справедливості та недискримінації, які визначають якість

правових реформ. Такий підхід особливо актуалізувався в умовах воєнного стану, коли ефективність правових інституцій перевіряється їхньою здатністю не лише зберегти формальну дієвість, а й гарантувати людині відчуття захищеності та справедливості. Правозастосування, зорієнтоване на цінності, передбачає ухвалення судових рішень із дотриманням принципів пропорційності, рівності сторін і соціальної справедливості, що знижує рівень формалізму, підвищує довіру громадян до судів та створює підґрунтя для побудови правової системи, здатної інтегруватися в європейський правовий простір.

Глобалізаційні процеси та міжнародна інтеграція створюють додатковий стимул для застосування аксіологічного підходу. Судова практика ЄСПЛ, Міжнародного кримінального суду та інших міжнародних органів демонструє, що ефективність правозастосування безпосередньо залежить від здатності суддів оцінювати дії та норми крізь призму захисту прав людини. Адаптація цих принципів у національній практиці потребує критичного підходу: необхідно враховувати соціальний контекст, національні традиції та можливості правозастосування без формального копіювання міжнародних норм. Так, лише критична інтеграція правозахисних стандартів дозволяє забезпечити реальний ефект трансформацій у юридичній практиці.

Аксіологічний підхід також виявляється у правовій освіті та підготовці правників. Навчальні програми, які включають дисципліни з прав людини, етики та професійної відповідальності, формують у студентів здатність оцінювати юридичні ситуації з точки зору цінностей і соціальної справедливості. Юристи, які під час навчання (підготовки) засвоїли відповідні курси, легше адаптуються до трансформаційних процесів, критично оцінюють технологічні та організаційні новації, інтегрують міжнародні стандарти та сприяють підвищенню якості правозастосування. Таким чином, аксіологічний або правозахисний підхід виступає фундаментом для оцінки ефективності сучасних трансформацій у юридичній практиці. Він дозволяє поєднати формальні,

організаційні та соціальні аспекти права з ціннісним орієнтиром на захист людини, що забезпечує легітимність, передбачуваність і справедливість рішень.

Наступний науково-методологічний підхід дослідження сучасної української юридичної практики відображає герменевтико-догматичну парадигму тлумачення права, де традиційний текстуалізм поступово витісняється телеологічним підходом, що акцентує увагу на цілях та соціальному контексті правових норм. У цьому процесі міжгалузеві посилення та порівняльно-правова аргументація стають звичною практикою, що дозволяє суддям та юристам більш гнучко адаптувати застосування права до змін у суспільних відносинах. В. Скрипнюк наголошує, що право судді тлумачити невіддільне від обов'язку враховувати стандарти верховенства права [34]. Інтеграція ціннісних орієнтирів у процес тлумачення забезпечує баланс між формальними нормами та фундаментальними правами людини, підвищуючи легітимність та передбачуваність рішень. Водночас існує ризик нормативного консерватизму, коли нові соціальні факти не вписуються у традиційні догматичні структури, що може уповільнювати адаптацію права до сучасних потреб суспільства.

Герменевтика в праві проявляється через інтерпретацію норм із урахуванням історичного, соціального та системного контексту. Правильне тлумачення закону вимагає врахування логіки правової системи, її принципів і цінностей, що дозволяє уникнути конфліктів норм і забезпечити гармонізацію правових інститутів. Аналіз української судової практики показує, що судді, які застосовують герменевтико-догматичний підхід, досягають більшої передбачуваності і стабільності рішень, оскільки їхні рішення базуються на системному розумінні права, а не лише на формальному застосуванні окремих норм.

Герменевтико-догматичний підхід тісно взаємопов'язаний із іншими трансформаційними процесами, зокрема з глобалізацією та соціально-правовим підходом. Західний дослідник Robert Alexy, підкреслює, що логічне й ціннісне

узгодження норм права стає особливо важливим у складних правових системах, де національні норми взаємодіють із міжнародними стандартами [35]. Аналіз української практики демонструє, що відсутність системного тлумачення у поєднанні з формальними змінами може призводити до суперечностей, коли правники намагаються адаптувати міжнародні норми без врахування логіки національної правової системи.

Таким чином, герменевтико-догматичний підхід демонструє здатність забезпечувати аналітичну чіткість і логічну системність правових міркувань, водночас підкреслюючи необхідність постійного осмислення соціальних і ціннісних вимірів права для підвищення ефективності та справедливості правозастосування в умовах трансформаційних процесів.

Сучасні трансформаційні процеси в українській юридичній практиці відзначаються високою складністю та нелінійністю. Навіть невеликий технологічний імпульс, такий як впровадження електронного підпису, здатен ініціювати ланцюгову реакцію змін у різних сферах правозастосування - від доказування та доступу до правосуддя до стандартів публічності і прозорості судових процедур. Відповідно до концепції права як саморегулятивної системи, запропонованої М. Козюброю, зміни в одній ланці системи, наприклад у функціонуванні Єдиного реєстру судових рішень, впливають на весь правовий контекст: вони переформатовують обсяг посилань на попередні рішення, змінюють структуру прецедентної практики та підвищують якість передбачуваності рішень судів [5, с. 44].

Системно-комплексний підхід до аналізу трансформаційних процесів у юридичній практиці передбачає розгляд права як цілісної та взаємопов'язаної системи, де усі компоненти – інституції, процедури, правова культура та поведінка суб'єктів – взаємодіють і впливають один на одного. Комплексне уявлення про всі елементи системи дозволяє не лише оцінити ефективність проведених реформ, а й виявити потенційні зворотні зв'язки та непрямі ефекти, які можуть виникати при реалізації окремих ініціатив.

Аналізуючи трансформаційні процеси можна дійти до висновку про те, що відсутність системного підходу призводить до фрагментарності змін: окремі реформи не синхронізовані між собою, ігноруються взаємозв'язки між інституційними, організаційними та соціально-культурними компонентами правової системи, що знижує ефективність загальної трансформації та обмежує її довгострокові результати. Лише усвідомлення права як цілісної, динамічної системи дозволяє прогнозувати наслідки реформ, враховувати ефект мережі, оптимізувати інституційні й організаційні зміни та забезпечувати гармонізацію технологічних, процедурних і соціально-культурних елементів правозастосування. Системно-комплексний підхід дозволяє відстежувати динаміку зворотних зв'язків у правовій системі. Наприклад, зміни в інституційній структурі судової влади впливають на правову поведінку юристів та очікування громадян, що, у свою чергу, формує нові виклики для судової практики і стимулює подальші організаційні та інституційні зміни. У науковій статті західні дослідники P.Vivo, D. Katz, J. Ruhl акцентують увагу на тому, що аналіз права як самоорганізованої системи з багаторівневими зворотними зв'язками, дозволяє прогнозувати ефективність правових реформ і мінімізувати ризики непередбачуваних наслідків. Аналізуючи українські кейси можна дійти до висновку, що врахування таких зворотних зв'язків дозволяє коригувати політику реформ, забезпечувати більшу інтегрованість інституцій і підвищувати довіру суспільства до правової системи [36].

Комплексність системи проявляється також у взаємодії правових норм, інституційних структур, організаційних процесів, правової культури та суспільних цінностей. Успіх трансформаційних процесів значною мірою залежить від синхронізації цих компонентів і лише інтеграція інституційних реформ зі змінами у правовій культурі, впровадження технологій та розвиток професійних стандартів дозволяє досягти реальної ефективності, уникнути формалізму та забезпечити системну стабільність правозастосування.

Системно-комплексний підхід також дозволяє оцінити ефективність інтеграції інших методологічних підходів.

Таким чином, системно-комплексний підхід виступає інтегруючим елементом у дослідженні трансформаційних процесів у юридичній практиці. Він поєднує аналіз інституцій, організаційних процесів, правової культури, соціальних очікувань та ціннісних орієнтирів, враховує зворотні зв'язки між ними та дозволяє формувати обґрунтовані рекомендації щодо модернізації правозастосування. Крім того, його застосування забезпечує більш цілісне та аналітично обґрунтоване розуміння процесів трансформації юридичної практики в Україні та створює передумови для підвищення її ефективності та стійкості в умовах сучасних соціально-політичних і технологічних викликів.

Європеїзація юридичної практики в Україні не обмежується простим перенесенням правових текстів або норм, а передбачає глибинну трансформацію методології правозастосування. Загальні принципи права Європейського Союзу, такі як субсидіарність, лояльна співпраця, доктрина прямої дії та пріоритету норм ЄС, формують нову ієрархію аргументів і змінюють логіку судових міркувань. Відповідно, актуальним є застосування компаративного та євроінтеграційного науко-методологічного підходів.

Аналіз української юридичної практики уявляється неможливим без критичної оцінки національної правової системи у порівнянні з правовими системами інших держав та об'єднань. Його застосування сприяє виявленню слабких місць у правозастосуванні, формуванню адаптованих механізмів реформування та підвищенню передбачуваності й ефективності судових рішень. Компаративний підхід відіграє особливу роль у сучасному правознавстві, оскільки дозволяє правникам і суддям не лише аналізувати національні норми, а й розглядати їх у контексті ширших правових традицій, що сформувалися у світі. Цей підхід допомагає зрозуміти право як живу, динамічну систему, в якій поєднуються правила, процедури, соціальні очікування та культурні традиції. На думку М. Сімса, порівняльне правознавство дає змогу досліджувати право як

відкрити динамічну систему, розвиток якої відбувається під впливом міжсистемної взаємодії, транснаціональних правових процесів та соціального контексту [37]. Саме тому його ідея стала класичною у сфері компаративістики. У практичній площині порівняльно-правові дослідження стали основою для формування спільних правових стандартів у Європі. Так, Principles of European Tort Law (PETL), створені European Group on Tort Law, були результатом масштабного аналізу національних правових систем і сьогодні виконують роль орієнтира для реформування деліктного права в різних державах [38]. Аналогічно, проєкт Draft Common Frame of Reference (DCFR), розроблений за ініціативи Крістіана фон Барра, продемонстрував, як компаративний аналіз може стати інструментом гармонізації договірного права в Європейському Союзі, поєднуючи національні особливості з прагненням до уніфікації.

Таким чином, компаративний підхід в європейській традиції довів свою ефективність як у теоретичних дослідженнях, так і у виробленні єдиних правових орієнтирів, що особливо важливо для України в умовах євроінтеграції та реформування правової системи.

Виходячи з аналізу наведених прикладів, можна зробити висновок про те, що саме компаративний підхід у правознавстві має не лише теоретичне, а й практичне значення для розвитку юридичної практики України. Його застосування дозволяє побачити за формальними приписами більш глибокі закономірності, зокрема взаємодію між нормою, культурою та цінностями суспільства. Застосування такого підходу, з практичної точки зору, забезпечує гармонізацію національного права з міжнародними стандартами та підвищують якість і легітимність правозастосовної практики в Україні.

Зазначимо, що у європейській правовій традиції цей підхід став ключовим для формування спільних стандартів у сфері приватного, договірного та деліктного права, що підтверджується такими проєктами, як Principles of European Tort Law чи Draft Common Frame of Reference. У контексті врахування європейської інтеграції він дозволяє не лише технічно запозичувати норми, а й

осмислювати їх ціннісний зміст, адаптуючи до національних реалій. Це допомагає уникнути формального копіювання й забезпечує справжню інтеграцію правових інститутів у європейський правопорядок.

В умовах російсько-української війни та глибоких суспільних трансформацій таке переосмислення особливо актуальне, оскільки саме через призму компаративного аналізу українська правова система може поєднати потребу в захисті основоположних прав людини з вимогами стабільності, передбачуваності та справедливості. На нашу думку, звернення до компаративістики дає українським правникам шанс не лише долучитися до європейської правової традиції, а й привнести власний досвід у процес формування спільних стандартів, апробувати передові практики забезпечення прав і свобод людини на національному рівні. Це зробить інтеграцію двостороннім і більш плідним процесом. Зазначене є передумовою соціальних змін і сприяє зростанню правової обізнаності громадян створюють додатковий стимул для трансформації юридичної практики. П. Рабінович наголошує на значенні правової культури, яка визначає, наскільки ефективно нові норми та процедури будуть впроваджені у практику [11, с. 226]. Підвищення правової обізнаності, розвиток юридичної освіти, активізація правозахисних рухів формують середовище, де зміни сприймаються як легітимні і необхідні, а не як зовнішній тиск або технічна інновація. Ця взаємодія соціокультурного контексту і професійної діяльності підкреслює рефлексивний характер сучасних трансформацій: вони відбуваються не лише «зверху», а й у внутрішньому процесі адаптації і переосмислення норм і процедур.

Окремо слід відзначити, що трансформаційні процеси у сфері юридичної практики також відбуваються на перетині інституційних, технологічних і ціннісних змін. Вони проявляються одночасно у зміні процедур, способів тлумачення, методів оцінки доказів і у формуванні нових орієнтирів професійної відповідальності. Особливу увагу варто приділити ризикам, пов'язаним із цифровізацією та автоматизацією. Впровадження алгоритмічних систем для

аналізу справ або оцінки доказів відкриває нові можливості для ефективності, але водночас породжує проблему прозорості та відповідальності. Українська практика демонструє необхідність формування стандартів аудиту алгоритмів, вимог до відстежуваності рішень та забезпечення доступу альтернативних каналів правосуддя для тих, хто обмежений у цифрових навичках. Важливо, що ці стандарти мають поєднуватися з базовими принципами прав людини та верховенства права, що робить трансформацію комплексною і багатовимірною. Є підстави констатувати, що трансформація ефективна лише тоді, коли ці рівні зміни взаємопов'язані: технологічні інструменти мають підтримувати доктринальні зрушення, а нові інституційні формати – сприяти розвитку професійних стандартів та культури аргументації. Інакше інновації залишаються поверхневими, а реальна зміна правозастосування не відбувається.

Як вже було неодноразово досліджено, сучасна трансформація юридичної практики повинна розглядатися як інтеграційний процес, у якому технологічні новації, європейська рецепція, зміни у правовій культурі та інституційні реформування взаємодіють і взаємно підсилюють один одного. Такий підхід дозволяє не лише оцінити ефективність змін, але й прогнозувати наслідки нових реформ, визначати ключові індикатори успішності і розробляти методологію їхнього вимірювання. Продуктивність трансформацій оцінюється не лише за швидкістю впровадження інновацій, а за тим, наскільки вони сприяють підвищенню якості правозастосування, захисту прав і доступності правосуддя для всіх учасників процесу.

Таким чином, трансформаційні процеси у сфері юридичної практики можна охарактеризувати як складний, взаємопов'язаний і рефлексивний рух, у якому зміни у нормативній базі, інституційних механізмах, технологічних інструментах і культурі правозастосування взаємодіють, створюючи нову якість правової діяльності. Розуміння цього процесу як комплексного явища дозволяє по-новому осмислювати завдання юридичної науки і практики: від простого впровадження реформ до формування системи, здатної адаптуватися,

інтегрувати інновації і забезпечувати стабільний розвиток правосуддя у сучасних умовах.

Іншим важливим аспектом є взаємодія між європейськими стандартами та національним законодавством. Дослідження М. Савчина демонструють, що пряме перенесення практики ЄСПЛ без критичного осмислення часто призводить до конфліктів між міжнародними нормами і конституційними засадами [40, с. 119]. Тому трансформація вимагає створення методологічних механізмів, які дозволяють адаптувати зовнішні стандарти під національні умови, забезпечуючи при цьому гармонію між міжнародними зобов'язаннями і національною ідентичністю. Це підтверджує, що трансформаційні процеси в юридичній практиці мають глибокий інтеграційний характер, що поєднує зовнішні імпульси та внутрішню адаптацію.

Наприклад, у справі *Polyakh and Others v. Ukraine* ЄСПЛ зазначено, що адміністративні суди направлені на те, щоб керуватися конвенцією та її практикою: Частина 17 Кодексу про виконавчу службу (*Execution of Judgments of the European Court of Human Rights Act*) передбачає, що суди при вирішенні справ застосовують Конвенцію і практику ЄСПЛ. Також законодавство України містить положення, що межує із ідеєю прямої дії міжнародних стандартів: Кодекс адміністративного судочинства (старий та оновлений) говорить про пріоритет Конституції, застосування міжнародних договорів, і в разі очевидної невідповідності закону Конституції – практика звертання до вищої інстанції або Конституційного Суду [41].

Інший приклад: Верховний Суд України провів раунд-столи з усіма регіонами, обговорюючи актуальні рішення ЄСПЛ у справах проти України з метою підвищення ефективності застосування цих рішень на національному рівні. Голова Верховного Суду у 2023 році визнав, що ЄСПЛ виніс багато рішень проти України (у більшості з них встановлені порушення Конвенції), їх виконання часто ускладнене через системні проблеми, що вимагають узгоджених зусиль усіх гілок влади [42].

Ці факти підтверджують, що трансформація юридичної практики дійсно має інтеграційний характер: міжнародні стандарти не лише стають джерелом права, але й ставлять виклики щодо адаптації їх у контексті конституційних норм, правової культури, судової автономії. Щоби уникнути конфліктів (як між нормами ЄСПЛ та конституційними обмеженнями), необхідні методологічні механізми, що могли б забезпечити баланс: наприклад, систематичне регулярне порівняння рішень ЄСПЛ та національних рішень, аналіз прецедентів, правове навчання суддів, адвокатів, а також оновлення законодавства з урахуванням рішень ЄСПЛ, але з корективами, які враховують українські специфіки (соціальні, культурні, історичні).

Особливої уваги заслуговує вплив трансформацій на правову освіту та підготовку юристів. Реформа юридичної освіти, що включає підготовку до роботи з електронними інструментами, аналізу даних та застосування принципів пропорційності, стає невід'ємною складовою трансформаційної стратегії. Без цього професійна спільнота ризикує залишатися неготовою до нових вимог практики. Сучасні реформи юридичної освіти в Україні вже включають елементи, які раніше вважались факультативними: застосування інтерактивних і дистанційних технологій, юридичні клініки, рольові ігри, моделювання судових засідань. Наприклад, збірник тез «Юридична освіта у сучасному вимірі» (Донецький національний університет імені Василя Стуса) містить доповіді про інтерактивні методики юридичної освіти, концепцію розвитку юридичних клінік та практичну підготовку адвокатів-студентів у реальних юридичних ситуаціях.

У статті «Формування професійної компетентності майбутніх юристів на основі контекстного навчання» підкреслюється, що студент-юрист має не просто знати закон, а вміти застосовувати його в реальному професійному контексті, вирішуючи практичні завдання, долати неоднозначні ситуації, користуватися цифровими інструментами, працювати з кейсами і аналізом. Така підготовка (контекстне навчання) значно підвищує готовність випускників ринку праці та здатність адаптуватись до змін [43].

Також наукове дослідження Л. Кравченко «Правова культура і компетентність особистості: спільне та відмінне культурологічного і компетентнісного підходів» показує, що правова культура студентів і їхня правова компетентність взаємопов'язані, і що успіх реформ юридичної освіти залежить від того, наскільки освітні програми враховують не лише знання законів, а й формують ціннісні орієнтири, критичне мислення, здатність оцінювати правові ситуації, а також морально-етичні та культурні компоненти професійної діяльності [44, с. 30].

Є також дані, що університети, особливо юридичні факультети, все частіше впроваджують електронні платформи, дистанційне навчання, LMS-системи під час пандемії COVID-19, що дало поштовх до змін не лише технічних форматів, але і методик викладання, способів оцінювання, які тепер мають більше цифрового компоненту. Це створює потребу в нових навичках - робота з електронними джерелами, аналіз даних, юридична інформатика, обізнаність з IT-інструментами правового аналізу.

Виходячи з викладеного вище, можна дійти до висновку про те, що без посилення правової культури і системного розвитку професійної компетентності реформування юридичної освіти ризикує стати косметичним: зміняться формати, але не зміст і не стандарти поведінки юридичної спільноти. Юрист майбутнього повинен бути не просто носієм знань закону, а активним працівником правового простору – здатним аналізувати, рефлексувати, адаптувати міжнародні стандарти, розуміти цифрові технології, критично ставитися до джерел інформації. Тільки так нововведення – клініки, симуляції, дистанційне навчання, аналітика юридичних даних – стануть не «галочками» в освітній програмі, а реальною складовою професійної компетентності що в цілому вплине на якісне функціонування юридичної практики.

Взаємозв'язок між технологічними, доктринальними і соціальними чинниками створює нову якість юридичної практики, де зміни стають системними, а не точковими. Стійкість трансформацій визначається здатністю

системи інтегрувати нові інструменти і методи у вже існуючі процеси, не порушуючи базові принципи правосуддя. Це означає, що реформування не повинно розглядатися як одноразова акція, а як безперервний процес розвитку, де кожна зміна оцінюється через призму її впливу на цінності, стандарти і практику застосування права.

Крім того, сучасні трансформації вимагають оцінки етичних і соціальних аспектів. Технологічні новації створюють нові етичні дилеми: автоматизація рішень підвищує ефективність, але одночасно ставить під питання людську відповідальність; цифрові системи аналізу справ відкривають можливості для більш глибокого дослідження прецедентів, але водночас можуть посилювати нерівність доступу до правосуддя серед різних соціальних груп. Ці виклики підкреслюють, що трансформаційний ефект досягається лише тоді, коли технології інтегруються в систему цінностей та стандартів правозастосування.

Таким чином, сучасна юридична практика демонструє, що трансформаційні процеси – це не просте впровадження нових норм або технологій, а складний, рефлексивний і взаємопов'язаний процес. Вони включають зміну доктрини, розвиток професійної культури, адаптацію інституційних механізмів і впровадження технологічних інновацій, які взаємно підсилюють один одного. Такий підхід дозволяє оцінювати ефективність змін не лише за швидкістю їх впровадження, а й за тим, наскільки вони підвищують якість правозастосування, захищають права людини і забезпечують доступність правосуддя для всіх учасників процесу. Саме інтеграційний і критично-рефлексивний підхід, на нашу думку, має стати теоретичною основою подальшого дослідження трансформацій у юридичній практиці України.

Сучасна трансформація юридичної практики проявляється не лише у формальних змінах інституцій та процедур, а й у глибокій еволюції способів мислення, методів аналізу та підходів до правозастосування. Зростання значення мотивувальних частин судових рішень, використання аргументації на основі принципів пропорційності, а також оцінка соціального та правозахисного впливу

рішень на права і свободи людини свідчать про поступовий перехід від традиційного формального субсумування норм до ціннісно орієнтованого підходу. Такий підхід дозволяє суддям, адвокатам та іншим учасникам правових процесів приймати рішення не лише на основі букви закону, а й з урахуванням принципів справедливості, рівності сторін та верховенства права, що підвищує легітимність та передбачуваність рішень.

Дослідження сучасних українських правників і науковців О. Передерія, М. Савчина, В. Шаповала, А. Бандурки, П. Рабіновича, Н. Оніщенко, В. Тація, В. Костицького, В. Малярєнка, Ю. Битяка підтверджують, що ефективність трансформаційного процесу безпосередньо залежить від інтеграції декількох взаємопов'язаних чинників. Серед них розвиток правотворчої, правозастосовної, судової діяльності органів державної влади, а також технологічної інфраструктури (електронні реєстри, цифрові платформи типу «Дія» та «Е-суд»), формування професійної культури та стандартів поведінки юристів, посилення правової етики та впровадження міжнародних стандартів, у тому числі практики ЄСПЛ. Взаємодія цих елементів формує синтезовану систему, в якій інноваційні технології та правові норми не існують ізольовано, а функціонують у комплексі із ціннісними та професійними орієнтирами.

Вважаємо, що лише така рефлексивна та комплексна перспектива дозволяє оцінювати трансформації не за швидкістю впровадження змін, а за їхнім фактичним ефектом: підвищенням якості правозастосування, зміцненням захисту прав людини, підвищенням доступності правосуддя та формуванням стійких професійних стандартів. Недооцінка взаємозв'язку між технологіями, культурою, етикою та міжнародними практиками призводить до фрагментарності реформ, формалізму та слабкої інтеграції новацій у щоденну юридичну практику. Таким чином, трансформаційні процеси у сфері юридичної практики як об'єкти теоретико-правового дослідження виступають як багатокомпонентний процес, що вимагає системного, ціннісно орієнтованого та рефлексивного підходу для забезпечення її сталого та ефективного розвитку.

Виходячи з викладеного вище, можна дійти висновку про те, що трансформаційні процеси у сфері юридичної практики, мають бути сформовані на основі принципів верховенства та прямої дії права, а також усталеної практики ЄСПЛ та становлять не лише техніко-юридичний інструментарій, а й концептуальну основу для модернізації правових систем держав-членів та країн, які перебувають на шляху європейської інтеграції. Їхня сутність полягає у забезпеченні єдності правозастосування, передбачуваності правового регулювання та визнанні індивіда безпосереднім суб'єктом європейського правопорядку, здатним реалізовувати свої права у національних судах. Для України це має особливе значення, оскільки у сфері судової реформи та правозастосування спостерігається суттєвий розрив між нормативним закріпленням європейських стандартів та їхньою реальною імплементацією.

З огляду на зобов'язання, що впливають із Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, а також із рекомендацій Венеційської комісії, трансформація юридичної практики в Україні має відбуватися саме через запровадження і послідовне дотримання стандартів Європейського Союзу. Це передбачає не лише формальне закріплення принципів незалежності судової влади та прозорості правозастосування, а й створення ефективних інституційних механізмів, які гарантують їх реальне функціонування. Отже, стандарти юридичної практики ЄС виступають своєрідним дороговказом для українських реформ, визначаючи стратегічний вектор розвитку правової системи у напрямі утвердження верховенства права, зміцнення довіри суспільства до правосуддя та забезпечення прав і свобод людини відповідно до *acquis* Європейського Союзу.

1.2 Стандарти юридичної практики Європейського Союзу як засади перетворень юридичної практики України

Досліджуючи стандарти юридичної практики, які сформувалися на рівні міждержавного правового регулювання у ЄС, варто першочергово підкреслити їхній подвійний характер. Так, з одного боку, вони закріплені в установчих договорах, рішеннях Суду ЄС, Хартії основних прав. З іншого – реалізуються через усталену правозастосовну практику, яка перетворює абстрактні принципи на дієві юридичні механізми. Це відповідає сутності базових принципів правового регулювання ЄС. Зокрема, це принцип необмеження правових приписів ЄС деклараціями (реалізуються через безумовний пріоритет норм Союзу над національним законодавством); принцип прямої дії (забезпечує можливість особам безпосередньо захищати свої права у судах), принцип ефективності (зобов'язує національні юрисдикції тлумачити і застосовувати право таким чином, щоб воно зберігало свою силу та дієвість).

Важливим є те, що ці стандарти мають не лише нормативний, але й аксіологічний вимір: вони орієнтують правозастосування на утвердження справедливості, передбачуваності та захисту індивіда як центральної цінності європейської правової системи [45, с. 29].

Право ЄС спочатку створювалося як інструмент для реалізації конкретних завдань інтеграційних спільнот і пізніше – Союзу в цілому. У практичному контексті його головна функція полягає в забезпеченні ефективного вирішення конкретних соціально-економічних, безпекових, культурних, правових завдань через координацію та гармонізацію національних законодавств, а також через формування спільних процедур для вирішення спорів, тлумачення норм і контролю за дотриманням правопорядку на наднаціональному рівні. Поряд із цим, як зазначає Ю. Битяк, для права ЄС характерна внутрішня система детермінації, що проявляється у взаємозв'язку та взаємообумовленості його елементів. У практичній площині це означає, що кожен нормативний акт,

рішення суду або інститут права ЄС взаємопов'язані, і їхнє застосування визначається не лише зовнішніми обставинами, а й внутрішньою логікою інтеграційного процесу та потребами координації правових механізмів між державами [46, с.337].

Слід також відзначити, що сучасна правова система характеризується високим рівнем взаємозалежності її підсистем та здатністю до саморегуляції. Її ефективність визначається не лише формальною наявністю правових норм, а й реальним впливом на поведінку суб'єктів права, розвитком правової свідомості населення та здатністю правових інститутів реагувати на соціальні виклики. В цьому контексті особливо важливу роль відіграють механізми правозастосування та судова практика, які забезпечують практичне втілення законодавчих положень у конкретних соціальних відносинах.

Правова система ЄС демонструє ефективний приклад інтеграції національних правових традицій у наднаціональний правовий простір, забезпечуючи гармонізацію законодавства, верховенство права та координацію судових практик між державами-членами. Досвід ЄС підкреслює важливість розвитку єдиних стандартів правової регуляції, механізмів контролю за їх дотриманням і застосування принципу пропорційності та справедливості у правозастосуванні.

Отже, сучасна правова система держав-членів ЄС виступає як динамічна структура, яка поєднує нормативні, інституційні, функціональні та ідеологічні елементи, забезпечуючи стабільність, легітимність та адаптивність права до соціальних трансформацій. Вона є не лише інструментом регулювання, а й чинником соціального розвитку, формуючи правові цінності та сприяючи підвищенню рівня правової культури в суспільстві, що, у свою чергу, є ключовим для зміцнення демократичних інститутів і забезпечення верховенства права.

Формування стандартів юридичної практики в межах ЄС має тривалу історію, що нерозривно пов'язана з еволюцією інтеграційних процесів у Європі.

Вже Римські договори 1957 р. заклали підвалини правової інтеграції, передбачивши створення спільного ринку, свободу пересування осіб і послуг, а також необхідність узгодження правил професійної діяльності. Ці положення стали першим кроком до формування спільних стандартів правничої професії, які надалі розвивалися через практику Суду ЄС.

Маастрихтський договір 1992 р. започаткував новий етап інтеграції, коли до уваги почали братися не лише економічні, а й політичні та правові чинники [47]. Саме тоді було закладено концепцію громадянства ЄС, що передбачала право на вільне пересування та доступ до юридичних послуг у будь-якій державі-члені. Це стимулювало вироблення загальних вимог до правничих професій і стало поштовхом до розробки перших директив, спрямованих на взаємне визнання дипломів і кваліфікацій.

Амстердамський договір 1997 р. став одним із ключових етапів у формуванні європейських правових стандартів, що згодом почали визначати і вектор розвитку української правничої практики [48]. Його значення полягало в інституційному закріпленні ідеї створення «зони свободи, безпеки та правосуддя», де ЄС отримав розширені повноваження у сфері юстиції та внутрішніх справ. Це означало, що відтоді питання доступу до правосуддя, взаємного визнання судових рішень, боротьби зі злочинністю, захисту прав людини та основних свобод почали формуватися не лише на рівні національних систем, але й у межах спільної європейської політики. Для України, яка тоді лише вибудовувала засади незалежної правової системи, цей процес мав опосередкований, але доволі помітний вплив. Європейські стандарти, що виникали на основі Амстердамського договору, поступово транслювалися у політику сусідніх держав Центральної та Східної Європи, які прагнули членства в ЄС, і через механізм правової гармонізації та регіональної співпраці ставали орієнтиром і для українських реформаторів. Важливим чинником стала й практика ЄСПЛ, яка саме в цей період почала формуватися як джерело обов'язкових стандартів для європейських держав.

Українські суди після набуття членства в Раді Європи та ратифікації Європейської конвенції з прав людини не могли ігнорувати рішення цього Суду, а значить, ідеї Амстердамського договору щодо єдиного європейського правового простору поступово набували актуальності для української практики. У працях О. Радишевської справедливо підкреслюється, що саме кінець 1990-х років став періодом, коли українські юристи почали усвідомлювати важливість європейських правових стандартів для модернізації судочинства та адвокатури [49].

Лісабонський договір 2007 р. посилив цей вектор, остаточно закріпивши принцип верховенства права як фундаментальну цінність ЄС і зробивши Хартію основних прав юридично обов'язковим документом [50]. Це означало, що права людини, доступ до правової допомоги, гарантії справедливого суду, незалежність адвокатури та суддівського корпусу перестали бути лише політичними орієнтирами - вони стали юридичними стандартами, контроль за виконанням яких здійснюють інституції ЄС.

Як слушно зазначає І. Яковюк, Лісабонська архітектура права створила передумови не лише для координації, а й для контролю дотримання правових стандартів, що дало ЄС нові важелі впливу на країни-кандидати та партнерів [51, с. 388]. Для України, яка у 2010-х роках активізувала курс на європейську інтеграцію, це стало сигналом необхідності структурних реформ у правовій сфері. Лісабонський договір вплинув на зміст Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, де вимоги щодо незалежності судової системи, боротьби з корупцією, забезпечення верховенства права й ефективного доступу до правосуддя були прописані у формі конкретних зобов'язань. У результаті саме після Лісабона в Україні було розпочато низку масштабних реформ: зміни до Конституції у частині правосуддя 2016 року, створення нових антикорупційних інституцій, запровадження електронного декларування, реформування адвокатури та системи безоплатної правової допомоги. Усі ці трансформації

прямо чи опосередковано відображають вплив європейських стандартів, закріплених Лісабонським договором.

Варто підкреслити, що формування стандартів юридичної практики в ЄС відбувалося не лише на рівні договорів, але й через активне застосування директив та регламентів. Наприклад, Директива 77/249/ЕЕС ще у 1977 році передбачала полегшення ефективного здійснення адвокатської діяльності громадянами ЄС в іншій державі-члені [52]. Цей документ став відправною точкою для подальших актів, серед яких ключове значення мають Директива 98/5/ЕС [53] та Директива 2005/36/ЕС [54]. На нашу думку саме ця послідовність законодавчих кроків створила фундамент для сучасної системи взаємного визнання юридичних кваліфікацій.

Для України, яка останніми десятиліттями перебуває у стані постійної модернізації судової та правової системи, інтеграція цих стандартів має стратегічний характер. Вона не обмежується лише формальним відтворенням окремих положень установчих актів ЄС, а потребує глибинної трансформації юридичної практики: від стилю аргументації судових рішень і способів правозастосування - до створення інституційних гарантій незалежності судової влади, прозорості правового процесу та дієвого механізму контролю доброчесності. Досвід Європейського Союзу (далі – ЄС) демонструє, що утвердження верховенства права і ефективного захисту прав людини можливе лише за умови гармонійного поєднання правових принципів і їх реальної імплементації у щоденну діяльність судів та органів публічної влади.

У зазначеному контексті стандарти юридичної практики ЄС виступають не просто набором правил, а системоутворюючими орієнтирами, які формують спільний правовий простір і забезпечують передбачуваність розвитку правової системи України. Їхнє запровадження є необхідною умовою для зміцнення довіри до правосуддя, для подолання корупційних ризиків та політичного впливу на судову владу, а також для побудови такої моделі правозастосування, що відповідатиме як європейським цінностям, так і суспільним очікуванням в

Україні. Власне, мова йде про перехід від формального засвоєння *acquis* ЄС до реального перетворення юридичної практики. Для України це є особливо важливим, так як відкриває можливість інтегруватися у спільний правовий простір Європи не лише на рівні законодавства, але й на рівні повсякденного функціонування правової системи.

Юридична практика, як одна зі сфер соціальної діяльності у ЄС, відображає специфіку правової системи України як інтегрованої транснаціональної структури. Норми ЄС реалізуються не лише формально, а через постійне застосування в судах, адміністративних органах та інших правозастосовних механізмах, що забезпечує їх верховенство над національним правом і формує єдиний правовий простір для держав-членів. В результаті практика застосування права стає ключовим механізмом інтеграції, узгодження інтересів та забезпечення стабільності у правовому регулюванні на всіх рівнях. Таким чином, юридична практика як складова правової системи виступає не лише як сукупність норм і інститутів, але й як динамічний провідник взаємодії права з суспільством, забезпечує підтримання стабільності, справедливості та ефективного регулювання соціальних відносин на національному і міжнародному рівнях.

У контексті юридичної практики це означає, що право ЄС не лише формує формальні рамки регулювання, а й безпосередньо впливає на спосіб тлумачення та застосування норм на національному рівні. Норми ЄС, реалізовані через рішення Суду ЄС та діяльність наднаціональних інститутів, створюють юридичні прецеденти, на які орієнтуються національні суди та адміністративні органи держав-членів. Така практика забезпечує узгодженість правозастосування, гармонізацію законодавства та уніфікацію підходів до вирішення спорів у межах інтеграційного простору.

Слід підкреслити, що сучасне право ЄС перетворилося на універсальний орієнтир для організації суспільного життя не лише в межах 28 держав-членів, але й для країн-кандидатів, сусідніх держав, а також для держав, що прагнуть

підтримувати тісні політичні та економічні зв'язки з ЄС. У практичному вимірі це означає, що юридична практика в таких країнах поступово адаптується до стандартів і процедур, сформованих на рівні ЄС, що забезпечує гармонізацію правозастосування та уніфікацію судової та адміністративної практики.

З точки зору юридичної практики, європейське право демонструє здатність спрямовувати розвиток суспільних відносин і частково контролювати діяльність політичних інститутів, хоча воно ще не має повної компетенції щодо управління політичним життям у межах Союзу в тій мірі, як це здійснює національне право. Це накладає особливу відповідальність на суди та адміністративні органи держав-членів у процесі реалізації норм ЄС, оскільки вони виступають посередниками між наднаціональними стандартами та національною практикою правозастосування. Як зазначає І. Лубко, право ЄС у своїй суті походить із міжнародного права, що підтверджується способом утворення норм первинного та вторинного права (установчі договори та односторонні акти інститутів Союзу), які мають міжнародно-правовий характер. Водночас сфера дії цих норм виходить за межі традиційного міжнародного публічного права, оскільки суб'єктами права ЄС є не лише держави-члени, а й фізичні та юридичні особи, що надає йому унікального наднаціонального статусу [55, с.187].

Міжнародне право і право ЄС перебувають у постійній взаємодії: основні принципи міжнародного права та норми багатьох універсальних, багатосторонніх і двосторонніх угод інтегруються у правову систему Союзу, стаючи її невід'ємною частиною. Зі зростанням участі європейських інтеграційних інституцій у міжнародних відносинах посилюється вплив міжнародного права на практику застосування норм ЄС, що формує нові підходи до регулювання правових відносин у національних юрисдикціях.

Юридична практика у правовій системі ЄС призначена для підтримання і налагодження специфічного правового порядку, який сформувався на перетині міжнародного права та внутрішньодержавного законодавства держав-членів ЄС. Юридична практика базується на принципах, які містяться у джерелах

міждержавного права ЄС, що забезпечує його відносну інституційну самостійність, ефективність і реальність. Це, певним чином відображається у рішеннях Суду Європейського Союзу.

Оскільки, у практичному вимірі під європейським правом ми розуміємо сукупність норм і процедур, які регулюють правові відносини, що виникають у ході інтеграційних процесів між державами-членами та інститутами ЄС, порядок його практичної реалізації є особливим. З точки зору юридичної практики, правові приписи ЄС функціонують як паралельна до національних правових режимів система: його норми застосовуються одночасно з національними законами, впливають на їхню тлумачення та реалізацію, а також формують єдину правову рамку для інтегрованого простору Союзу. Як відносно автономний регіональний інструмент регулювання різних сфер соціальних відносин, який базується на інтеграційному праві, сформованому інститутами Союзу, та на системі захисту прав людини, що отримала легітимність у рамках Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Лісабонські договори уточнили і закріпили статус конвенції в правопорядку ЄС, що створило чіткі правові підстави для її застосування на рівні юридичної практики.

Юридична практика ЄС демонструє, що його норми мають прямий ефект і верховенство над національними законами у випадках конфлікту. Яскравим прикладом цього є рішення у справі «Ван Генд проти Нідерландів», де Суд ЄС встановив, що держави-члени визнають право Союзу джерелом права, до якого громадяни можуть безпосередньо звертатися у національних судах [56]. Цей принцип закріплює обов'язковість застосування норм ЄС на практиці та їхню пріоритетність перед національним законодавством у питаннях, що регулюються правом Союзу. Подальші судові прецеденти лише підтвердили цю логіку, формуючи практику тлумачення та застосування норм ЄС на всіх рівнях правозастосування.

Якщо більш деталізовано, то юридична практика ЄС виконує кілька ключових функцій:

- по-перше, вона забезпечує безпосереднє застосування норм Союзу, уникаючи необхідності їхнього додаткового втілення у національне законодавство;

- по-друге, вона формує єдину практику тлумачення правових норм, що гарантує узгодженість рішень між державами-членами;

- по-третє, через судові рішення та інтерпретації принципів ЄС реалізується ефективний захист прав і свобод громадян, що є невід'ємною складовою правової інтеграції.

Особливе значення в правовій практиці ЄС має принцип прямої дії та верховенства права, який дозволяє громадянам посилатися на норми Союзу безпосередньо в національних судах. Це створює унікальний механізм взаємодії наднаціонального та національного права, коли юридичні інститути держав-членів виступають посередниками у реалізації норм ЄС, а їхні рішення формують прецедентну основу для подальшого правозастосування.

Також юридична практика забезпечує ефективне впровадження норм ЄС залежить від готовності національних правових інститутів інтегрувати наднаціональні стандарти у власні процедури, а також від рівня правової культури та підготовки суддів, адвокатів і адміністративних службовців. У цьому контексті юридична практика ЄС не лише реалізує норми права, а й стимулює розвиток національних правових систем через адаптацію до інтеграційних вимог, гармонізацію законодавства та формування спільних стандартів правозастосування. Умова участі у спільноті спирається не лише на формальне перенесення законодавчих норм, але й на адаптацію практик правозастосування, професійних стандартів та систем підготовки й оцінювання правників. У сучасній літературі домінує ідея, що стандарти юридичної практики ЄС виконують двояку функцію:

1) нормативно-правову – як орієнтир для національного законодавства та процедур;

2) практико-інституційну – як набір очікувань і механізмів, що формують поведінку суб'єктів правничої діяльності.

Сучасна українська та європейська наукова думка щодо стандартів юридичної практики демонструє як значну схожість у підходах, так і відмінності, зумовлені національними контекстами. У європейському дискурсі увага зосереджується переважно на інституційних механізмах забезпечення вільного руху професійних кадрів (така Директива 98/5/ЕС), стандартах професійної поведінки, національних системах визнання кваліфікацій та ролі органів самоврядування адвокатури й суддівства. Ці підходи підкреслюють значення процедур визнання кваліфікацій і механізмів взаємного визнання як базових елементів інтеграції професійної практики в межах єдиного ринку.

В українській науковій літературі останніх років дедалі частіше зустрічаються дослідження, які аналізують питання адаптації європейських стандартів юридичної практики до національних: стандарти адвокатської діяльності, професійної етики, забезпечення права на правничу допомогу та реформування юридичної освіти. Українські автори підкреслюють, що успішна трансформація залежить від комплексних заходів, що включають законодавчу гармонізацію, інституційну перебудову, програмну підтримку підвищення кваліфікації та розбудову систем підзвітності.

Вітчизняна доктрина спирається переважно на те, що процес імплементації європейських стандартів стикається з такими проблемами: формальне прийняття норм без реальної зміни практики, брак ресурсів для професійного навчання, слабка інституційна спроможність органів самоврядування та корупційні ризики. Водночас ряд дослідників таких як Т. Гуменюк, А. Юшко, В. Тернавська документують позитивні приклади – ініціативи з модернізації юридичної освіти, співпрацю з міжнародними

програмами технічної допомоги та появу практик внутрішнього контролю у професійних асоціаціях [57, 58, 59].

Важливим джерелом формування міждержавних правових стандартів здійснення юридичної діяльності в межах Європейського Союзу виступає практика Суду Європейського Союзу (далі – суд ЄС). Її існування забезпечує не лише однакове тлумачення норм права ЄС, але й їх ефективне застосування у правових системах держав-членів. У цьому контексті Суд ЄС відіграє системоутворюючу роль, оскільки через здійснювані тлумачну та контрольну функції, фактично формує стандарти юридичної практики, що набувають обов'язкового значення в інтеграційному правопорядку.

Тлумачна функція Суду ЄС, реалізована передусім у межах процедури попереднього рішення, передбачена ст. 267 Договору про функціонування Європейського Союзу [60]. Виконуючи зазначену функцію, забезпечується уніфіковане розуміння правових норм ЄС у всіх державах-членах. Через цей механізм національні суди залучаються до функціонування єдиного правового простору, а Суд ЄС виступає як центральний інтерпретаційний орган, який визначає зміст правових положень Союзу. При цьому тлумачення, надане Судом ЄС, має обов'язковий характер і спрямоване на забезпечення принципу правової визначеності та передбачуваності правозастосування.

Значення тлумачної функції Суду ЄС особливо яскраво проявилось у формуванні фундаментальних принципів права Європейського Союзу, які визначають його як автономний та ефективний правопорядок. У справі *Van Gend en Loos v Nederlandse Administratie der Belastingen* Суд ЄС вперше сформулював принцип прямої дії, відповідно до якого норми права ЄС можуть безпосередньо породжувати права для приватних осіб, що підлягають захисту національними судами [61]. Суд підкреслив, що правопорядок ЄС не обмежується створенням взаємних зобов'язань між державами, а формує «новий правопорядок міжнародного права», суб'єктами якого є не лише держави-члени, але й їхні

громадяни. Таким чином, було закладено основу для трансформації ролі національних судів, які стали безпосередніми провідниками права ЄС.

Подальший розвиток цієї доктрини був здійснений у справі *Costa v ENEL*, у якій Суд ЄС сформулював принцип верховенства права ЄС [62]. Суд виходив із того, що створення Європейського Співтовариства зумовило обмеження суверенітету держав-членів у визначених сферах, а тому право ЄС не може бути нівельоване національними правовими актами. У рішенні наголошено, що у випадку колізії право ЄС має пріоритет, а національні норми підлягають незастосуванню. З наукової точки зору, це рішення стало ключовим елементом «конституціоналізації» права ЄС, оскільки забезпечило реальну ефективність принципу прямої дії: без верховенства право ЄС не могло б гарантувати захист прав, що ним надаються.

Важливо підкреслити, що зазначені принципи перебувають у тісному взаємозв'язку. Як обґрунтовується у правовій доктрині, принцип верховенства є логічним продовженням принципу прямої дії, оскільки саме він забезпечує можливість фактичного застосування норм права ЄС у разі їх конфлікту з національним законодавством. У цьому контексті Суд ЄС сформував цілісну модель правового регулювання, яка поєднує нормативність, обов'язковість і ефективність права ЄС.

Подальший розвиток тлумачної функції Суду ЄС знайшов своє відображення у справі *CILFIT v Ministry of Health*, у якій було конкретизовано механізм забезпечення єдності правозастосування через процедуру попереднього рішення [63]. Суд ЄС визначив, що суди останньої інстанції держав-членів зобов'язані звертатися до нього з питань тлумачення права ЄС, якщо виникають обґрунтовані сумніви щодо його змісту. Водночас Суд сформулював доктрину *acte clair*, відповідно до якої відступ від цього обов'язку можливий лише за умови, що правильне застосування норми є настільки очевидним, що не залишає місця для розумного сумніву. Такий підхід спрямований на запобігання

фрагментації правозастосування та забезпечення однаковості судової практики в межах Європейського Союзу.

Аналіз зазначених рішень дає підстави стверджувати, що тлумачна функція Суду ЄС має не лише допоміжний, а й системоутворюючий характер. Через тлумачення Суд фактично формує базові принципи функціонування правопорядку ЄС, які визначають взаємодію між наднаціональним і національним правом. У цьому аспекті Суд ЄС виступає як ключовий інституційний механізм забезпечення єдності, ефективності та стабільності правового регулювання в Європейському Союзі. Його практика не лише розкриває зміст правових норм, але й визначає напрям розвитку юридичної практики, закладаючи стандарти правозастосування, які є обов'язковими для національних судів і органів влади.

З позицій теоретико-правового аналізу, саме через ці рішення Суд ЄС трансформував право ЄС із сукупності міжнародно-правових зобов'язань у самостійну правову систему, що функціонує на основі принципів прямої дії, верховенства та ефективного судового захисту. Це, у свою чергу, визначає його особливу роль у формуванні міждержавних правових стандартів юридичної діяльності, які слугують орієнтиром і для держав, що здійснюють процес правової інтеграції, зокрема України.

Цікавою також є практика Суду ЄС, який у своїх рішеннях неодноразово роз'яснював зміст і межі застосування принципу свободи надання послуг та права на професійну мобільність юристів. Так, у справі *Gebhard v. Consiglio dell'Ordine degli Avvocati e Procuratori di Milano* Суд підкреслив, що свобода здійснення професійної діяльності може обмежуватися лише в інтересах суспільства та за умови дотримання принципу пропорційності. Це рішення стало своєрідним дороговказом для формування подальших стандартів[64].

Аналіз наведених правових позицій дозволяє дійти висновку, що тлумачна функція Суду ЄС виходить за межі суто роз'яснювальної діяльності та набуває ознак правотворчості. Саме через судові тлумачення забезпечується

наповнення норм права ЄС конкретним змістом, що має ключове значення для практичної реалізації інтеграційних процесів. Таким чином, Суд ЄС формує стандарти юридичної діяльності, які визначають підходи до тлумачення, застосування та захисту прав і обов'язків у межах Європейського Союзу.

Не менш важливим аспектом діяльності Суду ЄС є його контрольна функція, яка спрямована на забезпечення дотримання права ЄС як державами-членами, так і інституціями Союзу. Реалізація цієї функції здійснюється, зокрема, у межах проваджень про порушення, передбачених ст. 258–260 ДФЄС, що дозволяють Європейська Комісія ініціювати притягнення держави-члена до відповідальності за невиконання зобов'язань. У цьому випадку Суд ЄС виступає гарантом дотримання принципу верховенства права та забезпечує ефективність правового регулювання в межах Союзу.

Контрольна функція Суду ЄС має системний характер і сприяє формуванню єдиного стандарту відповідальності держав за порушення права ЄС. Вона також поширюється на діяльність інституцій Союзу, забезпечуючи перевірку законності їх актів і дотримання принципу інституційного балансу. У результаті формується стабільний правовий простір, у якому забезпечується не лише формальна чинність норм, але й їх реальне виконання. З наукової точки зору, поєднання тлумачної та контрольної функцій Суду ЄС створює унікальний механізм формування та підтримання правових стандартів юридичної практики. Тлумачення забезпечує єдність і змістовну визначеність права, тоді як контроль гарантує його обов'язковість і ефективність. Саме ця взаємодія зумовлює особливу роль Суду ЄС як ключового інституційного елемента правової системи Європейського Союзу.

Для України зазначені підходи мають особливе значення в умовах європейської інтеграції. Практика Суду ЄС виступає орієнтиром для формування сучасних стандартів юридичної діяльності, зокрема у сфері тлумачення норм, забезпечення ефективного судового захисту та відповідальності держави. У процесі адаптації національного законодавства до права ЄС важливо

враховувати не лише нормативний зміст *acquis*, але й практику його застосування, сформовану Судом ЄС. Це дозволяє забезпечити не формальне, а змістовне наближення української правової системи до європейських стандартів.

Таким чином, історичний розвиток стандартів юридичної практики ЄС демонструє їхню багаторівневу природу: від загальних принципів у міжнародних договорах до конкретних норм у директивах, регламентах і судовій практиці. Для України це означає необхідність врахування не лише формальних вимог *acquis communautaire*, а й глибинного ціннісного виміру, що визначає європейську модель юридичної професії.

Як вже досліджувалось вище, одним із ключових документів, що закріплює стандарти правничої практики, є Директива 98/5/ЄС від 16 лютого 1998 р., яка полегшує постійне здійснення адвокатської діяльності юристами в інших державах-членах [53]. Вона заклала підвалини системи вільного пересування адвокатів і створила механізми інтеграції національних юридичних спільнот у єдиному правовому просторі. На нашу думку, зазначена директива стала фактичним початком формування європейського ринку юридичних послуг. Директива передбачає, що для реєстрації необхідно підтвердити право на професійну діяльність у країні походження, що сприяє збереженню стандартів якості та професійної етики при здійсненні адвокатської діяльності в іншій юрисдикції. Крім того, нормативно встановлені механізми взаємодії національних адвокатських органів дозволяють інтегрувати практикуючих юристів у правове середовище приймаючої держави, зберігаючи при цьому їхню професійну автономію та забезпечуючи гармонізацію стандартів правничої діяльності в межах ЄС. Впровадження директиви суттєво вплинуло на формування єдиного правового простору та розвиток транснаціональної юридичної практики, стимулюючи обмін досвідом і підвищення професійної мобільності адвокатів.

Розглянемо детальніше Директиву 2005/36/ЄС «Про визнання професійних кваліфікацій», яка у редакції 2013/55/EU передбачає більш гнучкі механізми

підтвердження кваліфікації правників [54]. Її імплементація в Україні дозволить забезпечити взаємне визнання дипломів і створить умови для мобільності українських юристів у межах ЄС. Водночас існують суттєві виклики – відсутність незалежної системи акредитації та недостатня прозорість освітніх програм. У 2013 році директива була переглянута та доповнена Директивою 2013/55/ЄС, яка внесла зміни, спрямовані на спрощення та прискорення процедур визнання кваліфікацій. Одним із важливих нововведень стало впровадження Європейської професійної картки (EPC), що дозволяє професіоналам подавати заявки на визнання своїх кваліфікацій електронним шляхом, зменшуючи адміністративні бар'єри та час, необхідний для отримання дозволу на практику в іншій державі-члені. Для України, як держави, що прагне інтеграції до Європейського Союзу, Директива 2005/36/ЄС має стратегічне значення. Вона відкриває можливості для українських професіоналів, зокрема медичних працівників, інженерів, IT-спеціалістів та інших, для визнання їхніх кваліфікацій у країнах ЄС, що сприяє їхній мобільності та інтеграції на європейському ринку праці. Зокрема, в умовах війни та внутрішньо переміщених осіб з України, ЄС надає пріоритетне розгляд заявок на визнання професійних кваліфікацій, спрощуючи процеси легалізації та підтвердження документів, що є важливим кроком у підтримці українських громадян.

Розглянемо детальніше Директиву 2013/55/EU, яка внесла значні зміни до системи визнання професійних кваліфікацій у межах ЄС та запровадила інститут Європейської професійної картки (European Professional Card, EPC) [66]. Як зазначено у доповіді Європейської комісії та в аналізі “Recognition of professional qualifications”, впровадження EPC суттєво спростило процедури визнання кваліфікацій, особливо для секторних професій, зменшивши адміністративні бар'єри та час, необхідний для отримання дозволу на професійну діяльність у державі-члені ЄС. Нововведення дозволяє подавати заявки на визнання кваліфікацій електронним способом через централізовані цифрові платформи, що підвищує прозорість і ефективність процесу та сприяє інтеграції

національних систем до єдиного європейського правового простору. З огляду на це, Директива 2013/55/EU не лише полегшує мобільність професіоналів, але й стимулює цифрову трансформацію процедур визнання кваліфікацій, що має особливе значення для країн-кандидатів або держав, що прагнуть наблизити своє законодавство до стандартів ЄС, зокрема України.

Ключову роль у виробленні професійних стандартів відіграє Рада Європи та її рекомендації. Зокрема, Рекомендація NR (2000)21 «Про свободу професійної діяльності адвокатів» закріпила принципи незалежності адвокатури, доступу до правової допомоги та обов'язку держав створювати умови для професійної діяльності [65]. Для України імплементація принципів цієї рекомендації означає посилення автономії адвокатських об'єднань, гарантії недоторканності адвокатської діяльності та забезпечення рівного доступу громадян до правової допомоги. Це також сприяє розвитку етичних стандартів у професії, підвищенню якості правничої практики та формуванню довіри суспільства до судової системи та правників. В умовах реформування правової системи та інтеграції до європейського правового простору, рекомендація NR (2000)21 слугує орієнтиром для гармонізації процедур адвокатської діяльності, створення механізмів професійного самоврядування та забезпечення прозорості в діяльності юридичних фахівців, що в цілому сприяє зміцненню правової держави в Україні.

На нашу думку, саме ця рекомендація стала основою для подальшого розвитку внутрішніх кодексів професійної етики. Не можна оминати увагою і діяльність Ради адвокатських і правничих товариств Європи (CCBE). Її «Хартія основних принципів європейської адвокатської професії» (2006, оновлена у 2021 р.) [67] визначає стандарти професійної незалежності, конфіденційності, уникнення конфлікту інтересів, доступності правничої допомоги та підвищення кваліфікації. Ці принципи становлять етичний фундамент, без якого імплементація правових норм у практику стає поверховою.

Важливим інструментом для імплементації стандартів ЄС та Ради Європи у юридичну практику України є усталена практика ЄСПЛ, яка формує концептуальні орієнтири для тлумачення та реалізації принципу верховенства права. Особливої уваги заслуговує справа *Morice v. France* (2015), у якій Суд визначив межі свободи вираження поглядів адвокатами в контексті здійснення їхньої професійної діяльності [81]. У цьому рішенні ЄСПЛ підкреслив, що свобода вираження поглядів є одним із фундаментальних елементів демократичного суспільства, а відтак обмеження цього права можливі лише за умови суворого дотримання принципу пропорційності, коли втручання держави є необхідним у демократичному суспільстві та відповідає легітимній меті.

Наукова цінність цієї справи полягає в тому, що ЄСПЛ сформулював баланс між свободою слова та професійною відповідальністю адвоката. З одного боку, адвокат є вільним у висловлюванні позиції, особливо коли йдеться про захист прав і свобод його клієнта чи про суспільно значущі питання функціонування правосуддя. З іншого боку, адвокатська діяльність передбачає високі стандарти професійної етики, а отже, неприпустимість зловживання свободою слова у спосіб, що може підірвати авторитет правосуддя, принизити честь та гідність інших учасників процесу чи створити загрозу справедливому розгляду справи.

При цьому важливо розрізняти фундаментальні (основоположні) принципи права, які визначають підпорядкованість правової системи ЄС загальним цілям права і формують його сутність, та принципи, що регулюють взаємодію права ЄС із національним законодавством держав-членів і визначають правові механізми функціонування Союзу як регіонального інтеграційного об'єднання. У практичному застосуванні ці принципи реалізуються через діяльність судових та адміністративних органів ЄС і держав-членів, що формує прецедентну практику правозастосування і встановлює єдині стандарти юридичного регулювання. Зазначені засади є результатом адаптації загальноюридичних норм до специфічних потреб та інтересів ЄС, переважно через рішення Суду

Європейського Союзу, які набули обов'язкової сили у всіх державах-членах. Серед ключових принципів юридичної практики слід виділити:

1. Принцип пріоритетності (верховенства) права ЄС щодо національного законодавства держав-членів. На відміну від традиційного співвідношення міжнародного та національного права, яке вирішується в різних країнах по-різному, принцип верховенства права ЄС є загальнообов'язковим: норми ЄС мають переважну юридичну силу у випадку конфлікту з національними законами. Юридична практика демонструє, що будь-які спроби держав-членів або національних судів обмежити застосування цього принципу, наприклад, шляхом виключення положень конституцій із сфери дії права ЄС, рішуче відхиляються Судом ЄС. Це створює стабільний правовий стандарт для національних правозастосовних органів і забезпечує єдність практики у всіх юрисдикціях Союзу.

2. Принцип прямої дії права ЄС, який передбачає, що нормативно-правові акти Союзу можуть застосовуватися національними судами та органами держав-членів безпосередньо, незалежно від того, чи були вони імplementовані в національне законодавство. У юридичній практиці це означає, що громадяни та юридичні особи мають право безпосередньо посилатися на норми ЄС у національних судах, а суди зобов'язані забезпечувати їх реалізацію, керуючись положеннями установчих договорів, зокрема статті 189 Договору про Європейський Союз [82].

Таким чином, принципи верховенства та прямої дії права ЄС не лише закріплюють автономність наднаціональної правової системи, але й виконують роль концептуального підґрунтя для побудови цілісного механізму взаємодії між європейським та національними правопорядками. Верховенство права ЄС означає, що у випадку колізії між національним правом і нормами ЄСостанні мають безумовний пріоритет, що було чітко закріплено Судом ЄС у справі *Costa v. ENEL* (1964) [62]. Подальший розвиток цієї доктрини отримав у рішеннях *Internationale Handelsgesellschaft* (1970) [83] та *Simmenthal* (1978) [84], де

підкреслювався обов'язок національних судів забезпечувати ефективність норм права ЄС навіть всупереч положенням національних конституцій. У цьому вбачається пряме продовження положень статті 4(3) Договору про Європейський Союз, яка закріплює принцип лояльного співробітництва, зобов'язуючи держави-члени забезпечувати дієвість права Союзу у своїх правопорядках.

Принцип прямої дії, закладений у прецеденті *Van Gend en Loos* (1963), забезпечує можливість фізичних і юридичних осіб безпосередньо посилаючись на норми права ЄС у національних судах без необхідності їхньої додаткової імплементації [61]. У цьому сенсі ключове значення мають статті 19 ДЕС та 288ДФЕС, які визначають обов'язковість актів Союзу для держав-членів і підкреслюють роль національних судів як «судів загального права ЄС», покликаних гарантувати ефективність його застосування. Це формує особливу модель багаторівневого захисту прав, де національні та європейські інституції взаємодіють у рамках єдиної системи правосуддя.

Поєднання принципів верховенства і прямої дії утворює своєрідний «хребет» європейської правової системи, який запобігає фрагментації правового простору та забезпечує передбачуваність і стабільність регулювання для всіх держав-членів. Водночас ці принципи виходять за межі техніко-юридичних інструментів: вони виступають фундаментальними інтеграційними засадами, які поступово трансформують розуміння державного суверенітету, надаючи пріоритет колективним наднаціональним інтересам у сферах, де ефективність регулювання можлива лише через спільне здійснення владних повноважень.

Не можна оминати увагою й те, що впровадження цих принципів нерідко викликало напруження у відносинах між Судом ЄС та національними конституційними судами, зокрема Федеральним конституційним судом Німеччини чи Конституційним трибуналом Польщі, які намагалися зберегти верховенство власних конституційних норм. Проте навіть у такому «конституційному діалозі» переважає тенденція до визнання особливого статусу права ЄС як правопорядку, що інтегрується у національні системи, не втрачаючи

при цьому своєї автономності. Це ще раз підтверджує, що верховенство і пряма дія є не лише нормативними положеннями, а й ціннісними орієнтирами європейської інтеграції, спрямованої на побудову єдиного простору верховенства права і захисту прав людини.

З точки зору інтеграційних інтересів України, що перебуває у процесі глибокої трансформації правової системи, практика ЄСПЛ у справі *Mogice v. France* має подвійну значущість. По-перше, вона формує орієнтири для національних судів у частині визначення меж допустимих висловлювань адвокатів та інших учасників правової системи. Це сприяє уніфікації судової практики та наближенню її до європейських стандартів. По-друге, дане рішення актуалізує питання професійної правничої етики, що набуває особливого значення в умовах суспільного запиту на підвищення довіри до адвокатури та судової системи України.

Крім того, *Mogice v. France* може бути розглянута як приклад практичного втілення принципу пропорційності у правозастосовній діяльності, що є одним із ключових орієнтирів європейського права. Для України, яка перебуває у процесі адаптації свого законодавства до *acquis communautaire*, вироблення єдиних стандартів застосування принципу пропорційності є необхідним як для судової практики, так і для правотворчості. Це сприятиме зменшенню випадків формального застосування права та стимулюватиме розвиток принципово-орієнтованого підходу до тлумачення законодавства, що відповідає сучасним європейським тенденціям.

Директиви та рекомендації Європейського Союзу, доповнені практикою Суду ЄС та ЄСПЛ, створюють цілісний правовий простір, у межах якого формуються стандарти юридичної професії. Вони визначають не лише технічні аспекти здійснення правничої діяльності, але й окреслюють ціннісні орієнтири, що підкреслюють значення верховенства права, незалежності адвокатури та судової влади, а також професійної етики правників.

Так, ще у Директиві 77/249/ЕЕС було закладено принцип вільного надання адвокатських послуг на території Європейського Союзу, що стало фундаментом для створення єдиного правового простору у сфері юридичної практики [52]. Директива передбачає, що адвокати, зареєстровані в одній з держав-членів, мають право здійснювати професійну діяльність на території іншої держави ЄС із дотриманням правил професійної етики, встановлених у країні, де надаються послуги. Важливим доповненням стала Директива 2005/36/ЕС про визнання професійних кваліфікацій, яка закріпила механізми взаємного визнання дипломів і правничих статусів, спрощуючи мобільність правників між державами-членами та встановлюючи вимоги до пропорційності будь-яких обмежень у цій сфері [79].

Поряд із директивами важливе значення мають рекомендації Ради Європи, які формують стандарти належної організації адвокатської діяльності. Зокрема, як і згадувалось вище Рекомендація Комітету міністрів Ради Європи R (2000)21 визначає ключові принципи свободи здійснення адвокатської професії, гарантії незалежності адвокатів від будь-яких форм тиску, а також їхнє право на участь у суспільному житті та вільне вираження професійної позиції [65]. У цьому документі акцент робиться на трьох взаємопов'язаних вимірах: гарантіях незалежності адвокатів, їхньому захисті від будь-якого зовнішнього тиску та забезпеченні права на вільне висловлення професійних позицій. Такий підхід узгоджується із загальною парадигмою верховенства права, адже незалежна адвокатура є не лише інструментом правозастосування, але й гарантом захисту прав людини від свавілля державної влади чи приватних структур.

Особливого значення у цій площині набувають Основні принципи ООН щодо ролі адвокатів (1990 р.), які хоча й не мають характеру обов'язкового міжнародно-правового акту, проте сприймаються у європейському просторі як морально-етичний і правовий орієнтир [85]. Вони підкреслюють, що адвокатура має діяти без жодних обмежень чи дискримінацій, а держави зобов'язані створювати умови для того, щоб адвокати могли виконувати свої функції без

страху репресій чи переслідувань. Окремо наголошується на праві адвокатів брати участь у публічних обговореннях, висловлювати свої позиції щодо справедливості, законності чи функціонування правової системи. Це положення кореспондує з практикою ЄСПЛ, і знову ж таки справа *Morice v. France* (2015) та *Nikula v. Finland* (2002), де Суд підкреслив, що адвокати, виконуючи свої професійні обов'язки, мають особливий статус у сфері свободи вираження поглядів, а втручання в цю свободу допускається лише за умови суворого дотримання принципу пропорційності.

У комплексному вимірі зазначені стандарти формують багаторівневу систему гарантій, що інтегрує як нормативні, так і етичні вимоги. Вони вимагають від держав не лише формального прийняття відповідних норм, але й створення дієвих інституційних механізмів для забезпечення реальної незалежності адвокатури. У випадку України це означає необхідність не лише гармонізації законодавства з міжнародними стандартами, а й зміни практики правозастосування, яка досі часто характеризується адміністративним тиском, бюрократичними бар'єрами чи використанням дисциплінарних процедур як інструмента контролю над адвокатами.

Для України це означає необхідність комплексної адаптації національної системи юридичної практики до європейських вимог, яка повинна враховувати як нормативні положення *acquis communautaire*, так і ціннісні засади, сформульовані у практиці європейських судових інституцій. В умовах євроінтеграційного курсу держави реформа юридичної практики не може обмежуватися лише технічною гармонізацією законодавства, а має включати інституційні та етичні трансформації, спрямовані на зміцнення незалежності адвокатури, забезпечення високих стандартів професійної відповідальності та формування стійкої довіри суспільства до правничих інститутів.

Цей процес неможливо розглядати ізольовано, адже він тісно пов'язаний із досвідом держав Центральної та Східної Європи, які раніше пройшли шлях інтеграції до ЄС – Польщі, Румунії, Хорватії та Чорногорії. Порівняльний аналіз

показує, що попри спільність стратегічних орієнтирів, національні контексти формували різні траєкторії адаптації європейських правничих стандартів.

В Україні важливою віхою стало ухвалення нової редакції Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» у 2012 р., який вперше на законодавчому рівні закріпив європейські стандарти незалежності адвокатури [88]. Зокрема, у законі визначено принципи недопустимості втручання державних органів у діяльність адвокатів, гарантії захисту професійної таємниці та механізми самоврядування. В українському контексті досі існують проблеми з реальним забезпеченням самоврядності органів адвокатури, внутрішньою незалежністю адвокатів від політичного чи адміністративного тиску, а також із дотриманням високих стандартів професійної етики. Це свідчить про те, що формальне запозичення європейських норм ще не гарантує їх ефективного функціонування на практиці.

Зокрема, низка приписів закону співвідноситься із зазначеною вище Рекомендацією Комітету міністрів Ради Європи R(2000)21 «Про свободу здійснення адвокатської професії», яка закріплює фундаментальні гарантії незалежності адвокатів від будь-якого політичного, адміністративного чи економічного впливу [65]. Подібним чином, гарантії недоторканності адвокатської таємниці, що їх закріплює український закон, узгоджуються з положеннями Основних принципів ООН щодо ролі адвокатів (1990 р.), які акцентують на захисті професійної автономії та безперешкодному виконанні адвокатами своїх обов'язків. Нарешті, закладена у законі модель адвокатського самоврядування перегукується із положеннями Хартії основних принципів європейської адвокатської професії (ССВЕ, 2006 р.), яка визначає, що саме професійні організації адвокатів повинні відігравати провідну роль у забезпеченні стандартів етики, дисциплінарної відповідальності та незалежності правничої діяльності.

Водночас, попри формальне закріплення цих норм, їхня практична реалізація в Україні залишається проблемною. Це свідчить про існування такого

явища як «нормативне запозичення», коли правові положення європейських актів інтегруються у національне законодавство, проте стикаються із системними викликами в процесі імплементації. Зокрема, самоврядність органів адвокатури досі зазнає політичного чи адміністративного тиску, а внутрішня незалежність адвокатів нерідко виявляється обмеженою через економічні чинники чи особливості правозастосовної культури.

З огляду на це, можна стверджувати, що Україна на сьогодні зробила значний крок до формального відтворення європейських стандартів у сфері адвокатури, проте на сучасному етапі ключовим завданням є забезпечення їх ефективного функціонування у практичному вимірі. Лише за умови поєднання нормативних реформ із розвитком професійної культури правників та послідовною підтримкою незалежності адвокатури з боку держави можлива повна імплементація європейських правничих цінностей у національний правопорядок.

Для порівняння, у європейських правопорядках, зокрема в Польщі, професійні самоврядні органи адвокатури орієнтуються на положення Хартії основних принципів правничої професії ССВЕ, використовуючи її як нормативно-ціннісний орієнтир для розвитку національних кодексів професійної етики та забезпечення незалежності адвокатської діяльності. Подібний досвід спостерігається й у Румунії, де європейські стандарти правничої професії інтегруються у національну правову систему через механізми професійної підготовки адвокатів, зокрема обов'язного підвищення кваліфікації, а також через удосконалення дисциплінарної відповідальності як гарантії дотримання етичних та професійних стандартів. Хорватія, готуючись до вступу в ЄС, приділила особливу увагу антикорупційним гарантіям у правничій сфері, чим забезпечила відповідність системи адвокатури принципам прозорості та підзвітності. Чорногорія, яка досі перебуває у статусі кандидата, демонструє приклад поступової адаптації, роблячи акцент на незалежності адвокатури та зміцненні судової системи, що розглядається як ключова умова інтеграції. У

2020–2024 рр. активно обговорювалися питання діджиталізації адвокатської діяльності, що відповідає положенням Директиви 2013/55/EU щодо спрощення доступу до професії та розвитку електронних інструментів [79]. Запровадження електронного кабінету адвоката, електронного документообігу та віддаленої участі у судових засіданнях стало практичним кроком до гармонізації з європейськими підходами.

Говорячи про відповідність реформи судоустрою року європейським стандартам, варто підкреслити, що реформа судоустрою в Україні, започаткована конституційними змінами 2016 р., офіційно декларувалася як один із ключових етапів наближення до європейських стандартів верховенства права та виконання Копенгагенських критеріїв, зокрема у частині гарантій незалежності судової влади. Запроваджені новели – оновлення системи судів загальної юрисдикції, утворення нового Верховного Суду, зміна порядку призначення суддів та передача вирішальної ролі у питаннях суддівської кар'єри Вищій раді правосуддя – мали на меті інституційно закріпити принципи, що впливають із ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [87] та практики ЄСПЛ, а також відповідають положенням ст. 2 Договору про Європейський Союз, де закріплені засади верховенства права як фундаментальної цінності [82]. У цьому контексті не менш важливими були і рекомендації Європейської комісії «За демократію через право» (Венеційської комісії), яка послідовно наполягала на необхідності реальної незалежності органів суддівського врядування від політичних впливів [88].

На нашу думку, фактична імплементація цих змін виявилася суперечливою. Попри формальне закріплення прозорих конкурсних процедур та перевірки доброчесності кандидатів, на практиці відсутність дієвих механізмів перевірки майнових декларацій, нерегульованість процедур дисциплінарної відповідальності та збереження високого рівня політичного впливу на діяльність Вищої ради правосуддя значною мірою нівелювали очікуваний ефект. Це призвело до ситуації, коли заявлене реформування наближало правову систему

України до *acquis* ЄС лише на нормативному рівні, тоді як у реальному правозастосуванні відтворювалися старі моделі залежності та корупційних ризиків. Порівняння з підходами, закріпленими у Хартії основних прав Європейського Союзу, зокрема ст. 47, яка гарантує право на справедливий і незалежний суд, свідчить, що українська модель досі не забезпечує належної реалізації цього стандарту, оскільки суспільна довіра до судової влади залишається на низькому рівні, а механізми контролю доброчесності є лише формальними [89].

У цьому контексті можна стверджувати, що українська реформа 2016 р. була своєрідним компромісом між європейськими вимогами та внутрішньополітичними інтересами. Вона створила нормативну оболонку, що відповідає праву ЄС та практиці ЄСПЛ, але не забезпечила наповнення її реальним змістом. Саме ця невідповідність між декларативними цілями та результатами є головною причиною того, що процес наближення до стандартів ЄС у сфері правосуддя залишається незавершеним, а відтак потребує подальшого удосконалення інституційних механізмів, зокрема у частині реального забезпечення незалежності Вищої ради правосуддя, прозорості процедур оцінювання суддів та ефективної боротьби з конфліктом інтересів.

Для кращого розуміння українських викликів важливо звернутися до досвіду держав ЄС, які пройшли схожий шлях. У Румунії після вступу до ЄС у 2007 р. ключовим фактором стало створення Національного антикорупційного управління (*Direcția Națională Anticorupție, DNA*), що отримало широкі повноваження для переслідування випадків корупції на найвищому рівні. Як зазначає Marius-Anton Stupar, саме інституційне посилення антикорупційної інфраструктури стало каталізатором зміцнення незалежності судової влади та водночас відповіддю на постійний моніторинг з боку Брюсселя у рамках Механізму співпраці та перевірки (*CVM*) [90].

Досвід Польщі демонструє протилежний вектор розвитку. Якщо у 2000-х роках реформи сприяли утвердженню незалежності судів, то після 2015 р.

відбулося згортання демократичних стандартів. Як доводить Anna Adamska-Gallant, зміни у законодавстві щодо дисциплінарної відповідальності суддів і політичний контроль над Конституційним трибуналом стали прямою загрозою верховенству права [91]. Водночас Barbara Grabowska-Moroz підкреслює, що саме громадянське суспільство та зовнішній тиск з боку інституцій ЄС залишаються ключовими чинниками, які протидіють остаточній деградації судової системи [92].

Хорватія, яка приєдналася до ЄС у 2013 р., навпаки, зробила акцент на створенні стабільної інституційної бази. Важливою умовою вступу було формування незалежної Державної судової ради (*Državno sudbeno vijeće*), яка відповідає за добір і дисциплінарні процедури щодо суддів. Як показує аналіз Susana Sanz-Caballero, практика Court of Justice of the European Union у справах щодо дотримання принципу верховенства права стала важливим інструментом контролю за незалежністю судової влади в державах-членах, у тому числі в контексті пост-акцесійного нагляду. Зокрема у справах *Associação Sindical dos Juizes Portugueses v Tribunal de Contas* [93] та *European Commission v Poland (Independence of the Supreme Court)* [94], де Суд ЄС сформулював стандарти незалежності суддів. Це підтвердило, що ЄС не лише встановлює формальні вимоги, але й здійснює постійний контроль за їх виконанням.

Таким чином, досвід держав-членів ЄС демонструє, що успішність судової реформи визначається поєднанням внутрішнього політичного консенсусу, ефективних інституцій добору та контролю за доброчесністю, а також зовнішнього моніторингу з боку Європейського Союзу. Україна ж поки що перебуває на етапі становлення таких інституцій: створення Вищої кваліфікаційної комісії суддів з міжнародною участю та оновлення складу Вищої ради правосуддя у 2021–2025 рр. стали кроками у правильному напрямі, але ще не досягли тієї ефективності, яку продемонстрували Румунія чи Хорватія. Це означає, що українська судова реформа потребує не лише вдосконалення

законодавства, а й дієвих механізмів реалізації та постійного зовнішнього супроводу.

Після реформ судоустрою природно виникає питання, чи змогли антикорупційні інституції, створені в Україні, закріпити зроблене на законодавчому рівні й перетворити його на реальні практики, що відповідають європейським стандартам.

Антикорупційна політика та верховенство права в Україні за останні роки отримали значний імпульс: створення Національного антикорупційного бюро України (далі – НАБУ), Спеціалізованої антикорупційної прокуратури (далі – САП) та Вищого антикорупційного суду (далі – ВАКС) – усе це відповідає ключовим рекомендаціям Ради Європи та GRECO, а також зобов’язанням перед ЄС. Але, як свідчать останні аналітичні доповіді, ефективність цих інституцій значною мірою коливається залежно від інституційної спроможності, ресурсів та політичної волі. Наприклад, звіт OECD «Review of Anti-Corruption Reforms in Ukraine under the Fifth Round of Monitoring» (2024) показує, що хоча загальна структура антикорупційної політики стала більш прозорою, значна частина планів і стратегій досі не має чітких механізмів оцінювання результатів, а громадянське суспільство часто висловлює занепокоєння щодо слабких зв’язків між НАБУ, САП і судовою системою [95].

Для порівняння, Чорногорія, яка має статус кандидата на членство в ЄС з 2010 р., зазначається у ключових висновках Європейської Комісії за 2023–2024 роки, що корупція все ще залишається «поширеною й проблемною», і що законодавчі рамки щодо незалежності суддів та антикорупційних органів, хоч і оновлені, часто залишаються на рівні формальних зобов’язань без достатнього втілення на практиці.

Водночас справа України має й позитивні боки. Наприклад, аудит НАБУ, здійснений у травні 2025 р., оцінив діяльність бюро як «помірно ефективну»: відзначено прогрес в розслідуванні високопосадової корупції, поліпшення у прозорості та міжнародній співпраці, але також вказано на потребу зміцнити

автономність НАБУ, зокрема в питаннях прослушки та доступу до держтаємниці. Крім того, за даними звіту «Ukraine Country Report 2024» (ВТІ), відкриті конкурси на керівні посади в антикорупційних органах та поступове відновлення роботи Вищої кваліфікаційної комісії суддів дають підстави сподіватися на поступове наближення до європейських стандартів. [95].

Як видно з порівняння, успіх у країнах-кандидатах до ЄС великою мірою визначається не лише законом, а рівнем виконання: спроможністю незалежних органів діяти без зовнішнього тиску, якістю судового переслідування корупційних справ і довірою до правосуддя. Україна поки що залишається в процесі здобування цього балансу. Для 2025–2030 рр. ключовими завданнями стануть: закріплення незалежності антикорупційних органів в законодавстві та практиці; забезпечення прозорих і ефективних процедур добору кадрів до НАБУ, САП і ВАКС; збільшення кількості вироків у справах високопосадової корупції; активне використання зовнішнього моніторингу та партнерства з ЄС для підсилення довіри та відповідальності.

Після аналізу стандартів антикорупційної політики та практик країн – членів ЄС логічним є звернення до питання юридичної освіти та визнання кваліфікацій, адже саме належна підготовка правників формує фундамент для забезпечення незалежності, добросовісності та професійної етики у правничій сфері. В Україні вже з перших років після здобуття незалежності іще активніше після 2014–2016 рр., спостерігається поступовий рух у бік імплементації стандартів ЄСу сфері правничої освіти. Законодавчі ініціативи, академічні програми та міжнародна співпраця сприяють тому, щоб вітчизняна система юридичної освіти відповідала директивам ЄС, зокрема Директиві 2005/36/ЄС про визнання професійних кваліфікацій [79].

Болонський процес став майданчиком, через який Україна прийняла низку стандартів щодо порівняльної структури навчання (бакалаврат-магістратура-аспірантура), кредитної системи та мобільності студентів. Водночас існуючі виклики – нестача практичної підготовки, слабка інтеграція курсів права ЄС у

навчальних програмах, не завжди достатня взаємодія між університетами й судовими або адвокатськими інститутами – знижують якість готовності випускників до участі у правничій професії за європейськими стандартами. Наприклад, фундація DeJure у своїх матеріалах (2024) звертає увагу, що хоча юридична освіта формально реформується, концепція комплексного розвитку юридичної освіти так і не була затверджена, і практична складова залишає бажати кращого [96].

Як порівняння, у Хорватії створення Державної академії правосуддя та Школи судових посадовців (State School for Judicial Officials) забезпечило цілісну систему підготовки майбутніх суддів та прокурорів. За даними European e-Justice Portal, початкова підготовка (initial training) кандидатів на посади суддів і прокурорів у Хорватії здійснюється в межах діяльності Judicial Academy та триває близько двох років, поєднуючи теоретичні та практичні компоненти [97]. Це сприяє тому, що випускники освітніх програм добре орієнтуються у праві ЄС, мають практичні навички і можуть працювати в системі правосуддя відповідно до високих стандартів незалежності та якості.

У Хорватії також діє проєкт Ради Європи / ЄС «Promotion of the Rule of Law and Fundamental Rights through High-Quality Online Trainings in the Croatian Judiciary». Цей проєкт передбачає зміцнення методології та цифрових інструментів для Академії правосуддя, покращення якості курсів для суддів та прокурорів, зокрема онлайн-форматів, та підвищення компетентностей у галузі фундаментальних прав і прав людини. Таким чином, хорватський досвід демонструє, що поєднання стандартів юридичної освіти з практичним навантаженням і цифровими інструментами може бути ефективним шляхом до підвищення довіри до правової системи.

В Україні ж, незважаючи на наявність деяких реформ, залишається кілька критичних бар'єрів. По-перше, фінансування практичних стажувань, юридичних клінік, судових практик університетами недостатнє. По-друге, стандарти оцінювання знань і навичок часто формальні: іспити, оцінка дисертацій чи

курсів робіт не завжди передбачають перевірку практичних компетенцій, етичних стандартів чи адаптації до правничих реалій та європейських вимог. По-третє, університети часто мають обмежений контакт із практиками (суддями, адвокатами) при формуванні навчальних програм, що призводить до розриву між навчанням і тією практикою, яку юрист повинен застосовувати у суді чи адвокатурі.

Отже, порівняння порівняльний аналіз засад організації та функціонування юридичної практики України з окремими країнами-членами ЄС дає підстави заключити, що успіх застосування одержаної юридичної освіти залежить від комплексного підходу: нормативного закріплення стандартів, практичної підготовки, незалежного оцінювання та інтеграції з міжнародною навчальною спільнотою. У межах української реформи важливо зосереджуватися на тому, щоб правники виходили з університетів не просто як теоретики, а як практики, здатні діяти відповідно до стандартів ЄС, брати участь у міжнародних правових процесах і забезпечувати високий рівень правничої етики.

Вважаємо доцільним відзначити, що чинником сучасного етапу перетворень юридичної практики України стала війна, розв'язана російською федерацією. Бойові дії кардинально трансформувала умови функціонування української правничої системи та змусила інтеграційний процес охопити ті аспекти, що раніше залишалися поза пріоритетом або вважалися другорядними. Зокрема, ураження критичної інфраструктури судів, необхідність захисту прав внутрішньо переміщених осіб, а також виклики гуманітарного права – усі вони поставили питання про те, що правничі стандарти ЄС і Ради Європи не можуть залишатися просто орієнтирами, а мають стати елементами виживання правової системи і гарантією прав людини навіть у надзвичайних обставинах. Українські науковці також вже аналізували, як війна впливає на міжнародне співробітництво в освіті, наукових публікаціях і юридичній практиці. Так, М. Гладченко зазначила, що університети в Україні змогли підтримувати

міжнародну співпрацю попри значні ризики та руйнування інфраструктури, що має ключове значення для підтримки стандартів юридичної освіти [98].

За даними Європейського парламенту у резолюції 2023 р., ЄС засуджує агресію росії як грубе порушення міжнародного законодавства, закликає посилити підтримку українських судових інстанцій, і наголошує на необхідності допомоги в збереженні функціональності суду, адвокатури та прокуратури навіть у зонах бойових дій – через мобільні суди, електронні платформи, захист прав цивільних, зокрема прав переселенців.

При порівнянні з країнами ЄС видно, що держави, які стикалися з конфліктами чи внутрішньою нестабільністю, також змушені були адаптувати процедури правосуддя до кризових умов. Наприклад, Литва, Естонія або Польща в період Холодної війни чи після розпаду СРСР мали досвід підтримання правосуддя у кризових регіонах, але масштаби пошкоджень інфраструктури та внутрішнього переміщення населення, яке викликає ця війна в Україні, значно масштабніші. У цих країнах реагування, як правило, було зосереджене на зміцненні незалежності суддів, створенні мобільних судових бригад або дистанційних судових засідань у період епідемій / внутрішніх конфліктів, але не у масштабі активних бойових дій.

Умови війни в Україні вимагають, щоб правничі стандарти ЄС - про право на справедливий суд, захист прав людини, міжнародне гуманітарне право - застосовувалися не лише в «мирних зонах», але й у тимчасово окупованих і постраждалих територіях, у процесах відновлення та примирення, а також у судових переслідуваннях злочинів, пов'язаних з агресією та порушеннями прав людини. Це ставить вимоги до:

- відновлення та захисту судової інфраструктури (будівлі судів, архіви, комунікації, технології);
- забезпечення доступу до правової допомоги для переселенців та тих, хто перебуває в зоні бойових дій;

- адаптації юридичної освіти та стажувань до умов війни - наприклад, через онлайн-курси, дистанційне навчання, міжнародні проєкти;
- інтеграції міжнародного гуманітарного права в національні судові та правоохоронні практики, зокрема для переслідування військових злочинів.

Порівняно з досвідом інших країн ЄС, Україна має перевагу в тому, що ще до війни заклала законодавчу та інституційну базу (законодавство про судоустрій, антикорупцію, адвокатуру). Однак країни, такі як Польща чи Румунія, хоч і мали конфлікти або зовнішній тиск, не стикалися зі вторгненням і руйнуванням, тому їм було легше підтримувати безперервність правничих інституцій. Наприклад, Румунія після 1989 р. і згодом при вступі в ЄС реформувала систему викладачів права, прокурорів і суддів, але не мусила відновлювати об'єкти інфраструктури курсом воєнних дій. Польща мала досвід таких викликів у періоди громадянської напруги, але без масштабних руйнувань.

Беручи до уваги наведене вище вважаємо, що для України на 2025–2030 рр. критично важливо не лише завершити реформу в плані законодавства, але й закріпити її через реальне застосування стандартів у надзвичайних умовах – забезпечення правосуддя навіть під час бойових дій, постконфліктного відновлення, захисту прав усіх громадян незалежно від місця їх перебування. Європейські стандарти в цих умовах перестають бути виключно орієнтиром - вони стають елементом виживання держави як правової спільноти. Аналіз наведених визначень дозволяє зробити кілька важливих висновків щодо юридичної практики та структури права ЄС. Незважаючи на те, що правова система ЄС не є прямим аналогом ані національної правової системи, ані міжнародного права, її визначення та функціонування доцільно аналізувати за аналогією з національним правом. Це зумовлено тим, що між ними існує значна кількість спільних характеристик:

- по-перше, подібно до національної правової системи, право ЄС є складовою соціальної системи, взаємопов'язаної з економічною та політичною структурами;

- по-друге, воно формується в межах певного інтеграційного об'єднання, що надає йому специфічну організаційну і функціональну структуру;

- по-третє, система складається з різномірних елементів - норм, інститутів, судових рішень, адміністративних процедур та прецедентів - які перебувають у постійній взаємодії та взаємозв'язку;

- по-четверте, їй притаманна внутрішня цілісність і відносна стабільність у часі; нарешті, правова система розвивається під впливом об'єктивних і суб'єктивних чинників, що формують специфіку кожного інтеграційного об'єднання і визначають її унікальність.

У підсумку зазначимо, що сучасна юридична практика права ЄС є не лише інструментом реалізації наднаціональних норм, а й механізмом їхньої інтеграції у національні системи, формуючи єдину, багаторівневу систему правозастосування, яка забезпечує стабільність, передбачуваність і захист прав громадян на всіх рівнях правового регулювання.

1.3. Пріоритетні напрями «європеїзації» юридичної практики в Україні

Поточні надзвичайні обставини, пов'язані з триваючим кілька років широкомасштабним військовим вторгненням російської федерації, безумовно, становлять один із найскладніших періодів в історії сучасної України. Важливим у зазначеному контексті є те, що за майже три з половиною десятиліття державної незалежності задекларований Верховною Радою України 7 лютого 2019 р. курс на вступ до ЄС та НАТО став одним із безпосередніх чинників агресії з боку росії. Як реакцію на це, 24.02.2022 р. у державі було запроваджено режим воєнного стану. Відповідно до ст. 1 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» № 389-VIII від 12 травня 2015 р. органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування надані спеціальні повноваження для відвернення

загроз, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки [99]. Закон також передбачав тимчасові обмеження конституційних прав і свобод громадян та законних інтересів юридичних осіб на період дії воєнного стану. Такий своєчасний та обґрунтований правовий захід мав суттєвий вплив на хід і темпи суспільного життя та, зокрема, на процес адаптації українського законодавства до стандартів ЄС та подальші кроки у сфері європеїзації юридичної практики в Україні.

Важливим аспектом європеїзації різних сфер соціального життя і державного управління в Україні є розуміння європеїзації як систематичного процесу правового впливу норм і стандартів європейського права, створюваних самим ЄС, міжнародними та інтеграційними організаціями (Європейський суд з прав людини, Суд ЄС, Венеційська комісія, програма SIGMA) та державами-членами ЄС, Ради Європи, ОБСЄ тощо. Їх вплив на розвиток юридичної практики України, законодавства та юридичної науки, передбачає впровадження європейських правових ідей, концепцій, ціннісних орієнтацій, стандартів і принципів у діяльність органів публічної адміністрації та судових органів. При цьому враховується специфіка вітчизняної правової системи, юридичної практики, правової культури та правосвідомості.

Категорія «європеїзація» нині є однією із найбільш вживаних у науково-практичному дискурсі, охоплюючи широкий спектр сфер – політику, економіку, державне управління, освіту та соціальну сферу. Її використання позначає процеси інтеграції національних систем у єдиний європейський правовий, політичний та економічний простір. У західноєвропейських та центрально-східних країнах існує велика кількість досліджень, що стосуються європеїзації національної держави, діяльності парламентів, окремих галузей права – цивільного, кримінального, адміністративного, конституційного, а також національних інституцій, цілих напрямів регіональної політики, навколишнього середовища, профспілок, імміграційних процесів та політики підтримки країн, що приєднуються до ЄС.

В Україні наукові розвідки з означених питань лише починають формуватися, і значна їх частина має загальний характер, фокусуючись більше на декларативних позиціях щодо інтеграції та європеїзації суспільних процесів, а не на системному аналізі практичних механізмів її впровадження. На цьому тлі виникає необхідність більш глибокого дослідження європеїзації у сфері правотворчості та правозастосування, зокрема щодо її впливу на органи державного управління та практичну діяльність судів, адвокатури, нотаріату й інших суб'єктів юридичної діяльності.

В умовах глобалізації перед правовою системою України постало конкретне завдання – європеїзація. На практиці це означає, що українська правова система повинна інтегрувати елементи права ЄС не лише у законодавство, а й у законодавчі, судові та адміністративні процеси, забезпечуючи єдині підходи до регулювання економічної діяльності, захисту прав людини та функціонування органів державного управління. За такої вихідної умови, європеїзація юридичної практики України становить складний і багатогранний процес, який поєднує у собі трансформацію національної правової системи відповідно до *acquis* ЄС та більш широких стандартів Ради Європи, Венеціанської комісії, ЄСПЛ тощо. Цей процес не обмежується виключно формальною адаптацією законодавства, адже передбачає глибинні зміни у правозастосуванні, судовій та адміністративній практиці, професійній етиці юристів, формуванні механізмів контролю та підзвітності. Ключовою особливістю європеїзації юридичної практики є взаємодія політичних рішень про європейську інтеграцію з практичними викликами у внутрішньому правопорядку, де необхідно враховувати як внутрішні традиції правової культури, так і стандарти ЄС.

Після підписання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом у 2014 р. та набрання чинності її економічної частини (Поглибленої та всеосяжної зони вільної торгівлі – DCFTA), вектор розвитку української правової системи був чітко визначений [100]. Зобов'язання з гармонізації

національного законодавства з правом ЄС охопили економічну сферу, державні закупівлі, захист прав інтелектуальної власності, конкуренційне право, захист персональних даних, стандарти екології та безпеки. Уже на цьому етапі стало очевидно, що адаптація матиме наслідком не лише прийняття нових норм, а й необхідність зміни правозастосовної практики, адже європейське право традиційно передбачає більш високий рівень захисту прав людини та більш жорсткі вимоги до ефективності державного апарату.

Особливого значення набув період після червня 2022 року, коли Європейська рада надала Україні статус кандидата на членство в ЄС. Цей крок відкрив шлях до офіційних переговорів про вступ, які розпочалися у 2024 р. Саме з цього моменту відбувається перехід від асоціаційної моделі інтеграції до класичної моделі передвступної адаптації, яка передбачає детальний «скринінг» законодавства України на відповідність *acquis* ЄС. Процес скринінгу визначає ті галузі, які безпосередньо проявляють себе через юридичну практику. Відповідно, це сфери правосуддя, антикорупційної політики, захисту персональних даних, митного та податкового регулювання.

На сучасному етапі європейської інтеграції Україна стикається з необхідністю імплементації низки законодавчих змін, які визначені європейськими партнерами (ЄС) як ключові умови подальшого поступу на шляху до членства в ЄС. Відтак, правотворча діяльність держави, що також виступає різновидом юридичної практики, дедалі більше набуває спрямованості на забезпечення нормативно-правових засад реформування у сферах, які Європейський Союз розглядає як пріоритетні. Серед таких напрямів, що концентрують увагу законодавця, виокремимо кілька пріоритетних основних блоків.

Першим напрямом є посилення правового забезпечення антикорупційної політики. У цьому аспекті важливим інструментом виступає затвердження комплексної Антикорупційної стратегії, яка слугує базовим орієнтиром для формування та реалізації відповідної державної політики. Відповідно до

законодавства, її реалізація відбувається через державну антикорупційну програму, розробником якої є НАЗК [101]. Програму має бути затверджено Кабінетом Міністрів України у шестимісячний строк із моменту набрання чинності законом про затвердження Антикорупційної стратегії. Такий механізм не лише формує інституційні засади боротьби з корупцією, а й відповідає стандартам прозорості та підзвітності, що визначені європейським правопорядком.

Другим ключовим напрямом трансформацій виступає реформа Конституційного Суду України, що має фундаментальне значення для забезпечення верховенства права та стабільності конституційного ладу. Значний поступ у цьому контексті був зафіксований, коли Верховна Рада України ухвалила закон, яким передбачено відбір кандидатів на посаду судді КСУ на конкурсних засадах. Згідно з ухваленими положеннями, формування складу суду здійснюється Дорадчою групою експертів, до якої входять представники від Президента України, Ради суддів України, Верховної Ради України, Венеціанської комісії, а також два міжнародні експерти. Водночас Венеціанська комісія надала низку рекомендацій, зокрема, щодо необхідності включення сьомого члена з-поміж міжнародних експертів, аби гарантувати якісний та неупереджений характер роботи конкурсної комісії. Такий підхід демонструє прагнення України поєднати національні інституційні механізми із загальноєвропейськими стандартами конституційної юстиції.

Третім центральним вектором є продовження судової реформи в Україні, адже саме вона безпосередньо впливає на формування довіри суспільства до інститутів правосуддя та забезпечує належне функціонування всієї правової системи. Ключовою складовою цього процесу є відновлення діяльності Вищої кваліфікаційної комісії суддів України (ВККСУ), яка відіграє визначальну роль у формуванні суддівського корпусу та здійсненні кваліфікаційного оцінювання суддів. Після кількарічної перерви у роботі ВККСУ було оголошено конкурс на заміщення вакантних посад її членів. Відбір кандидатів здійснюється

Конкурсною комісією, яка вже проводить оцінювання претендентів. Згідно з процедурою, після завершення конкурсу кандидатури передаються до Вищої ради правосуддя (ВРП), яка на підставі рекомендацій проводить відкриті співбесіди з кандидатами та ухвалює рішення щодо їх призначення або відмови.

Слід зауважити, що прозорість і ефективність цього процесу є предметом пильної уваги як українського суспільства, так і міжнародних партнерів. Зокрема, Європейська комісія неодноразово наголошувала, що саме від якісного перезапуску ВККСУ залежить успішність подальшої реформи судової системи. Як приклад, у 2023 р. Європейський Союз у своєму звіті з оцінки прогресу України прямо підкреслив, що належне формування складу ВККСУ є умовою для подальших переговорів про членство. Крім того, міжнародні експерти брали участь у конкурсних процедурах, що дозволяє підвищити легітимність і мінімізувати ризики політичного впливу на добір членів ВККСУ. Таким чином, продовження судової реформи не лише сприяє внутрішній стабільності правової системи, але й виступає тестом на зрілість інституційного розвитку держави в контексті євроінтеграції.

Четвертим напрямом є імплементація так званого антиолігархічного законодавства, що було ухвалене Верховною Радою України у 2021 р. Цей нормативний акт, попри критику та оскарження, має надзвичайне значення для процесів демонополізації економіки, зменшення впливу великих фінансово-промислових груп на політичні рішення та встановлення принципів верховенства права. Закон передбачає формування спеціального реєстру осіб, які відповідають визначеним критеріям "олігархів", а саме: значний вплив на засоби масової інформації, вагомі активи, участь у політичному житті та монопольне становище на окремих ринках.

У межах реалізації закону центральну роль відіграє Рада національної безпеки і оборони України (далі – РНБО), яка уповноважена формувати та вести реєстр олігархів. Його ухвалення та подальше застосування покликане запобігти надмірному тиску олігархічних груп на державну політику, забезпечити

конкуренцію та створити рівні умови для всіх учасників економічного ринку. Хоча станом на 2023 р. остаточний висновок Венеціанської комісії щодо відповідності цього закону європейським стандартам досі не надано, вже сам факт ухвалення закону розглядається як важливий сигнал міжнародним партнерам про готовність України рухатися шляхом структурної трансформації політико-економічної системи.

Практичним підтвердженням дієвості зазначеної ініціативи стало внесення до публічного дискурсу імен найбільш впливових бізнесменів, які можуть бути віднесені до категорії олігархів. Це викликало широку суспільну дискусію щодо прозорості критеріїв та можливих ризиків політичного використання реєстру. Наприклад, у 2022–2023 рр. українські та європейські аналітичні центри (та ж Chatham House чи Центр протидії корупції) неодноразово наголошували, що ефективність закону залежатиме від того, чи стане він інструментом справжньої деолігархізації, а не засобом вибіркового політичного тиску [102]. Водночас ухвалення та імплементація антиолігархічного законодавства залишається одним із семи ключових критеріїв, визначених Європейським Союзом для України як передумова початку переговорів про вступ.

П'ятою важливою складовою інтеграційних процесів України у сфері верховенства права та безпеки є посилення боротьби з відмиванням коштів та фінансовими злочинами, що тісно пов'язано з реформуванням правоохоронного сектору. Оскільки проблематика легалізації злочинних доходів є одним із ключових критеріїв оцінки держави міжнародними інституціями (зокрема, FATF та MONEYVAL), Україні необхідно вибудувати комплексну політику у цьому напрямку.

З цією метою розробляється план дій з реформування правоохоронного сектора, який виступає частиною ширшої стратегії зміцнення системи національної безпеки. Вже з 2014 р. Україна здійснила низку масштабних кроків, зокрема реформу Національної поліції та прокуратури, створення нових правоохоронних органів – Державного бюро розслідувань (далі – ДБР), БЕБ та

НАБУ. Це дозволило частково оптимізувати розслідування економічних та корупційних правопорушень, однак потреба у системному удосконаленні механізмів протидії відмиванню коштів залишається надзвичайно актуальною.

На даний момент діяльність робочої групи з підготовки проекту плану реформування зосереджується на кількох ключових завданнях:

- впровадженні систем управління правоохоронними органами, орієнтованих на кінцевий результат, яким є судовий вирок, а не лише статистичні показники слідства;
- формуванні політики превенції злочинності, що відповідає європейській концепції «proactive policing»;
- підвищенні рівня координації та взаємодії між усіма правоохоронними інституціями, аби уникнути дублювання функцій та розпорошення ресурсів;
- забезпеченні прозорості, підзвітності та незалежної оцінки ефективності діяльності правоохоронних органів.

У практичному вимірі особливе значення має створення таких інституційних механізмів, які здатні інтегрувати діяльність правоохоронних структур у єдине середовище з акцентом на протидію фінансовим злочинам та фінансуванню тероризму. Як свідчить досвід інших європейських країн (наприклад, Польщі та Литви), успішність боротьби з відмиванням коштів значною мірою залежить від наявності дієвих каналів міжвідомчої координації, що Україна наразі намагається відтворити у власній практиці.

Шостим пріоритетом є ухвалення Закону України «Про медіа» від 15 грудня 2022 р. (підписаний Президентом України 29 грудня 2022 р.). Цей акт став важливою складовою виконання Україною європейських зобов'язань у сфері забезпечення свободи слова та гармонізації законодавства із правом ЄС, зокрема – із положеннями Директиви ЄС про аудіовізуальні медіапослуги [104].

Новий закон запровадив у правову систему України низку новацій:

- значно розширив юридичні повноваження Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення, яка отримала статус основного регулятора ринку медіа;
- зберіг механізми квотування української мови та національного продукту, що відповідає завданню збереження культурної ідентичності в умовах глобалізації;
- поширив регуляцію на онлайн-медіа, водночас запровадивши баланс між контролем і свободою: Нацрада може блокувати незареєстровані медіа лише на два тижні, але не має права блокувати зареєстровані;
- спростив процедури ліцензування телевізійних і радіоканалів, що сприятиме конкуренції на ринку;
- оновив правове регулювання діяльності Суспільного мовника, дозволивши йому брати участь у міжнародних копродукційних проєктах.

Прийняття зазначеного закону стало вагомим сигналом для Європейського Союзу, адже питання прозорості, незалежності та відповідності українського медіапростору європейським стандартам неодноразово піднімалося у висновках Єврокомісії. Так, у 2023 році Freedom House у своєму звіті зазначив, що нове медійне законодавство України є кроком уперед у сфері демократизації, проте його реалізація вимагатиме постійного моніторингу, аби уникнути надмірної концентрації повноважень регулятора та політизації медіа [105].

Сьомим напрямом стало удосконалення законодавства України про національні меншини, яке тісно пов'язане з імплементацією європейських стандартів у сфері забезпечення прав людини та виконанням міжнародних зобов'язань України. Питання правового регулювання статусу національних меншин має принципове значення як у внутрішньодержавному, так і в міжнародному вимірах. Це зумовлено тим, що дотримання прав національних меншин є одним із критеріїв, які Європейський Союз висуває до країн-кандидатів на вступ, а також важливим індикатором реальної демократизації суспільства.

Не можна оминати важливу роль у цьому процесі відіграє міжнародного співробітництва України у сфері цивільних і кримінальних справ, яка закріплена в положеннях статті 24 Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. У зазначеній нормі визначено, що міжнародно-правове співробітництво (зокрема у вигляді надання правової допомоги) здійснюється компетентними органами однієї держави відповідно до судових процедур іншої держави до моменту завершення судового розгляду [100]. Це означає, що питання правового статусу та захисту прав національних меншин виходять за рамки виключно національного правопорядку й стають предметом спільних міжнародних зусиль, що вимагає від України приведення власного законодавства у відповідність до європейських норм і стандартів.

У практичному плані удосконалення законодавства про національні меншини передбачає:

- створення ефективних механізмів захисту культурних, мовних та освітніх прав представників меншин;
- закріплення на рівні закону процедур, що гарантують реальне залучення національних меншин до суспільного життя та політичних процесів;
- адаптацію національного законодавства до вимог Рамкової конвенції Ради Європи про захист національних меншин та інших міжнародних документів.

Зокрема, у 2022 р. Верховна Рада України ухвалила новий Закон «Про національні меншини (спільноти) України», який покликаний врегулювати питання реалізації конституційних прав у цій сфері [106]. Закон спричинив активні дискусії як всередині країни, так і серед європейських інституцій, оскільки передбачає низку обмежень, пов'язаних із мовною політикою, які, з одного боку, відповідають завданню захисту державної мови, а з іншого – потребують збалансованості для уникнення звинувачень у дискримінації. У цьому контексті важливою є взаємодія України з Венеціанською комісією, яка

надала свої рекомендації щодо приведення закону у відповідність до європейських стандартів.

Продовжуючи тему «європеїзації» можна стверджувати що, юридична практика в Україні поступово набуває європейських рис завдяки реформуванню судової влади. Чинний Закон України «Про судоустрій і статус суддів» у нових редакціях визначає більш прозорі та незалежні механізми добору суддів, що відповідає вимогам Венеціанської комісії та стандартам Ради Європи [107]. Впровадження незалежних інституцій, таких як Вища рада правосуддя та Вища кваліфікаційна комісія суддів, має на меті мінімізувати політичний вплив на судову систему.

Поряд із наведеним, зазначимо, що Європейський Союз у своїх щорічних звітах чітко підкреслює, що реальні результати європеїзації визначатимуться не лише зміною законів, а й стабільністю та неупередженістю судової практики. Нові підходи до конкурсів, кваліфікаційних і дисциплінарних процедур формалізують вимоги до добору та звільнення, а рекомендації/висновки Венеційської комісії підкреслюють необхідність збалансованого підходу, щоб уникнути як надмірної політизації, так і непрозорого самоврядування. Для судової практики це означає: підвищені вимоги до мотивування рішень, стандарти захисту процесуальної незалежності судді та необхідність формалізації внутрішніх процедур судів – усе це уже відбивається у збільшенні кількості детально мотивованих рішень і в практиці апеляційного та касаційного контролю.

Так 30 травня 2025 р. Верховний Суд України організував міжнародну науково-практичну конференцію на тему «Європеїзація українського корпоративного права», приурочену до 34-ї річниці утворення господарських судів України. Конференція об'єднала представників судової, законодавчої та наукової спільноти, а також міжнародних експертів із Європейського Союзу, ОБСЄ та Німецького фонду міжнародного правового співробітництва [108].

У своєму виступі Голова Верховного Суду підкреслив, що європейська інтеграція України має не лише політичне та економічне, а й правове вимірювання. Він акцентував увагу на необхідності приведення національної судової практики у відповідність до стандартів ЄС, що передбачає уніфікацію підходів до тлумачення корпоративного права та забезпечення єдності судових рішень. Зокрема, він зазначив, що правові висновки Верховного Суду, які мають обов'язковий характер для всіх судів України, становлять ключовий інструмент формування єдиної правозастосовної практики та забезпечення стабільності правового середовища.

Під час конференції обговорювалися питання гармонізації національного корпоративного законодавства з нормами права ЄС, а також практичні аспекти застосування європейських стандартів у судовій діяльності. Було відзначено, що процес європеїзації передбачає не лише адаптацію нормативних актів, а й безпосереднє впровадження у правозастосовну діяльність судів принципів верховенства, прямої дії норм ЄС та пріоритетності над національним законодавством у випадках колізій. Особливу увагу приділено ролі судової практики у формуванні передбачуваних та стабільних підходів до вирішення корпоративних спорів, що відповідають інтеграційним стандартам.

У результаті обговорення було визначено, що юридична практика відіграє вирішальну роль у реалізації процесу європеїзації корпоративного права в Україні. Інтеграція норм європейського права в національну систему забезпечує не лише уніфікацію судових рішень, а й підвищує правову безпеку для учасників господарських відносин. Акцентувався також важливий аспект трансформації правосвідомості суддів та адвокатської спільноти відповідно до принципів європейського правового порядку, що сприяє формуванню стабільної та передбачуваної судової практики на національному рівні.

Значну роль у цьому відіграє імплементація рішень ЄСПЛ. Україна є однією з держав-лідерів за кількістю справ у Страсбурзькому суді, і практика ЄСПЛ безпосередньо впливає на формування національної судової практики.

Зобов'язання виконувати рішення Суду та враховувати його прецеденти при розгляді справ у національних судах формують своєрідний «мостик» між європейською та українською системами правозастосування. Це стимулює розвиток більшої культури прав людини в українському правосудді, де практика мотивування рішень починає враховувати міжнародні стандарти.

Одним із прикладів, який останнім часом фігурує у публічних дискусіях, є справа *Eastern Ukrainian Centre for Public Initiatives v. Ukraine* (2023), де громадська організація оскаржує відмову в доступі до генеральних планів населених пунктів у ряді міст, аргументуючи це порушенням статті 10 Конвенції (свобода вираження поглядів / доступ до інформації). Це рішення підкреслює необхідність забезпечення прозорості міського планування як частини права на інформацію, і створює прецедент, яким користуються юридичні фахівці та активісти, аргументуючи подібні позови [109].

Ще один приклад: міждержавний випадок *Ukraine v. Russia (re Crimea)*, рішення ЄСПЛ від 25 червня 2024 р., яке визнає, серед іншого, практику систематичного позбавлення прав людини в окупованому Криму, включно з порушеннями статей 2 (право на життя), 3 (заборона нелюдського чи такого, що принижує гідність поводження), 8 (право на приватне життя) та ін [110]. Це рішення не лише дає ймовірність компенсацій потерпілим, але й є сигналом для українських судів і законодавців про те, що норми Конвенції в умовах конфлікту і окупації мають бути імplementовані і захищені навіть у складних обставинах, і що підхід ЄСПЛ щодо відповідальності агресора може бути використаний у національних рішеннях стосовно відшкодування збитків, окупації, майнової шкоди тощо.

На XII Міжнародному форумі “Implementation of the European Convention on Human Rights in Ukraine”, що відбувся у Києві 29-30 жовтня 2024 р., учасники підкреслювали, що національні суди дедалі частіше звертаються до прецедентної практики ЄСПЛ у своїх рішеннях, зокрема в частині обґрунтування прав людей у справах про умови тримання під вартою, права на захист, права власності.

Голова Верховного Суду України Станіслав Кравченко зазначив, що присутні в рішеннях національних судів посилання на рішення ЄСПЛ демонструють тренд - поступове, але системне наближення до європейських стандартів у правозастосуванні [111]

Також форми імплементації проєктуються в законодавчих змінах, спрямованих на усунення прогалин, вказаних у рішеннях ЄСПЛ. Наприклад, у справі *Chaney v. Ukraine*, яка стосувалася прогалин у кримінальному процесуальному кодексі України, що перешкождали дотриманню прав обвинувачених і забезпеченню ефективного судового розгляду, обговорення на форумі було спрямовано на необхідність законодавчої корекції, і такі зміни вже знаходяться в процесі [112].

Варто відзначити також кейс *Yaremenko v. Ukraine*, група справ, виконання яких було переведено з “посиленої” до “стандартної” нагляду після прийняття значних законодавчих змін - це свідчить про те, що не тільки рішення ЄСПЛ, але й контроль з боку Комітету Міністрів Ради Європи мають реальний стимул для реформ [113].

Попри позитивні зрушення, проблеми залишаються. Часто суди залишаються пасивними у використанні прецедентів ЄСПЛ: рішення є, але мотивація судових рішень не завжди містить адекватне посилання на практику ЄСПЛ, або ж імплементація носить виключно формальний характер - наприклад, шляхом приведення законів у відповідність, але без змін у правозастосуванні, без забезпечення реального доступу до суду, або умов ув'язнення.

Отже, практика ЄСПЛ у сучасних реформах України виконує дві взаємопов'язані ролі: вона стає нормативним орієнтиром і юридичною підвалиною для змін на законодавчому і судовому рівнях; і вона стимулює розвиток професійної культури, більш уважної до прав людини, міжнародних стандартів, мотивування рішень і аргументації позовів не лише на підставі національного права, а також Конвенції та практики ЄСПЛ. Завдання на майбутнє полягає в тому, щоб забезпечити сталість таких змін, а не випадковими

епізодами - через підвищення якості суддівської освіти, розвитку прецедентного права, посилення механізмів контролю за виконанням рішень і розвиток правозахисної адвокатури, здатної користуватися та поширювати ці практики.

Антикорупційна архітектура, сформована після 2014 р., є, можливо, найбільш «практично» європейською зміною: створення НАБУ, САП та Вищого антикорупційного суду (далі – ВАКС) радикально змінило підхід до розслідування та судового розгляду корупційних злочинів. Законодавство, яке регламентує ці органи, встановлює особливі гарантії відносно відбору кадрів, та процедури, які мають забезпечити розслідування від політичного втручання. У правозастосуванні це реалізується у фактичній появі спеціалізованих процесуальних практик: детальніша криміналістична документація, інтенсивніша робота з міжнародними запитами, ширше використання фінансово-правової експертизи. Для юридичної практики це означає, що захист у корупційних справах мусить включати фінансову контрекспертизу, ретельну роботу з доказовою базою та розуміння спеціалізованих процедур ВАКС; для державного обвинувачення – підвищені стандарти доказування й процесуальної підготовки. Закон про ВАКС та інші нормативні акти, що регламентують антикорупційні інститути, стали каталізаторами цих змін.

Знаковим кроком стало ухвалення у грудні 2023 р. Закону № 3503-ІХ, який змінив Закон України «Про запобігання корупції» з метою гармонізації окремих положень із вимогами Європейської комісії [115]. Попри формальну технічність, ці зміни мали важливе значення: вони стосувалися удосконалення механізмів декларування, уточнення повноважень НАЗК та посилення контролю за доброчесністю публічних службовців. Проте аналіз їхнього змісту дозволяє стверджувати, що ефективність нововведень залежить від політичної волі до практичної імплементації. Інакше існує ризик, що формальні корективи залишаться лише демонстративним виконанням зобов'язань перед ЄС, не забезпечуючи реального зниження корупційних ризиків.

У цьому ж контексті слід розглядати Антикорупційну програму Державної судової адміністрації України на 2025–2027 рр., затверджену наказом № 35 від 3 лютого 2025 р.[116]. Програма передбачає запровадження сучасних стандартів управління у сфері судової адміністрації, зокрема внутрішній контроль, цифровізацію процедур, КРІ для оцінки ефективності та механізми підвищення прозорості. Однак її практичне значення залежатиме від спроможності органів влади забезпечити належне ресурсне наповнення та інституційну автономність судової системи, адже без цього стратегічні документи ризикують залишитися декларативними.

Створення та законодавче оформлення НАБУ як спеціального органу розслідування, а також Вищого антикорупційного суду означали реальне розділення компетенцій у справах високопосадової корупції. Законодавство про НАБУ встановлює особливі процесуальні механізми, гарантії автономії та спеціалізацію слідства, що вимагає від адвокатів адаптації ліній захисту під характер доказів (комплексні фінансові досьє, міжнародні запити, forensic-експертизи). У свою чергу, Закон про Вищий антикорупційний суд вводить спеціальні вимоги до суддів та процесу розгляду, що підвищує стандарт доказової підготовки сторін у корупційних справах і формує прецедентну практику, яка впливає на весь кримінально-процесуальний масив.

Втілення положень зазначених документів у практику призвело до зміни стандартів доказування у кримінальних і адміністративних провадженнях: тепер розслідування корупційних епізодів неможливе без системного аналізу декларацій, звірки майнових змін і співставлення із доказами фінансових операцій. Практика показує, що адвокати у справах про незаконне збагачення чи конфлікт інтересів повинні володіти навичками фінансового аналізу та аргументувати законність джерел походження майна.

Окрему площину європеїзації становить адаптація адміністративних процедур і публічних послуг під європейські стандарти. Запровадження системи «Дія» та електронних сервісів, що отримали високу оцінку ЄС, є прикладом того,

як цифровізація стає елементом європейської інтеграції. Адміністративні послуги дедалі більше відповідають принципам доступності, прозорості та відкритості, закріпленим у європейських рекомендаціях. Це не лише підвищує довіру громадян до держави, а й формує нову культуру правових відносин, у якій пріоритет віддається сервісній функції адміністрації, а не контролюючій чи каральній.

Гармонізація корпоративного та комерційного права також має практичний вимір у європеїзації юридичної практики. Прийняття Закону України «Про запобігання та протидію легалізації доходів» у редакції, яка відповідає вимогам ЄС, впровадило обов'язок для компаній розкривати інформацію про кінцевих бенефіціарних власників. Це сприяє прозорості бізнесу та підвищує відповідальність юридичних осіб, що відповідає європейським стандартам корпоративного управління. Судова практика також поступово пристосовується до нових норм, і вже сьогодні українські суди розглядають справи з урахуванням вимог директив ЄС у сфері фінансового моніторингу та запобігання відмиванню коштів.

Європеїзація юридичної практики в Україні проявляється також у сфері кримінального права та кримінального процесу. Зобов'язання, взяті Україною у межах Угоди про асоціацію та в процесі виконання рекомендацій ЄС, стосуються модернізації кримінального законодавства відповідно до принципів Європейської конвенції з прав людини та практики ЄСПЛ. Важливим аспектом стало забезпечення права на справедливий суд, закріпленого у ст. 6 Конвенції [87]. Національні суди дедалі частіше у своїх рішеннях посилаються на прецеденти ЄСПЛ, зокрема щодо права на захист, тривалості судового розгляду, недопустимості катувань і неналежного поведіння, права на доступ до адвоката. Практика Верховного Суду і Конституційного Суду України у багатьох випадках почала формуватися з урахуванням рішень Страсбурзького суду, що свідчить про реальне наближення до європейських стандартів у сфері кримінального правосуддя.

Найбільший виклик у цьому напрямі полягає у поєднанні національних традицій правозастосування, які в багатьох аспектах мають радянське коріння, з сучасними принципами змагальності, незалежності сторін і забезпечення презумпції невинуватості. Це вимагає від суддів та прокурорів не лише знання законодавства ЄС та рішень ЄСПЛ, а й зміни ментальних підходів до розуміння сутності кримінального процесу. Саме тому підготовка нових поколінь юристів із фокусом на європейських стандартах стає невід'ємною складовою європеїзації. Юридична освіта в Україні активно включає у навчальні програми курси з європейського права, права Європейського Союзу, міжнародних механізмів захисту прав людини. Це створює підґрунтя для того, щоб нові правники сприймали практику ЄСПЛ як невід'ємну частину національної системи права.

Європейський Союз у своїх щорічних доповідях про імплементацію Угоди про асоціацію неодноразово наголошував на важливості боротьби з відмиванням коштів і фінансуванням тероризму. Україна взяла на себе зобов'язання імплементувати Четверту та П'яту директиви ЄС з протидії відмиванню коштів. Прийняті у 2019–2020 рр. зміни до Закону України «Про запобігання та протидію легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом» стали відповіддю на ці вимоги. Судова практика у цій сфері поступово адаптується до нових умов: суди почали приділяти більшу увагу аналізу фінансових операцій, походженню коштів, обов'язкам суб'єктів фінансового моніторингу [117]. Участь України в міжнародних ініціативах, таких як MONEYVAL, є також показником європеїзації, оскільки передбачає оцінювання ефективності національних заходів у сфері фінансового моніторингу з урахуванням європейських та глобальних стандартів. Реформи у сфері протидії відмиванню коштів (AML) й адаптація до стандартів ЄС суттєво змінили правову поведінку фінансових та нефінансових суб'єктів.

Транспозиція ключових елементів Четвертої директиви ЄС та запровадження нових правил щодо розкриття кінцевих бенефіціарів та KYC-

процедур вимагали від юридичних відділів і зовнішніх консультантів налаштування бізнес-процедур на відповідність міжнародним стандартам. Це породило й попит на нові компетенції серед юристів (forensic accountants, compliance officers), а судова практика у відповідних справах стала більш орієнтованою на аналіз походження коштів і доказів фінансових операцій. Оцінки MONEYVAL та інші міжнародні перевірки підкреслюють, що успішна імплементація AML-стандартів залежить від одночасної трансформації банківської системи, правоохоронних процедур і доступу до міжнародної співпраці [118].

У сфері адміністративного права європеїзація виявляється у впровадженні нових принципів діяльності органів державної влади, заснованих на сервісній моделі. Така філософія функціонування органів державної влади відповідає Закону України «Про адміністративну процедуру», прийнятий у 2022 р., закріплює основні стандарти, що відповідають європейській доктрині належного врядування [119]. Йдеться про обов'язок державних органів діяти відкрито, послідовно та прогнозовано, забезпечувати право особи бути вислуханою, приймати рішення в розумні строки. Ці норми змінюють культуру адміністративної практики в Україні, наближаючи її до зразків, що діють у країнах ЄС. Важливим є те, що адміністративні суди тепер отримують чіткі орієнтири для оцінки законності дій державних органів, що значно розширює можливості захисту громадян від свавілля чиновників.

Закон «Про адміністративну процедуру» вводить у національне право принципи процесуального адміністративного права, притаманні європейській доктрині: зобов'язання органів влади мотивувати рішення, забезпечити можливість бути вислуханим, дотримання строків розгляду матеріалів та публічну доступність адміністративних процедур. На практиці це означає, що під час оскарження адміністративних актів адвокат має зіставляти формальний зміст акта з процедурою його прийняття, вказувати на прогалини в доказовій базі та порушення процедурних гарантій не лише як технічні помилки, а й як

порушення сутності права на справедливе вирішення питання. Судова практика адміністративних судів після набрання чинності закону вже демонструє більшу увагу до процедурного комплаєнсу органів, що зумовлює підвищення якості підготовки адміністративних актів державними службовцями.

Невід'ємною складовою європеїзації є гармонізація митного та податкового законодавства. Україна у рамках імплементації Угоди про асоціацію взяла на себе зобов'язання поступово наближати митні процедури до стандартів ЄС, зокрема щодо електронного декларування, спрощених процедур для авторизованих економічних операторів, правил походження товарів. Це має безпосередній вплив на юридичну практику у сфері вирішення митних спорів, оскільки адвокати, судді та представники бізнесу повинні орієнтуватися на норми, що діють у європейському праві. Податкові зміни також рухаються у напрямі прозорості, запровадження правил BEPS, обміну податковою інформацією, що відповідає міжнародним стандартам [120]. Відтак юридична практика у податковій сфері вже сьогодні включає аналіз не лише українських норм, а й прямих вимог міжнародних документів.

Так, 15 серпня 2022 р., Верховна Рада України ухвалила Закон «Про внесення змін до Митного кодексу України щодо деяких питань виконання Глави 5 Розділу IV Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони», яким передбачено зміни до Митного кодексу України, спрямовані на підготовку країни до приєднання до Нової комп'ютеризованої транзитної системи (NCTS), Конвенції про процедуру спільного транзиту та передбачають впровадження європейських стандартів і найкращих практик у здійсненні митної справи в Україні [121].

Ці зміни покликані підвищити ефективність митного контролю, забезпечити більш прозорий та прогресивний митний режим, а також забезпечити надійний захист прав та інтересів учасників зовнішньоекономічної діяльності. Такий підхід демонструє нашу впевненість у важливості

відповідності міжнародним стандартам та готовність до інтеграції в європейське митне співтовариство.

Розробка законопроекту була обумовлена наступними причинами:

1. Виконання зобов'язань України в рамках Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, що передбачає наближення митного законодавства України до митного законодавства ЄС відповідно до Додатка XV до цієї Угоди.

2. Виконання статей 76 та 84 Угоди та Додатка XV до Угоди, спрямованих на подальшу участь України у спільній транзитній системі згідно з Конвенцією про процедуру спільного транзиту від 20 травня 1987 р.

3. Удосконалення глави 4 Митного кодексу України, оскільки існуючий механізм розгляду скарг не забезпечує ефективного захисту порушених прав та інтересів суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, що може сприяти зловживанням з боку посадових осіб митних органів.

Варто наголосити, що положеннями цього Закону передбачено імплементацію європейських стандартів у провадження митної справи в Україні та наближення правового регулювання цієї сфери до законодавства Європейського Союзу. Це відповідає вимогам Глави 5 Розділу IV Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами.

Закон № 2510-IX передбачає впровадження найкращих практик Європейського Союзу, зокрема:

1. Уніфікація правил отримання статусу фінансового гаранта відповідно до європейських стандартів, а також забезпечення оплати митних платежів. Це включає у себе запровадження авторизації на застосування спрощень, таких як "загальна гарантія", "зменшення розміру забезпечення базової суми", "звільнення від гарантії", у відповідності до Конвенції про процедуру спільного транзиту.

2. Розширення можливостей користування спрощеннями в митних формальностях всім надійним підприємствам, а не лише авторизованим економічним операторам, встановивши відповідні критерії для отримання авторизації.

3. Покращення процедури розгляду скарг платників податків в адміністративному порядку, включаючи можливість подання скарг у електронній формі та регламентування процедур розгляду та прийняття рішень.

4. Впровадження механізмів, схожих на ті, що діють в Європейському Союзі, для видання рішень митними органами. Ці механізми включають права та обов'язки посадових осіб митних органів та підприємств під час розгляду заяв, а також процедури для зміни, перегляду, скасування та анулювання рішень.

5. Впровадження процедури кінцевого використання, що дозволить випускати іноземні товари на митну територію України за зниженими ставками мита. Це також передбачатиме надання гарантій на різницю між ставками ввізного мита та контроль за ввезенням товарів до відповідного цільового використання.

Цифровізація діяльності влади та правовідносин, включно з розвитком електронних ідентифікаторів і порталу «Дія», сформувала нову практику адміністративного обслуговування та процедури доказування у суді. Паралельно процеси цифровізації висувають нові питання захисту персональних даних і кібербезпеки, що підштовхує до оновлення національного законодавства відповідно до GDPR-парадигми.

Проект нового Закону «Про захист персональних даних» (№8153) є ключовим для приведення українських правил у відповідність до європейських стандартів: якщо закон буде ухвалений у запропонованій формі, це змінить правила обробки даних, механізми відповідальності і перенесе в українську практику широкий набір GDPR-принципів (прозорість, мінімізація даних, DPIA тощо). Практично для юристів це означає потребу адаптувати корпоративні політики, інструкції по обробці даних та процедури реагування на інциденти.

Судова практика вже фіксує перші кейси з питань електронних доказів, доступу до даних та відповідальності за їх незаконне розголошення.

Окремо слід відзначити роль адвокатури у процесі європеїзації. Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» у сучасній редакції встановлює підвищені стандарти незалежності та професійної етики [86]. Водночас українські адвокати дедалі активніше використовують у своїй діяльності посилання на право ЄС та практику ЄСПЛ, що свідчить про формування нової культури правничої професії. Європейські партнери також підтримують розвиток адвокатського самоврядування, оскільки саме воно має гарантувати незалежність адвокатури від державних органів.

Одним із найсуттєвіших зрушень у реформуванні інституту адвокатури на шляху євроінтеграції стало підписання Президентом України Володимиром Зеленським Стратегії розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021–2023 рр. [122].

У документі передбачено, що з метою запровадження системного підходу до удосконалення інституту адвокатури в Україні необхідно забезпечити:

- посилення гарантій адвокатської діяльності, її видів і професійних прав адвокатів, удосконалення самоврядності адвокатури;
- розширення можливостей доступу до державних реєстрів та баз даних при здійсненні адвокатської діяльності;
- конкретизацію підстав, процедур притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності та порядку оскарження рішення про притягнення до такої відповідальності;
- запровадження інституту спрощеного дисциплінарного провадження;
- удосконалення порядку розгляду скарг на дії адвоката;
- перегляд вимог щодо набуття права на зайняття адвокатською діяльністю, запровадження прозорої процедури проведення єдиного кваліфікаційного іспиту, стажування кандидатів, порядку ведення Єдиного реєстру адвокатів України.

Також зазначається системне удосконалення:

- організаційно-правових форм здійснення адвокатської діяльності;
- засад діяльності органів адвокатського самоврядування;
- стандартів діяльності адвоката;
 - порядку та умов залучення адвокатів до надання безоплатної правової допомоги;
 - статусу помічника адвоката;
 - порядку захисту прав адвоката під час здійснення професійної діяльності.

Практична реалізація цілей Стратегії втілювалась у низку дій керівництва НААУ, РАУ. У грудні 2022 р. керівництвом органів адвокатського самоврядування було направлено до Голови Комісії з питань правової реформи при Президентові України проект пропозицій змін до закону «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», зокрема в частині гарантій професійних прав адвокатської діяльності, а також зміцнення статусу органів адвокатського самоврядування. У ньому обґрунтовувалась доцільність надати адвокатам право на безперешкодний доступ до приміщень органів державної влади та органів місцевого самоврядування, судів, прокуратури, правоохоронних органів, установ виконання покарань та інших службових приміщень у зв'язку зі здійсненням адвокатської діяльності на підставі посвідчення адвоката, крім випадків, передбачених законом.

Чимало змін було також запропоновано до профільного закону, які б стосувались розширення прав адвоката у здійсненні професійної діяльності, а саме:

- ст. 20 додати право адвоката без спеціального дозволу зустрічатися наодинці в умовах, що забезпечують дотримання конфіденційності, зі своїм клієнтом, у томі числі в разі його затримання, арешту і тримання під вартою і відбування покарання у вигляді позбавлення волі, без обмеження в кількості побачень і тривалості кожного з них, незалежно від місцезнаходження клієнта;

- ст. 23 пропонувалось уточнити чинну заборонну норму, виклавши її в такій редакції: «забороняється допитувати, витребувати або вимагати від адвоката, його помічника, стажиста, особи, яка перебуває у трудових відносинах з адвокатом, адвокатським бюро, адвокатським об'єднанням, а також від особи, стосовно якої припинено або зупинено право на здійснення адвокатської діяльності, або намагатися в інший спосіб отримати без згоди адвоката та його клієнта інформацію, дані, відомості, документи, матеріали, що є адвокатською таємницею, або отримані адвокатом у зв'язку із здійсненням адвокатської діяльності, або використовуються для здійснення адвокатської діяльності». У цій же статті варто уточнити і доповнити чинний пункт про те, що будь-які заходи забезпечення кримінального провадження, оперативно-розшукові заходи та слідчі (розшукові) дії, в тому числі негласні, відносно адвоката, застосування до нього запобіжного заходу, затримання або будь-яке обмеження свободи пересування адвоката можна здійснювати лише на підставі ухвали слідчого судді апеляційного суду за клопотанням Генерального прокурора, його заступника, прокурора Автономної Республіки Крим, області, міста Києва та міста Севастополя та виключно у зв'язку із кримінальними правопорушеннями, у вчиненні яких підозрюється адвокат.

Надзвичайно важливим напрямом адаптації юридичної практики України до стандартів ЄС є адаптація законодавства про захист прав споживачів. Європейський Союз вимагає гармонізації українських норм із численними директивами, що стосуються якості товарів, безпеки продукції, прав споживачів на інформацію та компенсацію збитків. Уже сьогодні українські суди починають орієнтуватися на європейські підходи при вирішенні спорів між споживачами та бізнесом, зокрема у сфері електронної комерції. Це змінює баланс сил у правозастосуванні: споживач отримує більше інструментів захисту, а бізнес мусить враховувати жорсткіші стандарти відповідальності.

Реформа адміністративних процедур є одним із найпомітніших прикладів впливу європейського підходу на практику. Прийняття Закону «Про

адміністративну процедуру» закріпило принципи, притаманні європейському адміністративному праву: прозорість процесу прийняття рішень, обов'язок органу врахувати пояснення особи, чіткі строки та підвищені вимоги до мотивування рішень. На практиці це означає, що адвокати й юристи тепер мають будувати процес оскарження не тільки на формальному порушенні норм, а й на детальному показі процедурних дефектів: відсутності належного обґрунтування, порушення строків, ненаданості можливості бути вислуханим. Адміністративні суди, у свою чергу, отримали зручніший інструмент для відновлення процедурної справедливості - натомість органи влади змушені ретельніше готувати рішення та документи. Практичний наслідок – зростання ролі адміністративної доказової бази, детальніше документування процесу та ширша практика витребування матеріалів у справах. Для підтвердження: науково-практичні коментарі та аналітичні огляди підкреслюють, що Закон змінив стандарт доказування й мотивування у справах про оскарження адміністративних актів.

Перетворення судової системи – інший ключовий канал європеїзації. Внесені зміни до законодавства про судоустрій та окремі новели щодо статусу суддів спрямовані на підвищення гарантій незалежності та прозорості добору. Наприклад, заборона на обговорення та витік деталей ухвалення судових рішень, закріплена в окремих законодавчих актах, символізує прагнення уніфікувати стандарти внутрішньої судової етики та захистити процес прийняття рішень від зовнішнього тиску. На практиці це позначається у двох напрямках: по-перше, судова самоорганізація і внутрішні регламенти стають більш формалізованими; по-друге, адвокатура й прокурорські служби мають адаптувати свої стратегії взаємодії з судом - більше уваги на публічне мотивування рішення, менше - на тіньові домовленості. Вплив таких змін на функціонування судів видно і у відповідних змінах у законодавстві (зокрема нові статті щодо процедури ухвалення судами рішень).

Законодавче наближення до стандартів ЄС у сфері запобігання відмиванню коштів і фінансуванню тероризму змусило змінити не лише норми, а й практики комплаєнсу. Перехід до правової конструкції, яка відповідає Четвертій і П'ятій директивам ЄС, вимагає від юридичних радників і корпоративних юристів знання міжнародних правил і їх практичного застосування: формування політик КУС, впровадження внутрішнього контролю, систем моніторингу транзакцій. Судова практика у спорах, пов'язаних з AML, починає звертати більшу увагу на доказову лінію походження коштів та на відповідальність посадових осіб за недотримання процедур. Це породжує зростання попиту на фахівців з фінансового права й forensic-розслідувань у юридичних фірмах.

Публічні закупівлі – ще одна сфера, де європейська практика радикально впливає на щоденну роботу юристів. Ініціативи з оновлення законодавства у бік імплементації європейських директив змінюють підходи до конкурентних процедур, трансформації критеріїв відбору, механізмів оскарження та контролю. Для практикуючих юристів це означає зростання значення досудових засобів захисту у процедурах закупівель, необхідність побудови складних стратегій оскарження та захисту інтересів учасників торгів. Домінування прецедентної та аналітичної практики у цій сфері також стимулює зростання спеціалізації адвокатів.

У лютому 2024 р. Кабінет Міністрів затвердив Стратегію реформування публічних закупівель на 2024–2026 рр. та її оперативний план, що покладають на систему ProZorro завдання посилення транспарентності, розвитку конкурентних процедур і наближення національних правил до директив ЄС у відповідних сферах [123]. Стратегія визначає комплексну мапу реформ — від вдосконалення процедур відбору й кваліфікації учасників до розвитку електронних інструментів і підвищення ролі превентивного контролю. Реформування публічних закупівель та запровадження електронної платформи Prozorro продемонструвало, як технологічні рішення, підкріплені законодавством, можуть кардинально змінити практику. Закон про публічні закупівлі у поєднанні з Prozorro підвищив

прозорість і конкуренцію, але також створив нові правопросвітні виклики: масивні спори щодо специфікацій, кваліфікацій, оцінки пропозицій та процедурних кроків. Юридичний супровід таких процедур сьогодні вимагає глибокого знання специфіки системи електронних торгів, аналітики ринку та практики оскарження в конкурентних комісіях і судах. Практика показує збільшення кількості позовів і складних адміністративних проваджень, що породжує попит на вузьку спеціалізацію адвокатів у сфері закупівель.

Одночасно з євроінтеграційними ініціативами уряд неодноразово вносив зміни до «Особливостей» здійснення закупівель у період воєнного стану (Постанова КМУ №1178 від 12.10.2022 р. та її численні правки у 2023–2024 рр., а також подальші корективи у 2025 р.), що створило нову правничу реальність: частина процедур була спрощена для оперативного забезпечення оборонних і критичних інфраструктурних потреб, але при цьому залишився запит на гарантії конкуренції і контролю з боку держави та громадськості [124]. Такі «особливі режими» суттєво вплинули на механіку застосування норм і вимагали від юристів адаптації процесуальних стратегій.

Європейська Комісія у своїх звітах відзначала позитивні кроки з ухвалення стратегії реформ і окремих актів, але водночас підкреслювала необхідність чіткого планування реалізації та вимірюваних індикаторів результату. Аналітичні центри і громадські організації (Transparency International Ukraine та ін.) також відзначали уповільнення динаміки нормативних змін у 2024 р. у порівнянні з 2023-м і вказували на потребу в більш структурованому підході до імплементації реформ (паралельне відпрацювання підзаконних актів, стандартів оцінки та методик контролю).

Імплементація європейської практики та супутні зміни до процесуальних норм породжують кілька стійких тенденцій у практичній юриспруденції:

- зростання ролі досудових засобів захисту і медіації як елементів стратегії оскарження;

- необхідність будувати багаторівневі, поетапні стратегії захисту інтересів учасників (від підготовки тендерної пропозиції до ведення спроб скасування результатів у суді);
- поглиблення аналітичної роботи та прецедентного дослідження: клієнти очікують прогнозованих рішень, а тому адвокати все більше використовують аналіз попередніх рішень замовників і судів
- підвищення попиту на спеціалістів з IT-процедур (ProZorro), для яких розуміння формату електронних протоколів, процедур завантаження документів і відстеження цифрових слідів є критичним.

Нарешті, вплив європейської інтеграції відчутний і у сфері юридичної освіти та професійної підготовки. Вимоги практики до знання права ЄС, процесу роботи з міжнародними інструментами, підготовки *transnational litigation strategies* – все це трансформує навчальні програми. Юридичні факультети та тренінгові платформи все ширше інтегрують курси з європейського права, *compliance*, *forensic accounting* та судової мотивації в контексті європейських стандартів. Це у свою чергу змінює «профіль» молодого юриста: сьогоденній випускник повинен володіти не лише знанням національного законодавства, а й навичками роботи у мультисистемному правовому полі.

Інституційно та програмно відбувалася інтенсифікація партнерств між українськими закладами і європейськими університетами через Erasmus+ та інші програми ЄС, що сприяло розширенню англомовних магістерських (LL.M.) програм, підвищенню обсягу академічних обмінів та впровадженню спільних навчальних модулів із елементами права ЄС, *compliance* і *forensic accounting*. Ця міжнародна інтеграція виконувала дві функції: екстерналізацію європейських стандартів як орієнтира для внутрішніх реформ і швидкий канал оновлення методик викладання (модульні курси, кейс-стаді, симуляційні судові процеси, транснаціональні вправи з *litigation strategy*). Масштабні програми підтримки, зокрема ініціативи Erasmus+ в умовах воєнного стану, створили можливості як

для мобільності, так і для розвитку інституційної спроможності українських юридичних факультетів [125].

На рівні змісту навчальних програм очевидною стала зміна акцентів: поряд із традиційним вивченням національного цивільного, кримінального та конституційного права зростає питома вага дисциплін, що готують фахівця до роботи в мультисистемному середовищі — право ЄС, міжнародне публічне та приватне право, право про державну допомогу, конкуренційне право, compliance, forensic accounting, міжнародні механізми захисту інвестицій та процедури визнання та виконання іноземних рішень. Це змінює «профіль» випускника: від юриста, який знання здебільшого відображає внутрішню нормативну базу, до мультисистемного правника, здатного формувати transnational litigation strategies і застосовувати міжсистемні правові інструменти у практиці. Така орієнтація відображена не лише в окремих навчальних ініціативах, а й в державних документах з реформування вищої освіти, які підкреслюють необхідність орієнтації на ринок праці та міжнародні стандарти.

Аналіз законодавчого аспекту показує, що формальне наближення до стандартів ЄС не автоматично гарантує якісні зміни у викладанні: критичним є те, як саме оновлюються держстандарти, механізми акредитації та вимоги до кваліфікаційних результатів. Якщо нові вимоги поєднуються з реальними інструментами підвищення кваліфікації викладачів, фінансування на модернізацію навчальних програм і прозорими критеріями акредитації – реформування дає стійкий результат. У протилежному випадку ризики формалізації («кабінетної» адаптації планів без зміни змісту і методики) зростають. Отже, законодавчі зміни мають супроводжуватися політикою saracity building, грантовими програмами для пересортизації кадрів і чіткими індикаторами якості (learning outcomes, employability, міжнародна публікаційна активність).

Практичні виклики імплементації включають:

- Недостатність викладацького складу з практичним досвідом у галузі права ЄС і транснаціональної судової практики;
- Фінансові обмеження більшості НЕІ, що ускладнюють оновлення навчальних матеріалів і запуск англомовних програм;
- Необхідність узгодження національних освітніх стандартів з європейськими кваліфікаційними рамками без втрати національної специфіки;
- Ризик міграції талановитих студентів і молодих викладачів до країн з більш вигідними умовами праці.

Водночас міжнародні програми (Erasmus+, Erasmus Mundus, гранти ЄС) частково пом'якшують ці ризики, даючи можливості для короткострокового і довгострокового посилення компетенцій.

Беручи до уваги наведене вище, слід зауважити, що кожен закон, прийнятий у ході євроінтеграції, породжує не лише нормативні новели, а й комплекс практичних трансформацій. Судова практика вчиться мотивувати рішення в європейському ключі; адвокати адаптують стратегії захисту під євронорми; бізнес і compliance-юристи впроваджують міжнародні процедури контролю та розкриття; адміністративні органи змушені змінювати культуру прийняття рішень. Це означає, що європеїзація юридичної практики - процес системний: законодавча адаптація взаємопов'язана з професійним навчанням, інституційними гарантіями та практичними механізмами забезпечення прав.

Незважаючи на помітні досягнення, глибока європеїзація суспільних відносин у юридичній практиці натрапляє на системні перешкоди: нестача ресурсів у судів та антикорупційних органів, затримки у прийнятті підзаконної бази, правова невизначеність під час воєнного стану, політичні ризики, які можуть призводити до перегляду або послаблення реформ. Практика останніх років дає приклади, коли нормативні зміни залишалися «на папері» без ефективних механізмів застосування, що підриває очікування від євроінтеграційних змін. Тому в практичному плані суди, адвокати та органи влади повинні фокусуватися не лише на формальній відповідності законам ЄС, а

на створенні процедурної екосистеми, яка гарантує застосування норм у щоденній практиці.

Отже, пріоритетні напрями «європеїзації» юридичної практики в Україні, спрямовані на наближення вітчизняної юрисдикційної діяльності до європейських стандартів. Це, у свою чергу, передбачає комплексний і системний підхід, що охоплює нормативно-правові, інституційні, освітні та організаційні аспекти. Надання повного пакета підзаконних актів та методичних роз'яснень під час ухвалення ключових норм є критично важливим для забезпечення того, щоб закони не залишалися декларативними, а отримували реальне застосування у щоденній судовій, адміністративній та правоохоронній практиці. Такий підхід сприяє мінімізації розриву між формальною нормою та її фактичною імплементацією, забезпечує уніфікацію судової практики та зменшує корупційні ризики шляхом чіткої регламентації процедур.

Достатнє державне фінансування судової та антикорупційної інфраструктури виступає ключовим чинником ефективності трансформацій, оскільки створює можливості для модернізації технічного забезпечення судів, вдосконалення організаційних процесів та підвищення спроможності правоохоронних органів і антикорупційних установ до виконання своїх функцій. Особлива увага приділяється тривалим програмам підготовки кадрів, включно із судьями, прокурорами, адвокатами та державними службовцями, з акцентом на прикладні аспекти застосування європейських стандартів у повсякденній діяльності.

Не менш важливим є посилення ролі незалежних наглядових і контролюючих інституцій та створення прозорих механізмів моніторингу застосування законодавства із визначеними індикаторами ефективності. У практичному вимірі це передбачає супровід законодавчих новацій дорожніми картами імплементації, які містять техніко-юридичні й організаційні заходи, забезпечують прогнозованість і послідовність реформ.

Таким чином, кожне законодавче нововведення, орієнтоване на наближення національної юридичної практики до стандартів ЄС, одночасно виконує дві взаємопов'язані функції: воно формує нормативні орієнтири для поведінки суб'єктів правовідносин та підвищує вимоги до професійної компетентності учасників правозастосовного процесу. Юридична практика в Україні поступово еволюціонує у напрямі мультисистемності, у якій національні норми інтегруються з правовими приписами права ЄС, а успіх трансформації визначається здатністю правників, владних інституцій та суспільства ефективно втілювати ці норми у щоденній діяльності.

РОЗДІЛ 2. ЄВРОПЕЙСЬКА ІНТЕГРАЦІЯ ЯК ЧИННИК ТРАНСФОРМАЦІЇ ЮРИДИЧНОЇ ПРАКТИКИ В УКРАЇНІ

2.1. Європейська інтеграція як модальна основа правотворчої діяльності в Україні

Упровадження та апробація універсальних цінностей ЄС як правових стандартів у процес правотворчої діяльності в Україні є важливим компонентом політики державотворення. Доцільність адаптації національної правотворчої процедури до європейських стандартів обумовлена стратегічними євроінтеграційними прагненнями України та її політико-правовими зобов'язаннями перед міжнародною спільнотою.

Науковий доробок з означених аспектів доводить, що дослідницький інтерес зосереджений, передусім, на аналізі теоретичних засад та практичних аспектів імплементації універсальних цінностей ЄС у вітчизняному правовому просторі. Зокрема, суттєвий внесок у розробку цієї проблематики зробили такі українські дослідники, як О. Передерій, В. Гриценко, Є. Соболюк, Л. Рябовол, В. Кондратенко, Т. Мілова, І. Яковлюк та інші. Їхні праці акцентують увагу на питаннях узгодження національної правової системи з європейськими ціннісними орієнтирами, пошуку оптимальних інструментів адаптації та вдосконалення законодавчої процедури в Україні.

Універсальні цінності ЄС, серед яких ключове місце посідають принципи демократії, верховенства права, поваги до прав і свобод людини, рівності перед законом та соціальної справедливості є фундаментом європейської правової ідентичності. Вони забезпечують єдність загальноєвропейського правового простору, правопорядку та формують загальні орієнтири для національних правових систем. Також втілення універсальних європейських цінностей у законодавчому процесі сприяє підвищенню якості нормотворчої роботи, забезпеченню прозорості й відкритості прийняття рішень, а також формуванню більшої довіри громадян до інститутів влади. Упровадження демократичних

принципів гарантує участь громадськості та зацікавлених сторін у процесі розроблення нормативних актів, що, у свою чергу, зменшує ризики прийняття декларативних або неефективних норм [126, с. 9].

Верховенство права та принципи правової держави забезпечують системність і передбачуваність законодавчого процесу, закріплюють стабільність правовідносин і створюють умови для ефективного контролю за діяльністю органів публічної влади. Реалізація засад соціальної справедливості дозволяє враховувати баланс інтересів різних соціальних груп, а також формує соціально орієнтовану політику законотворчості.

Таким чином, у державах-членах ЄС інтеграція універсальних цінностей у правотворчий процес виступає не лише засобом гармонізації законодавства, але й потужним інструментом модернізації правової системи. Для України, яка перебуває на шляху до членства в ЄС, осмислення та практична імплементація цих цінностей у сфері законотворчої діяльності мають стратегічне значення, оскільки сприяють не тільки вдосконаленню правотворчого процесу, а й утвердженню європейських підходів до побудови демократичної та правової держави.

Практичний процес імплементації зазначених вище цінностей у правову реальність України стикається з низкою проблем. Насамперед, це недостатня гармонізація національного законодавства з *acquis communautaire*, наявність суперечностей у правозастосовній практиці, а також інституційна слабкість окремих елементів правової системи. У зв'язку з цим сучасна юридична наука та практика постають перед завданням – пошук дієвих механізмів і стратегій адаптації українського правопорядку до універсальних європейських цінностей. Йдеться не лише про формальне наближення законодавства до норм ЄС, а й про глибинну трансформацію правосвідомості, інституційної культури та стандартів правотворчості. Таким чином, європейська інтеграція вимагає комплексних зусиль, спрямованих на утвердження в Україні правових стандартів, що ґрунтуються на універсальних цінностях ЄС.

Історія державотворення України останніх десятиліть свідчить про те, що процес реформування політики законотворчої діяльності в Україні відповідно до стандартів ЄС бере свій початок ще у 1990-х рр. Від самого проголошення незалежності України правотворча діяльність набула статусу однієї з ключових функцій органів публічної влади, оскільки саме через неї реалізується формування нової правової системи та закладаються засади державності. Водночас упродовж тривалого періоду розвитку української правової системи бракувало чіткого та комплексного нормативного підґрунтя на рівні закону, яке б врегульовувало питання правотворчості у єдності з європейськими стандартами.

Перші спроби нормативного врегулювання питань правотворчої діяльності були здійснені у 1994 р., коли Інститут законодавства Верховної Ради України розробив проєкт Закону України «Про закони і законодавчу діяльність в Україні». Цей документ мав на меті впорядкувати процедуру прийняття законів, закласти системність у правотворчі процеси та наблизити їх до європейських зразків [127].

Подальшим етапом стала розробка проєкту Закону України «Про нормативно-правові акти», який був ухвалений парламентом у 1999 р. [128]. Проте закон так і не набув чинності через застосування президентського вето, яке не вдалося подолати. Ця ситуація свідчить про складність формування єдиної концептуальної основи для законотворчої діяльності в Україні, а також про відсутність політичного та інституційного консенсусу щодо необхідності системної гармонізації правової бази із загальноєвропейськими стандартами.

Незважаючи на численні спроби прийняття законодавчих актів, зокрема закону про нормативно-правові акти та інших документів, спрямованих на впорядкування процедур організації планування правотворчої діяльності й здійснення належного контролю за нею, зазначені ініціативи так і не були втілені в життя. Відсутність консолідованої політичної волі та єдиної позиції серед законодавців не дозволила створити системний механізм регулювання цієї

сфери. Наслідком цього стало те, що у правовій системі України утворилися істотні прогалини у сфері законодавчого забезпечення правотворчої діяльності, що негативно вплинуло на її якість, узгодженість та передбачуваність. Ця проблема й досі залишається одним із головних викликів для сучасної юридичної науки й практики, оскільки без розроблення та прийняття спеціалізованого закону про нормативно-правові акти неможливо досягти належного рівня системності та ефективності правотворчості.

Щодо засад (принципів) впровадження універсальних цінностей ЄС у правотворчий процес в Україні з урахуванням її національних особливостей та конкретних потреб суспільства, зауважимо, що зазначене питання є багатоаспектним. Їх висвітлення дозволяє забезпечити не лише відповідність законодавства європейським стандартам, а й підвищити ефективність та легітимність процесу прийняття нормативних актів.

Так, серед ключових аспектів ми виокремимо такі:

1. Принцип поєднання демократичності процесу правотворчості з універсальними цінностями ЄС. Це є фундаментальним для забезпечення легітимності, прозорості та підзвітності законодавчих рішень. Демократичний процес у правотворчості передбачає відкритість процедур, доступність інформації для громадян та відповідальність перед суспільством. Всі рішення щодо розробки та прийняття законопроектів повинні ґрунтуватися на активній участі громадськості, враховувати думки зацікавлених сторін та забезпечувати захист прав і інтересів громадян. Такий підхід сприяє формуванню правового поля, яке відображає потреби та пріоритети суспільства, а також підвищує довіру громадян до інститутів влади.

Принцип поєднання демократичності процесу правотворчості з універсальними цінностями ЄС демократичного процесу у правотворчості реалізується через активне вивчення досвід ЄС. Так, у Європейському Союзі перед прийняттям директив або регламентів регулярно проводяться публічні консультації, що дозволяє залучити думки громадян, бізнесу та громадських

організацій до формування нормативних актів, як це відбувалося під час розробки Європейського «Green Deal». У державах-членах ЄС, таких як Німеччина та Франція, парламентські комітети проводять відкриті слухання, до яких залучаються експерти та зацікавлені сторони, що сприяє прозорості процесу та врахуванню різних точок зору [129]. В Україні громадські слухання мають, здебільшого формальний характер. Крім того, у країнах Північної Європи громадські організації мають можливість брати участь у робочих групах при міністерствах, подавати зауваження до проектів законів і впливати на їхнє фінальне формулювання. Впровадження таких механізмів в Україні дозволяє забезпечити відкритість процедур, підзвітність законодавців перед суспільством, захист прав і інтересів громадян та формування правового поля, що відповідає потребам і пріоритетам суспільства, підвищуючи довіру громадян до інститутів влади.

2. Принцип пропорційності у правотворчості проявляється через необхідність забезпечення балансу між повноваженнями державної влади та правами й свободами громадян, що є ключовим для гарантування верховенства права та правової визначеності. Особливо це проявляється у процесі законодавчого визначення правових обмежень прав і свобод. У якості прикладу можна навести стандарт ЄС щодо при запровадженні регламентів щодо захисту персональних даних, зокрема Загального регламенту про захист даних (GDPR), кожне нормативно визначене обмеження прав суб'єктів персональних даних було обґрунтовано конкретними цілями та, передусім, – захистом приватного життя та персональної інформації, що демонструє дотримання принципу пропорційності.

У державах-членах ЄС, наприклад у Німеччині та Франції, законодавчі акти, що обмежують використання приватної власності або свободу підприємництва, розробляються з обов'язковим аналізом наслідків та демонстрацією того, що обмеження є необхідними для досягнення законної мети, наприклад охорони довкілля або безпеки громадян [130]. У контексті

реалій української законотворчості принцип пропорційності проявляється у практиці підготовки законопроектів з оцінкою регуляторного впливу, де законодавець має довести, що кожне обмеження прав чи введення нових обов'язків є виправданим і відповідає конкретним суспільним потребам. Застосування цього принципу сприяє захисту прав і свобод громадян, підвищує передбачуваність правової системи та ефективність законодавчих актів, забезпечуючи водночас їх легітимність і відповідність європейським стандартам.

3. Принцип необхідності та обґрунтованості передбачає, що будь-які законодавчі чи регулятивні заходи повинні застосовуватися виключно у межах того, що дійсно необхідно для захисту публічного інтересу, і не повинні перевищувати обсяг, потрібний для досягнення визначеної мети. Втручання в права та свободи громадян має бути чітко обґрунтованим, обмеженим та відповідати конкретним законним цілям, при цьому рішення законодавця повинні спиратися на справедливі, об'єктивні та прозорі критерії. У практиці ЄС цей принцип знаходить відображення, зокрема, у згадуваному вище регламенті GDPR, де обмеження щодо обробки персональних даних є виправданими лише для забезпечення безпеки та захисту приватного життя громадян. Прикладом втілення приписів GDPR на рівні національної правотворчої практики є законодавство Німеччини та Франції щодо карантинних заходів під час пандемії COVID-19 [131]. У зазначених державах на рівні законів було передбачено, що будь-які обмеження свободи пересування працівників підприємств має бути обґрунтовано необхідністю охорони здоров'я населення та закріплені в нормативних актах із зазначенням конкретних строків і умов їх застосування. У контексті українського законодавства принцип необхідності та обґрунтованості реалізується через оцінку регуляторного впливу законопроектів, коли кожен нормативний акт має містити мотивувальну частину з доказами того, що обмеження прав чи введення нових обов'язків є необхідними, пропорційними та спрямованими на досягнення визначеної суспільної мети. Дотримання цього принципу сприяє підвищенню прозорості, законності та довіри громадян до

інститутів влади, забезпечуючи ефективне та обґрунтоване регулювання у сфері правотворчості.

4. Принцип системності полягає у забезпеченні узгодженості та всіх функціональних компонентів правової системи у процесі законотворчості, починаючи від формулювання законодавчих ініціатив і закінчуючи їхньою практичною реалізацією та застосуванням. Його дотримання дозволяє формувати цілісну та збалансовану систему права, яка є послідовною, передбачуваною та здатною ефективно реагувати на потреби суспільства. Поєднання цього принципу з універсальними цінностями ЄС сприяє тому, щоб законодавство не лише відповідало формальним стандартам, а й відображало демократичні засади, верховенство права, соціальну справедливість та права і свободи громадян. Відповідно, у результаті впровадження принципу системності забезпечує стабільність, прозорість та легітимність правової системи, а також підвищує довіру суспільства до законодавчого процесу.

Так, у країнах-членах ЄС законодавчі реформи проходять у контексті гармонізації всіх нормативних актів, оцінки їх взаємодії та потенційного впливу на існуючі правові норми, що дозволяє уникнути колізій та забезпечити ефективно впровадження законодавчих ініціатив. Для України застосування цього принципу означає необхідність системного підходу до розробки та імплементації законів, що враховує як європейські стандарти, так і національні специфіки, створюючи правову систему, здатну стійко функціонувати у довгостроковій перспективі.

5. Принцип наукового забезпечення правотворчості передбачає використання результатів наукових досліджень, експертних оцінок та аналітичних даних правової доктрини ЄС як фундаменту для розробки та обґрунтування законодавчих рішень. Дотримання цього принципу забезпечує об'єктивність, послідовність та ефективність правотворчого процесу, дозволяючи ухвалювати нормативні акти на основі перевірених фактів і доказів, а не лише політичних чи ситуативних міркувань.

Слід зауважити, що у практиці Європейського Союзу, наприклад, при розробці законодавства з питань кліматичних змін і енергетики широко застосовуються наукові дані та висновки експертних організацій, таких як Європейське агентство з навколишнього середовища або Інститут кліматичних досліджень, що забезпечує відповідність норм науково обґрунтованим стандартам та ефективність їх реалізації. Також у країнах-членах ЄС, як-от у Франції та Німеччині, під час підготовки законів щодо охорони здоров'я та фармацевтичного регулювання використовуються висновки незалежних експертних комітетів і клінічних досліджень, що дозволяє законодавцям оцінити ризики та доцільність заходів [132]. В Україні втілення зазначеного принципу вважаємо дещо обмеженим. Так, для прикладу, задля попереднього врахування регуляторного впливу законопроектів на суспільні відносини, залучаються експерти. Їх згадка використовується у процесі підготовки нормативних актів. В цілому це сприяє формуванню обґрунтованого та ефективного законодавства, здатного захищати права та інтереси громадян і забезпечувати відповідність європейським стандартам. Але обсяг впровадження експертних знань визначає у кінцевому рахунку законодавець, який майже не надає залученим раніше експертам зворотний зв'язок.

6. Принцип ресурсної забезпеченості передбачає наявність достатніх матеріальних, фінансових та людських ресурсів для ефективного здійснення правотворчого процесу. Його реалізація визначає, наскільки інституції, які займаються розробкою законів і нормативно-правових актів, здатні виконувати свої функції на належному рівні. У ЄС, наприклад, для підготовки комплексних директив і регламентів створюються спеціалізовані експертні групи та аналітичні підрозділи при Європейській комісії, що забезпечують належну підтримку законодавчого процесу та дозволяють залучати широке коло зацікавлених сторін до консультацій. Аналогічно, у країнах-членах, як-от у Швеції та Данії, парламентські комітети забезпечуються висококваліфікованими аналітиками та доступом до науково-статистичних даних, що дозволяє

оцінювати ефективність та доцільність законодавчих ініціатив. В Україні дотримання цього принципу вимагає виділення достатніх бюджетних та кадрових ресурсів для підготовки законопроектів, проведення громадських обговорень і залучення експертів, що сприяє підвищенню прозорості та відкритості правотворчого процесу. Забезпечення ресурсів дозволяє створювати законодавство, яке відповідає вимогам демократії, захищає права і інтереси громадян, а також зміцнює довіру суспільства до законодавчих органів і підвищує легітимність прийнятих нормативних актів.

З огляду на проблематику реалізації викладених вище засад у національній правотворчій практиці України, є підстави констатувати складність приведення у відповідність до європейських стандартів законодавства України. Але у сучасних умовах це є необхідним з огляду на реальну перспективу розширення діапазону входження України у правовий простір ЄС. Однією із важливих складових у цьому процесі є поступове запровадження прогресивних стандартів юридичної практики, які мають домінувати у сфері правотворчості.

Одним із важливих аспектів апробації європейських стандартів в сфері правотворчої діяльності в Україні є відсутність взаємодії між суб'єктами правотворчої діяльності, не пов'язаність законодавчих ініціатив з програмними документами розвитку певних галузей або між собою. За твердженням керівного складу Верховної Ради України, відсутність єдиного згодженого підходу до роботи з нормативно-правовими актами (далі – НПА) призвела до того, що чинна їх кількість перевищує один мільйон, що є юридичною катастрофою як для суб'єктів юридичної практики, так і для громадян. Така ситуація потребує кореляції.

У продовження викладеного, зазначимо що в ЄС на сьогодні успішно впроваджені прогресивні практики щодо оцінки впливу проектів НПА на суспільні відносини. Зокрема, країни-члени, такі як Чехія, Німеччина, Греція, Угорщина, Латвія, Польща, Швеція, Іспанія, вже враховують оцінку впливу для всіх типів проектів НПА [133]. У нашій державі, незважаючи на існуючі

формальні вимоги щодо оцінки впливу проектів НПА, спостерігається відсутність системного та ефективного підходу до цього питання. Зокрема, відсутня системна робота по оцінці впливу на основі об'єктивних даних та наукових досліджень призводить до низької якості законодавчого регулювання. Важливо активно вдаватися в процес визначення ефективних стратегій та рішень для вирішення цих проблем, спираючись на досвід та практики успішних європейських країн у галузі оцінки впливу НПА на суспільство.

20 вересня 2023 р. набув чинності Закон України № 3354-ІХ «Про правотворчу діяльність», прийнятий Верховною Радою України 24 серпня 2023 р. [134]. Його ухвалення мало на меті забезпечити системність та прозорість правотворчого процесу, підвищити якість підготовки нормативно-правових актів, визначити єдині стандарти їх планування, розробки, прийняття та виконання. Важливою інновацією стало закріплення в прикінцевих положеннях обов'язку Кабінету Міністрів України протягом шести місяців внести законопроект щодо регулювання лобізму та лобістської діяльності, що зумовлено необхідністю легалізації та упорядкування впливу приватних інтересів на ухвалення політичних і правових рішень. Уже 13 грудня 2023 р. урядом було подано відповідний проект закону (реєстр. № 10337), який 10 січня 2024 р. Верховна Рада ухвалила у першому читанні, а 23 лютого 2024 р. – остаточно прийняла Закон України «Про лобіювання» [135]. Його положення передбачають створення єдиного реєстру прозорості під адмініструванням Національного агентства з питань запобігання корупції, обов'язкову реєстрацію суб'єктів лобістської діяльності, регулярну фінансову звітність та встановлення чітких обмежень щодо осіб, які не можуть здійснювати лобістську діяльність. Введення цих норм має на меті сформувати зрозумілий механізм правомірного впливу на законотворчі процеси, знизити корупційні ризики та забезпечити прозорість комунікацій між владою і суспільством.

Показовим у продовження викладеного є те, що Україна, запроваджуючи правове регулювання лобізму, фактично долучається до європейських стандартів

у сфері публічного управління, адже подібні реєстри діють у ЄС, де лобізм визнається невід'ємним елементом демократичного процесу. Водночас у ході обговорення законопроекту висловлювалися побоювання з боку громадянського суспільства щодо можливого тиску на активістів та наукові організації, надмірної зарегульованості та ризику звуження простору для громадської участі, що зумовило доопрацювання положень закону. Планувалося, що ключові його норми набирають чинності з 1 вересня 2025 р., що мало дати час для створення інституційної інфраструктури та адаптації учасників правовідносин до нових вимог. Проте, з урахуванням реалій правового режиму воєнного стану, функціональної інфраструктури вчасно створено не було. Проте, Закон «Про правотворчу діяльність» не лише унормував внутрішні процедури правотворення, але й став каталізатором ухвалення одного з найбільш дискусійних актів останніх років – закону про лобіювання, який демонструє орієнтацію України на європейські стандарти прозорості та доброчесності у сфері ухвалення рішень, а також є індикатором поступового відходу від тіньових практик впливу на політику до формалізованих і контрольованих механізмів. Твкож його положення створюють необхідне підґрунтя для формування сучасної парадигми правозастосування, яка наближає національну правову систему до стандартів ЄС та практики ЄСПЛ.

Визначення принципу верховенства права як базової засади правотворчості дозволяє більш послідовно реалізовувати механізми юридичної визначеності та передбачуваності, що особливо важливо у період правової реформи та поступової гармонізації українського законодавства з *acquis* ЄС. Врахування цього принципу при підготовці та ухваленні нормативно-правових актів сприяє зменшенню ризиків колізій, підвищує стабільність судової практики та забезпечує більший рівень довіри громадян до державних інституцій. У практичному вимірі це означає, що адвокати, судді та інші правозастосовці отримують чіткі орієнтири для тлумачення та використання норм, а це, своєю чергою, сприяє формуванню єдиного правового простору. Саме принцип

верховенства права стає визначальним і при реалізації права на справедливий суд, що прямо корелює з гарантіями статті 6 Європейської конвенції з прав людини, зокрема правом на справедливий розгляд справи незалежним і безстороннім судом у розумний строк. Цей аспект має особливе значення для України з огляду на постійні зауваження, що містяться у рішеннях ЄСПЛ проти України, які стосуються проблеми надмірної тривалості судових процесів, невиконання судових рішень та відсутності ефективних засобів правового захисту.

Таким чином, закріплення принципу верховенства права в Законі «Про правотворчу діяльність» не лише відображає прагнення України до впровадження європейських правових стандартів, але й створює передумови для підвищення якості правотворчої діяльності та правозастосування, забезпечуючи баланс між формальною законністю та реальним захистом прав і свобод людини. Це дозволяє розглядати зазначений Закон як один із системоутворюючих актів у процесі євроінтеграційних перетворень у правовій сфері.

Окрім зазначеного, згаданий закон справді містить низку нових, змістовних норм, що спрямовані на вдосконалення системи правотворення та її відповідність універсальним принципам правової держави, притаманним ідейній основі ЄС. Однією з ключових змін є введення чіткого визначення засад правотворчої діяльності – зокрема принципу системності та комплексності, пропорційності і ресурсної забезпеченості. Ці принципи не просто згадуються, вони отримують законодавче оформлення разом із деталізацією деяких механізмів, через які вони мають реалізовуватися.

Закон запроваджує єдиний категорійно-понятійний апарат, чітко визначає такі основні юридичні поняття, як «норма», «закон», «кодекс», «нормативно-правовий акт». Це має велике значення, бо до прийняття закону подібні терміни часто використовувались розрізнено, інколи з неоднозначним тлумаченням, що призводило до колізій, невизначеності або некоректного застосування. Ієрархічна система нормативно-правових актів, закріплена законом, згідно з

юридичною силою, дозволяє встановити, які акти мають вищу силу, а які - нижчу, що по-своєму також сприяє системності й уникненню суперечностей у нормативному полі.

Що стосується принципу системності та комплексності, закон встановлює, що будь-який нормативно-правовий акт має бути частиною ширшої системи регулювання, не суперечити актам вищої юридичної сили, бути узгодженим із сусідніми нормами та актами, не створювати прогалин, не допускати колізій. Закон містить вимогу про розробку концепцій проектів актів, де обґрунтовуються мета регулювання, завдання, спосіб досягнення, змінені права чи обов'язки, прогнозовані наслідки, економічні та інші (соціальні, екологічні) наслідки. Це дає змогу розглядати нормативно-правовий акт не як ізольований документ, а як частину цілого регуляторного простору, що має бути логічно пов'язаним з іншими нормами.

Принцип пропорційності в законі означає, що обмеження чи вимоги, які встановлюються нормативно-правовим актом, повинні бути необхідними й адекватними для досягнення легітимної мети, тобто не більше, ніж необхідно, не створювати зайвого навантаження чи обмежень, які не виправдані співвідношенням між користю для суспільства та втратами для суб'єктів. Хоч на практиці ще обговорюється, як цей принцип працюватиме у випадках нормативного регулювання в надзвичайних чи воєнних умовах, коли держава часто зіштовхується з необхідністю швидких рішень, іноді без попередніх широких консультацій або повного аналізу наслідків.

Принцип ресурсної забезпеченості – новенація, що підкреслює, що правотворча діяльність має бути забезпечена достатніми ресурсами: матеріальними, фінансовими, кадровими, часовими, адміністративними. Без такого забезпечення навіть найкращі законодавчі норми можуть залишитись декларацією, якщо не буде механізмів чи можливостей для їх практичної розробки, імплементації або контролю. Закон також передбачає, що розробник

акта повинен враховувати, чи достатньо ресурсів, чи є можливість на виконання всіх завдань, пов'язаних із реалізацією акта.

Реальні приклади застосування цих засад вже проступають в нових законопроектах та нормативних ініціативах. Зокрема, при підготовці проекту закону ще до його прийняття активно на робочих групах обговорювалися питання, чи буде достатньо ресурсної забезпеченості, чи не призведе застосування принципу пропорційності до перевантаження суб'єктів регулювання, особливо при введенні нових звітних або процедурних вимог. (Про це йдеться в аналітичних документах до законопроекту, які критикували деякі формулювання як «нетрадиційні» чи недостатньо чіткі саме щодо ресурсної забезпеченості і пропорційності) [136].

Також практичне застосування системності проявляє себе у тому, що закон зобов'язує здійснювати правовий моніторинг нормативно-правових актів (в розділі права законодавчої діяльності), що включає аналіз чи акти введені в дію, чи реалізуються у повному обсязі, чи досягають запланованих цілей, оцінювання соціальних, економічних, екологічних наслідків. Правовий моніторинг допомагає виявити прогалини або несприятливі ефекти, які можуть бути несумісні з принципом пропорційності або ресурсної доцільності [137]. Один із прикладів: при створенні законопроектів, що стосуються сфери охорони прав і свобод у надзвичайному стані, державні органи змушені прогнозувати, чи буде можливо забезпечити виконання нового нормативного акта в умовах обмежених ресурсів, чи не буде перевищення обов'язків, які держава накладає на себе або на громаду без відповідної підготовки. Такий підхід відбивається в оцінках впливу законодавства, які тепер у більшості законопроектів мають супроводжувати концепцію проекту. Наприклад, при підготовці змін до законодавства, яке регулює соціальний захист, часто додають розділи «оцінка фінансових наслідків» чи «оцінка ресурсів для виконання» саме завдяки вимогам нового Закону.

Ще один випадок – під час розробки нормативно-правових актів щодо регулювання цифрових прав чи електронного урядування, нормативні акти з цих питань мають супроводжуватися аналізом. Аналіз має на меті показати, чи існують достатні технічні, інфраструктурні ресурси, чи пройдена підготовка кадрів, чи можливо реалізувати положення на практиці без значних витрат, або чи є джерела фінансування чи інші засоби. Якщо виявляється, що ресурси не забезпечені, законодавець чи розробник може відкласти введення норми або встановити перехідний період.

У підсумку, закон «Про правотворчу діяльність» реалізує цю групу засад не лише у декларативному вигляді, але й через встановлення конкретних механізмів: концепції проектів, оцінки впливу, правового моніторингу, чітких понять і ієрархії, ресурсних обґрунтувань. Це створює передумови для підвищення якості українського законодавства, зменшення нормотворчих помилок, підвищення довіри до законодавчих актів та їх практичного ефекту, сприяє адаптації до стандартів ЄС, оскільки аналогічні принципи закріплені в законодавстві багатьох держав-членів ЄС і в практиці ЄСПЛ. Але також є інші виклики - матеріальні, інституційні, кадрові, мовні, часові, що вимагають уваги, аби ці засади працювали не тільки на папері, а й у реальному правовому житті.

Також додамо, що закріплення в Законі України «Про правотворчу діяльність» чіткої ієрархії нормативно-правових актів є фундаментальною новацією, що дозволяє унормувати систему джерел права та запровадити зрозумілі орієнтири для правозастосовців. Частина 2 статті 19 визначає логічну послідовність юридичної сили актів, починаючи з Конституції України та міжнародних договорів, що мають вищу юридичну силу, і закінчуючи актами органів місцевого самоврядування, які займають останнє місце в цій ієрархії. Така структуризація відповідає європейським підходам до побудови правової системи, де ключовими засадами виступають передбачуваність і визначеність у застосуванні права.

Важливо підкреслити, що включення до ієрархії міжнародних договорів України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою, відображає інтеграційний курс нашої держави та надання пріоритету міжнародним зобов'язанням, що є важливим елементом у процесі адаптації законодавства до *acquis* ЄС. У практичній площині це означає, що, наприклад, рішення національних судів мають базуватися на пріоритетності застосування Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та практики ЄСПЛ, які згідно з Конституцією України є частиною національного законодавства.

Системність ієрархії також дозволяє уникати правових колізій: у випадку суперечності актів нижчої юридичної сили з актами вищої - застосуванню підлягають останні. Це правило має ключове значення для правової визначеності, адже раніше в українській практиці досить часто виникали проблеми, коли підзаконні нормативно-правові акти фактично підмінювали або навіть суперечили законам, створюючи правову невизначеність.

Упорядкована система ієрархії має також значення для процесів децентралізації: акти органів місцевого самоврядування, хоча й займають останнє місце в переліку, але саме через їх відповідність вищим актам забезпечується баланс між автономією громад та єдністю правового простору. Таким чином, ієрархія нормативно-правових актів, визначена Законом, не лише спрощує орієнтацію у правовій системі, але й гарантує стабільність і передбачуваність правозастосування, що є одним із основоположних стандартів верховенства права в Європейському Союзі.

Саме врегулювання принципів дії нормативно-правових актів у часі, просторі та відносно суб'єктного складу має фундаментальне значення для забезпечення юридичної визначеності та стабільності правопорядку, що є ключовими вимогами стандартів ЄС. У цьому контексті Закон не лише систематизує підходи, які раніше існували у фрагментарному вигляді, але й формує цілісну концепцію, яка спрямована на мінімізацію правової невизначеності та запобігання свавільному тлумаченню норм. Принцип

незворотності дії законів у часі, закріпленій у Конституції України та деталізований у законі, безпосередньо співвідноситься з практикою ЄСПЛ, зокрема щодо захисту правоправних очікувань особи та забезпечення стабільності правового регулювання (наприклад, рішення у справі «Стретч проти Сполученого Королівства» (*Stretch v. the United Kingdom*), де підкреслювалася важливість збереження довіри громадян до правової системи) [138].

Важливо й те, що встановлення територіальної дії актів у законі дозволяє чітко розмежовувати компетенцію органів влади різних рівнів, що особливо актуально в умовах реформи децентралізації та посилення ролі місцевого самоврядування. Завдяки цьому досягається баланс між єдністю правового простору України та врахуванням особливостей регіонального розвитку. Щодо дії нормативно-правових актів відносно суб'єктів, Закон закріплює загальний принцип рівності перед законом і недискримінації, що є складовою *acquis* ЄС і прямо відображає положення ст. 20 Хартії основних прав Європейського Союзу. Таким чином, українське законодавство поступово інтегрує універсальні цінності європейського права у власну правову систему.

Окремої уваги заслуговують положення закону про механізми подолання правових прогалів і врегулювання колізій між нормами. Традиційна проблема української юридичної практики - це велика кількість суперечностей між актами різної юридичної сили, а також ситуації, коли конкретне питання взагалі не врегульовано. Запровадження прямих орієнтирів щодо застосування аналогії закону чи права, а також закріплення принципу пріоритетності актів вищої юридичної сили дозволяють уніфікувати підходи правозастосовних органів. Такий підхід узгоджується з практикою Суду ЄС, який у своїх рішеннях послідовно наголошує на необхідності забезпечення правової визначеності та уникнення суперечностей у законодавстві держав-членів (наприклад, у справах *Costa v. ENEL* та *Simmenthal*) [62].

У контексті подолання правових колізій, що, мабуть, є найбільш практично значущим аспектом розглядуваного Закону, законодавець виокремлює два їх типи:

- протиріччя виникають у зв'язку з колізіями норм права в нормативно-правових актах рівної юридичної сили.

- невідповідності виникають у зв'язку з колізіями норм права в нормативно-правових актах різної юридичної сили.

Колізії, такі як протиріччя або невідповідності між нормами права у нормативно-правових актах, що стосуються одних і тих самих суспільних відносин, будуть подолані за таких умов:

1. Якщо виникає колізія між кодексом і первинним законом, пріоритет у застосуванні має норма права, яка міститься у кодексі, якщо інше не передбачено в цьому кодексі.

2. При виявленні колізії між нормативно-правовими актами різної юридичної сили, перевагу в застосуванні мають норми, які включені у нормативно-правовий акт з вищим рівнем юридичної сили.

3. При виявленні колізії між нормативно-правовими актами рівної юридичної сили, перевагу в застосуванні отримують норми, які включені у нормативно-правові акти спеціального законодавства України або норми, що зазначені у нормативно-правових актах, які набрали чинності пізніше.

Для підтвердження зазначеного наведемо низку рішень судів, у яких безпосередньо вирішувалися питання правових колізій.

Верховний Суд у Постанові від 31 жовтня 2023 р., справа № 340/4394/22, висловив позицію про застосування принципу *lex specialis*, тобто що спеціальний закон має перевагу перед загальним. У цьому випадку вирішувалася колізія між загальним нормами та спеціальними нормами Дисциплінарного статуту Національної поліції України. Суд зазначив, що коли виникає суперечність між загальним законом і спеціальним нормативним актом, застосовується

спеціальний нормативний акт, якщо він не скасований актом загальної сили або іншим спеціальним актом [139]

Ще один приклад – постанова Верховного Суду від 23 червня 2020 р. у справі № 804/9077/16, де виникла суперечність між нормами Кодексу законів про працю України і Законом України «Про військовий обов’язок і військову службу» щодо збереження робочого місця та середнього заробітку працівників, призваних на строкову військову службу. Суд застосував норму спеціального акту, що прямо регулює цю ситуацію, але тільки в тому обсязі, в якому вона не суперечить іншому закону [140].

У справі № 122806069 від 5 листопада 2024 р. (Волинський суд) також зафіксовано ситуацію щодо розбіжності норм права, коли суд обґрунтував необхідність встановлення факту існування правової колізії між нормами, які регулюють одні й ті самі суспільні відносини, і застосування акту з вищим рівнем юридичної сили [141].

У дослідженні «Темпоральний підхід до вирішення колізії між актами» автор Я. Берназюк аналізує, як українські суди застосовують часові критерії для визначення пріоритету між нормами однакової юридичної сили – зокрема, коли обидва акти мають однаковий юридичний статус, але різні дати набрання чинності. Виявлені проблеми: інколи дата набрання чинності зазначена нечітко або супровідна документація (перехідні положення) не врахована, що створює неоднозначність [142, с. 48].

Додатково, закон також встановлює особливості планування правотворчої діяльності, зокрема в розробці проектів законів. Ним передбачено впровадження механізмів для юридичного прогнозування та уточнення процедур підготовки проектів НПА. Ці аспекти спрямовані на створення систематичного та ефективного підходу до розробки законодавчих актів.

Визначення особливостей у плануванні правотворчості дозволяє оптимізувати процес створення законів, забезпечуючи якість та зручність у використанні нових норм. Впровадження механізмів юридичного прогнозування

вказує на важливість передбачення можливих юридичних наслідків при прийнятті нових законів. Такі новації сприяють стабільності та відповідальності у процесі правотворчої діяльності на прикладі країн ЄС.

На нашу думку, особливо цінним є також виокремлення положення п. 2 ч. 2 ст. 19 Закону, яке закріплює, що «чинні міжнародні договори мають на території України вищу юридичну силу, ніж НПА, зазначені у п. 3–13 цієї частини, і є обов'язковими до виконання на території України». З іншого боку, це означає, що міжнародний договір має більший правовий вплив, ніж, наприклад, Кримінальний процесуальний кодекс України. Зокрема, Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод вважається «сильнішою» за КПК.

На практиці це положення має надзвичайно важливе значення, адже воно фактично узгоджує українську правову систему з доктриною верховенства міжнародного права, закріпленою у ст. 27 Віденської конвенції про право міжнародних договорів 1969 р., яка встановлює, що держава не може посилається на положення свого внутрішнього права як на виправдання невиконання міжнародного договору [143]. У сфері правозастосування ключовим прикладом є усталена практика Верховного Суду, який у своїх рішеннях неодноразово підкреслював, що у випадку колізії між положеннями національного законодавства та Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, перевага надається саме положенням Конвенції та практиці ЄСПЛ.

Враховуючи курс України на повну інтеграцію в Європейський Союз, така інтерпретація відповідає також вимогам ст. 8 Конституції України, яка закріплює принцип верховенства права, та ст. 9, що визнає чинні міжнародні договори частиною національного законодавства [145].

Відповідно до ст. 9 Конституції України міжнародні договори, на які Верховна Рада дала згоду, є невід'ємною частиною національного законодавства й повинні застосовуватися на рівні з внутрішніми нормами, що надає їм прямий імперативний характер у системі джерел права. Утілення цієї ж самої ієрархії в

процесуально-правовій площині закріплено й у ст. 1 Кримінального процесуального кодексу: кримінально-процесуальне законодавство України складається з відповідних положень Конституції, міжнародних договорів, на які Рада надала згоду, цього Кодексу та інших законів України, тобто міжнародні угоди прямо віднесені до джерел кримінального процесуального права й повинні формувати практику слідчих і прокурорів. Попри ці формальні гарантії, на практиці неодноразово фіксувалися випадки, коли оперативні працівники, слідчі або прокурори вели себе так, ніби для них існує лише один «кодекс» і «нічого іншого не існує», – саме така реальна практика відступів від міжнародних зобов'язань часто лежить в основі скарг до ЄСПЛ та інших міжнародних органів, які прирівнюють бездіяльність або неправильне застосування національного процесуального права до порушення міжнародних стандартів справедливого судочинства.

Розглядаючи зазначене вище в аспекті практичної правозахисної діяльності, констатуємо, що у адвокатів з'явився не просто теоретичний, а практично дієвий набір аргументів для ефективного правового захисту клієнтів. По-перше, це пряме посилення на ст. 9 Конституції та положення Кримінального процесуального кодексу як на джерела, що надають міжнародним договорам силу внутрішнього права; по-друге, використання прецедентів і рішень Конституційного й Верховного Судів, які підтверджують перевагу міжнародних зобов'язань у ієрархії джерел; по-третє, апеляція до рішень та практики ЄСПЛ та інших міжнародних трибуналів як додаткового аргументу щодо тлумачення і застосування прав та гарантій; по-четверте, у випадках упередженого або формального ставлення з боку слідства чи прокуратури – не лише внутрішні процесуальні скарги, а й комплексна стратегія з залучення міжнародних механізмів (скарги до ЄСПЛ, звернення до міжнародних організацій, публічні меморандуми правозахисних інституцій) здатна змінювати поведінку національних органів і створювати підґрунтя для відновлення справедливості. Все це означає, що твердження окремих процесуальних дійових осіб «ми

керуємося тільки кодексом і більше нічого не існує» сьогодні не витримує ні юридичної критики, ні практичної перевірки: у науково-практичному вимірі міжнародні договори – реальний інструмент, який можна й потрібно мобілізувати в інтересах захисту прав підозрюваних і обвинувачених, а приклади як національних прецедентів, так і міжнародних рішень дають адвокатам чітку методологію для того, аби ці аргументи не залишалися декларативними, а ставали дієвими в залі суду та в міжнародних інстанціях.

Цікавим з професійної точки зору є положення Закону, яке стосується правового моніторингу. Воно розглядаються як систематична та комплексна діяльність суб'єктів правотворчості, спрямована на спостереження, аналіз та оцінку законодавства під час його реалізації з метою його удосконалення та прогнозування розвитку. Також додається розгляд способів здійснення моніторингу, використання його результатів, особливостей моніторингу актів, включених до Єдиного державного реєстру НПА, і результатів узагальнення судової практики, аналізу судової статистики, що фактично виконує роль «фільтра» в правотворчій діяльності, передумови його ефективності та результативності, уніфікації практики правозастосування. Інноваційні положення щодо правового моніторингу вже протягом значного часу є складовою частиною законодавства багатьох країн Європи, що представляють собою своєрідний стандарт юридичної практики.

Закон «Про правотворчу діяльність» також передбачає можливість суду застосовувати аналогію закону або аналогію права для подолання правових прогалин у випадках, що передбачені законом. Аналогія закону використовується шляхом застосування положень закону, який регулює подібні суспільні відносини до нерегульованих суспільних відносин. Аналогія права застосовується шляхом застосування загальних принципів права до суспільних відносин, що не врегульовані нормативно-правовими актами.

Проте аналогія закону або аналогія права не можуть використовуватися для визначення повноважень, меж дій органів державної влади, органів

місцевого самоврядування, їхніх посадових осіб, а також для притягнення особи до юридичної відповідальності.

Крім того, новий закон визначає судову практику як одне з джерел інформації та даних, необхідних для оцінки нормативно-правових актів. Верховний Суд, на підставі аналізу судової статистики та узагальнення судової практики, може звертатися до суб'єкта правотворчої діяльності з пропозицією стосовно прийняття, внесення змін, зупинення або дострокового відновлення дії структурного елемента відповідного нормативно-правового акту, а також визнання його таким, що втратив чинність. Відповідно до закону, також вносяться зміни до Кодексу адміністративного судочинства, що стосуються процедур, пов'язаних з визнанням нормативно-правових актів протиправними або скасуванням індивідуальних актів [146].

Відповідно до цих змін, у разі визнання судом нормативно-правового акту або скасування індивідуального акту як протиправних і нечинних, суд може винести рішення, яке зобов'язує відповідальний суб'єкт владних повноважень здійснити необхідні заходи для відновлення прав, свобод чи інтересів особи, що звернулася до суду для захисту своїх прав та інтересів. В законі зазначено, що суд може призупинити дію нормативно-правового акту або окремого його елемента з метою забезпечення позову, згідно з процедурою, визначеною у Кодексі адміністративного судочинства України (за винятком законів). У випадку, коли припинення дії нормативно-правового акта відбувається на основі судового рішення, його дія припиняється з моменту, коли відповідне рішення суду набирає законної сили.

За останні роки в міжнародно-правовій площині відбулися кілька знакових і документально підтверджених зрушень, які істотно посилюють інструментарій України в площині притягнення до відповідальності за найтяжчі міжнародні злочини та змінюють баланс аргументів у національних процесах. Парламент у другій половині 2024 р. ухвалив рішення про ратифікацію Римського статуту – відповідний законопроект підтримали депутати, після чого Україна офіційно

приєдналася до Міжнародного кримінального суду (депозит інструменту ратифікації відбувся 25 жовтня 2024 р., а Статут набув для України чинності з 1 січня 2025 р.) [147].

Уряд і парламент одночасно приступили до приведення внутрішнього кримінального та процесуального законодавства у відповідність із положеннями Статуту: були підготовлені й ухвалені зміни, які передбачають імплементацію визначень та механізмів міжнародного кримінального права в національну систему, а також правову базу для співпраці з МКС – ці кроки юридично закріплені у низці нормативних актів і підписаних президентом змін до Кримінального кодексу та процесуальних норм.

На практичному рівні це означає не лише формальне приєднання: МКС уже давно веде розслідування ситуації в Україні (ОТР відкрив передрозслідування і почав офіційну діяльність у 2022 р., що завершилося серією рішень і навіть оголошенням ордерів на арешт у червні 2024 р.), а офіційне приєднання держави до Статуту посилює можливості для координації збору доказів, передачі матеріалів і правової допомоги між українськими органами та офісом Прокурора. Паралельно посилюється багатомірна співпраця з європейськими інституціями: Eurojust, Europol та кілька держав-членів ЄС створили та розвивають спільні слідчі групи (ЖТ), у яких бере участь і Офіс Прокурора МКС; створено централізовані бази для збереження і аналізу цифрових та інших доказів (Core International Crimes Evidence Database – CISED), що значно підвищує оперативну ефективність транснаціонального розслідування воєнних злочинів і злочинів проти людяності [148].

Ці факти мають кілька практично-правових наслідків. По-перше, ратифікація Римського статуту і паралельна імплементація означають, що відповідні міжнародно-правові стандарти та визначення злочинів повинні бути враховані українськими слідчими та прокурорами при формулюванні обвинувачень і плануванні слідчих дій; це зменшує простір для формальної вузької інтерпретації національних норм, яка раніше дозволяла уникати

кваліфікації окремих діянь як міжнародних злочинів. По-друге, посилене міжнародне залучення (МКС, ЛІТ, Eurojust, Європол) створює нові канали для зберігання, верифікації та передачі доказової інформації, що робить докази більш прийнятними і вагомими у міжнародних інстанціях і, при належній кооперації, – у національних судових процесах. По-третє, на політичному й правовому рівні відбувається поступове зрушення від чисто декларативного статусу міжнародних інструментів до операційної інтеграції: влада демонструє готовність не лише декларувати готовність до міжнародної юрисдикції, а й змінювати національну правову архітектуру для її реалізації.

Водночас реалізація цих можливостей має свої обмеження і ризики. Імплементация положень Римського статуту вимагає глибокої технічної роботи із синхронізації норм, а також значного підвищення професійних стандартів слідчих і прокурорів у частині збору доказів, документування злочинів та забезпечення процедур безпеки інформації; без цього ризик формального невиконання обіцянок зростає, що може зменшити ефективність як національних, так і міжнародних розслідувань. Крім того, питання взаємозв'язку принципу комплементарності МКС і національного розслідування зберігає політичну чутливість: необхідні гарантії, що національна юрисдикція буде діяти ефективно й незалежно, аби уникнути одночасно і підриву міжнародних механізмів, і звинувачень у політичних переслідуваннях. У науковому сенсі ці процеси можна розглядати як період трансформації правової системи: приєднання до Статуту і тісніша співпраця з мультинаціональними інструментами фактично підвищують «правову температуру» – зростає вимога до якості процесуальних рішень, обґрунтованості доказів та прозорості розслідувань, що в довгостроковій перспективі зміцнює верховенство права, але потребує інституційного капіталу та політичної волі.

Аналізуючи ситуацію прагматично, ми вважаємо, що ратифікація Римського статуту і активна участь у міжнародних механізмах не лише розширюють набір юридичних інструментів для протидії безкарності, але й

підвищують стандарти національної правозастосовчої практики; втім, щоб ці очікування стали реальністю, необхідні послідовні кроки з підготовки кадрів, адаптації процесуального законодавства та гарантування незалежності слідства і прокуратури, а також прозорі механізми координації з міжнародними партнерами.

Підсумовуючи усе викладене вище, зауважимо, що Закон України «Про правотворчу діяльність» в цілому сприяє максимальному залученню до процесу правотворчості як кваліфікованих фахівців, так і представників громадських організацій. Метою закону є формування законодавства України як системи нормативно-правових актів, яка організована та ієрархічно побудована. Ця засада відповідає європейським і світовим стандартам як за змістом, так і за юридико-технічним рівнем, що в свою чергу призводить до забезпечення адекватного рівня захисту прав і свобод громадян України.

Важливим також аспектом є те, що процес втілення цих цінностей у правотворчій діяльності України, яка активно працює над адаптацією європейських стандартів та норм у своє законодавство. Це проявляється у прийнятті законів, спрямованих на захист прав людини, розвиток демократичних інститутів, боротьбу з корупцією та зміцнення правового державного ладу.

2.2 Трансформація цілей і змісту правозастосування під впливом європейської інтеграції

Правозастосування традиційно розглядається у вітчизняній юриспруденції як форма реалізації норм права, що забезпечує їхню дію в конкретних правовідносинах за участю держави та уповноважених посадових осіб. У юридичній доктрині тривалий час домінувала позиція про те, що головною метою правозастосування є забезпечення формальної законності та підтримання правопорядку шляхом точного й безумовного дотримання національних норм. Такий підхід, властивий радянській і пострадянській правовій доктрині, був

зорієнтований на пріоритет державних інтересів та стабільність правової системи навіть на шкоду принципу верховенства права й індивідуальним правам особи. Сьогодні з упевненістю це можна вважати рудиментом минулої епохи.

Із проголошенням курсу України на європейську інтеграцію, конституційним закріпленням пріоритетності міжнародних договорів (ст. 9 Конституції України), а також укладенням Угоди про асоціацію з Європейським Союзом відбулася фундаментальна зміна орієнтирів правового розвитку держави. Йдеться не лише про необхідність формальної гармонізації національного законодавства з правом ЄС, а й про переорієнтацію цілей і змісту правозастосування. У радянській моделі правового сприйняття воно мислилося як жорстко підпорядкована волі законодавця діяльність. У класичній доктрині радянського зразка правозастосування мислилося як «механічне» втілення закону, що не залишало простору для дискреції судді або адміністративного органу. Така модель добре узгоджувалася з концептом «державної доцільності», але була слабко сумісна з принципом верховенства права. Відтепер стартовою позицію розуміння правозастосування стає не просте відтворення приписів внутрішнього законодавства, а забезпечення ефективного захисту прав людини у відповідності до стандартів ЄС та ЄСПЛ. Подібний «зсув» у правосприйнятті можна кваліфікувати як перехід від «формального позитивізму» до «ціннісно-орієнтованого розуміння правозастосування». Він означає, що сама логіка судового та адміністративного правозастосування дедалі більше ґрунтується на принципі верховенства права, що включає справедливість, пропорційність, правову визначеність та пріоритетність захисту людської гідності.

Європейська інтеграція змінює не лише цілі, а й сам зміст правозастосовної діяльності в Україні. Якщо раніше він обмежувався вузьким формально-юридичним відтворенням норм, то нині правозастосування розглядається як складний процес інтерпретації, інтеграції та адаптації міжнародних стандартів до національної правової системи. Йдеться не просто

про «застосування закону», а про включення в національний правопорядок концептуальних категорій, вироблених європейськими інституціями.

Загалом акцептуємо кілька концептуальних перспективних змін у цілях правозастосування під впливом європейської інтеграції:

- від державоцентризму – до антропоцентризму (пріоритет прав людини над інтересами держави);
- від формалізму – до ціннісного підходу (орієнтація на справедливість, пропорційність, баланс інтересів);
- від репресивності – до сервісності (адміністративна юстиція як інструмент захисту прав громадян);
- від статичності – до динамізму (правозастосування як процес, що розвивається відповідно до європейських стандартів і практики ЄСПЛ).

Таким чином, трансформація цілей правозастосування є системним, всеохоплюючим процесом і стосується не лише судової, а й адміністративної, конституційної, господарської та інших сфер. Її рушійною силою виступає інтеграція України в європейський правовий простір, яка зумовлює нові очікування до діяльності державних органів і створює тиск з боку міжнародних інституцій.

Насамперед відзначимо значення Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (1950) та практики ЄСПЛ. Усталеною є позиція Великої Палати Верховного Суду (постанова від 30 травня 2018 р. у справі № 569/682/16-ц), відповідно до якої Конвенція та практика ЄСПЛ є складовою частиною правової системи України і мають пріоритет над національним законом у випадку колізії [149]. Це суттєво трансформує зміст правозастосування: суддя вже не може обмежитися внутрішньою нормою, якщо вона суперечить європейському стандарту. Таким чином, судові рішення дедалі частіше містять посилання не лише на національні кодекси, а й на релевантні рішення ЄСПЛ (*Ivanov v. Ukraine*, *Burmych v. Ukraine*, *Polyakh and Others v. Ukraine* тощо) [150, 151].

Зміст правозастосування змінився і під впливом реформ процесуального законодавства. З прийняттям у 2017 р. нових редакцій процесуальних кодексів (ЦПК, ГПК, КАС) з'явилися інноваційні правові інститути: зобов'язання судів застосовувати практику ЄСПЛ як джерело права, запровадження електронного правосуддя, посилення ролі змагальності та рівності сторін. Це вже не просто технічні зміни, а переорієнтація всього процесуального права на європейські стандарти.

Важливим є і вплив вже згадуваного нами Закону України «Про правотворчу діяльність» (2023), про який йшлося у попередньому розділі. Він закріпив системний підхід до нормотворення, визначив принципи адаптації законодавства України до *acquis* ЄС та встановив обов'язковість оцінки впливу нових актів на права людини. Цей закон безпосередньо впливає на правозастосування, адже створює рамку, в якій норми мають тлумачитися і застосовуватися у відповідності з європейськими цінностями. Судді та інші правозастосовні органи вже не можуть абстрагуватися від міжнародного контексту – зміст їхньої діяльності наперед визначається євроінтеграційним вектором законодавчої політики.

Європейська інтеграція, яка для України є конституційно закріпленим орієнтиром розбудови державності (ст. 85 Конституції України відносить ратифікацію міжнародних договорів до повноважень Верховної Ради, а ст. 102 визначає Президента гарантом державного суверенітету й стратегічного курсу на євроінтеграцію), виступає системним фактором трансформації правової системи [144]. Насамперед це впливає на розуміння самої природи правозастосування. У сучасному європейському правопорядку правозастосування набуває рис творчого процесу, що зводиться, у кінцевому рахунку до забезпечення повноправності особи. Це яскраво простежується у практиці ЄСПЛ, який неодноразово наголошував на тому, що Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод є «живим інструментом», який має тлумачитися у світлі сучасних умов (*Tyrrer v. the United Kingdom*, 1978; *Selmouni v. France*, 1999) [152,

153]. Таким чином, національні суди України, апелюючи до рішень ЄСПЧ та Конвенції, фактично інтегрують у власну діяльність ціннісний компонент, орієнтований на розвиток, а не статичне відтворення норми. В сучасній Україні поступово формується аналогічна практика.

Так, у постанові Великої Палати Верховного Суду від 30.05.2018 р. по справі № 469/1393/16-ц було прямо зазначено, що Конвенція та практика ЄСПЛ є складовою частиною національної правової системи та мають пріоритет у разі суперечності із внутрішніми нормами [154]. Також, у практиці Верховного Суду все частіше спостерігається не лише цитування, але й реальне використання рішень ЄСПЛ. Наприклад, у справах щодо виконання судових рішень національні суди посилаються на пілотне рішення ЄСПЛ у справі *Yuriy Nikolayevich Ivanov v. Ukraine* (2009), наголошуючи, що невиконання остаточних судових рішень є порушенням права на справедливий суд [150]. Це не лише конкретизація прав людини у певній справі, але й трансформація цілей правозастосування: від забезпечення державного інтересу до реального гарантування доступу до правосуддя.

Важливою тезою у продовження зазначеного є виокремлення посилення акценту на ефективності захисту прав. ЄСПЛ у низці рішень проти України (наприклад, *Kaverzin v. Ukraine* 2012) підкреслював, що сам факт закріплення прав у Конституції чи законах не є достатнім, якщо відсутні дієві механізми їх реалізації [155].

Європейські стандарти належного врядування (*good governance*) вимагають від органів публічної влади забезпечення прозорості, підзвітності, обґрунтованості та недискримінаційності прийнятих рішень. У сучасних умовах ці вимоги поступово інтегруються у національну правозастосовну практику України, зокрема у діяльність адміністративних судів, які дедалі активніше звертаються до стандартів, сформованих у практиці Європейський суд з прав людини. Це проявляється у справах, що стосуються свободи зібрань, доступу до публічної інформації, захисту персональних даних, де суди оцінюють не лише

формальну правомірність рішень органів влади, а й їх відповідність принципам пропорційності, справедливості та належного врядування.

У результаті змінюється сама природа правозастосування: воно більше не зводиться до перевірки «правильності» дій суб'єкта владних повноважень у вузькому нормативному розумінні, а передбачає комплексну оцінку їх відповідності міжнародним правовим стандартам. Такий підхід поступово закріплюється у національній судовій практиці, де поряд із застосуванням норм внутрішнього законодавства дедалі більшого значення набувають стандарти ефективності захисту прав людини, закріплені у Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. У перспективі це зумовлює зміну цільової спрямованості правозастосовної діяльності: від традиційної моделі «охорони закону» до моделі «гарантування прав людини», де визначальним критерієм стає не формальна законність, а справедливість і ефективність правового захисту.

Особливого значення набуває також трансформація цілей адміністративного правозастосування. Якщо раніше діяльність органів публічної адміністрації переважно ґрунтувалася на наглядово-каральній логіці, то в умовах європейської інтеграції відбувається поступовий перехід до концепції «сервісної держави». Імплементация *acquis* ЄС у таких сферах, як державна допомога, конкурентне право, захист персональних даних, формує нову парадигму адміністративної діяльності, у межах якої пріоритетом є забезпечення якісних публічних послуг, захист прав суб'єктів господарювання та громадян. Зазначений підхід безпосередньо кореспондує з концептом *good governance*, що отримав закріплення у праві Європейського Союзу та виступає орієнтиром для модернізації національного правопорядку.

У свою чергу, в умовах інтеграції до європейського правового простору подальша трансформація правозастосування відбувається під впливом принципів, сформованих у практиці Суду ЄС. Саме ці принципи визначають нову модель взаємодії між правом і судом, у межах якої суд виступає не лише як орган, що застосовує право, а як гарант його ефективності. У цьому аспекті

ключове значення має принцип *effet utile*, відповідно до якого норми права повинні тлумачитися і застосовуватися таким чином, щоб забезпечити досягнення їх цілей і реальну дію.

Зазначений підхід принципово змінює зміст правозастосування. Якщо у традиційній правовій системі головною вимогою було дотримання формальної законності, то в умовах європейської інтеграції визначальним стає забезпечення результату, передбаченого нормою. Таким чином, правозастосування набуває телеологічного характеру, що означає орієнтацію на цілі правового регулювання, а не лише на його текстуальний зміст. У поєднанні з підходами, сформованими у практиці Європейського суду з прав людини, це свідчить про формування комплексної моделі правозастосування, у якій інтегруються стандарти прав людини та принципи ефективності права Європейського Союзу.

Важливим чинником трансформації правозастосування є зміна ролі національного суду. Практика Суду ЄС сформувала підхід, відповідно до якого національні суди є складовою єдиної системи забезпечення дії права ЄС. Це означає, що суди держав-членів, а в перспективі й держав-кандидатів, виконують функцію гарантування ефективності правопорядку Європейського Союзу на національному рівні.

Такий підхід яскраво проявляється у справі *Amministrazione delle Finanze dello Stato v Simmenthal*, у якій Суд ЄС встановив, що національний суд зобов'язаний не застосовувати норму внутрішнього права, яка суперечить праву ЄС [156]. Це рішення має фундаментальне значення для трансформації правозастосування, оскільки воно фактично надає суду повноваження самостійно забезпечувати пріоритет права ЄС без необхідності попереднього скасування національної норми.

Подальший розвиток цього підходу відбувся у справі *Factortame Ltd v Secretary of State for Transport*, де Суд ЄС визнав можливість застосування національними судами тимчасових заходів для забезпечення прав, гарантованих правом ЄС [157]. Це означає, що суди можуть зупиняти дію національних актів,

якщо вони суперечать праву ЄС, що суттєво розширює їхні процесуальні повноваження і змінює баланс між законодавчою та судовою владою.

Ще одним важливим аспектом трансформації правозастосування є розвиток принципу відповідальності держави. У справі *Francovich v Italy* Суд ЄС встановив, що держава-член зобов'язана відшкодовувати шкоду, завдану приватним особам унаслідок порушення права ЄС [158]. Це рішення має принципове значення, оскільки воно переводить правозастосування з площини декларативного визнання прав у площину їх реального захисту.

У подальшій практиці, зокрема у справі *Brasserie du Pêcheur SA v Germany*, цей принцип був розширений і конкретизований [159]. Суд визначив умови настання відповідальності держави, зокрема наявність порушення права ЄС, яке є достатньо серйозним, причинного зв'язку між порушенням і шкодою, а також факту завдання шкоди. Це сприяє формуванню більш чітких стандартів правозастосування і підвищує рівень правової визначеності.

Суттєвим напрямом трансформації є також зміна підходів до тлумачення права. Практика Суду ЄС демонструє пріоритет телеологічного і системного тлумачення над буквальним. Це обумовлено специфікою права ЄС, яке існує у багатомовному середовищі та характеризується високим рівнем абстрактності норм. У справі *CILFIT v Ministry of Health* Суду ЄС підкреслив, що при тлумаченні права ЄС необхідно враховувати всі мовні версії, контекст і цілі правового регулювання [160]. Це означає, що правозастосування втрачає суто текстуальний характер і набуває комплексного, системного змісту.

Важливим елементом трансформації правозастосування є також розвиток принципу ефективного судового захисту. У практиці Суду ЄС цей принцип тісно пов'язаний із забезпеченням доступу до правосуддя, процесуальної справедливості та реального відновлення порушених прав.

Зокрема, у справі *Von Colson and Kamann v Land Nordrhein-Westfalen* Суд ЄС встановив обов'язок національних судів тлумачити внутрішнє право у світлі цілей директив ЄС [161]. Це означає, що правозастосування повинно бути

спрямоване на досягнення результатів, передбачених правом ЄС, навіть у випадках, коли національні норми не забезпечують їх безпосередньо.

У справі *Rewe-Zentralfinanz eG v Landwirtschaftskammer für das Saarland* Суд ЄС сформулював принципи еквівалентності та ефективності, відповідно до яких національні процесуальні норми не повинні робити неможливим або надмірно ускладнювати реалізацію прав, що випливають із права ЄС [162]. Це положення має ключове значення для трансформації процесуального правозастосування.

Не менш важливим є вплив практики Суду ЄС (CJEU). Наприклад, у справі *Association de médiation sociale (AMS)* (C-176/12, 2014) Суд визнав, що окремі положення Хартії основоположних прав ЄС можуть мати пряму дію в національних правопорядках [163]. Для України, яка поступово гармонізує своє законодавство з європейським, це означає перспективу появи аналогічних кейсів, де судді будуть орієнтуватися не лише на український закон, але й на стандарти Хартії. Таким чином, мета правозастосування трансформується в напрямку забезпечення «європейського рівня захисту» прав.

Отже, під впливом практики Суду ЄС відбувається формування нової моделі правозастосування, яка характеризується такими ознаками: інтегративністю, орієнтацією на ефективність, посиленням ролі суду, розвитком судової практики як джерела права та переосмисленням співвідношення матеріального і процесуального права. Для України ці процеси мають особливе значення. Європейська інтеграція зумовлює необхідність не лише гармонізації законодавства, але й трансформації практики його застосування. Це передбачає впровадження нових підходів до судової діяльності, зокрема орієнтацію на забезпечення ефективного захисту прав, застосування принципів верховенства права, пропорційності та правової визначеності.

Зміна змісту правозастосування проявляється також у більшій дискурсивності та аргументованості судових рішень. Якщо раніше мотивувальна частина часто обмежувалась цитуванням статей кодексу, то нині вона включає

складний аналіз, співставлення національної та міжнародної практики, інколи - навіть порівняльно-правові аргументи. Це свідчить про становлення нової культури правозастосування, яка відповідає стандартам європейського судочинства.

Насамперед звернемо увагу на практику Верховного Суду. У постанові Великої Палати від 30.05.2018 р. по справі № 469/1393/16-ц суд чітко сформулював, що Конвенція та практика ЄСПЛ є складовою частиною правової системи України й підлягають застосуванню навіть у випадку суперечності національному закону [154]. Це рішення стало важливим маркером нової парадигми: суд уже не може обмежитися буквальним тлумаченням кодексу, а зобов'язаний оцінити ситуацію з урахуванням європейських стандартів.

Значний вплив на формування правозастосовної практики мають рішення ЄСПЛ. Особливе місце знову ж таки посідає справа *Yuriy Nikolayevich Ivanov v. Ukraine* (2009) [150], у якій ЄСПЛ констатував системну проблему невиконання рішень національних судів. У подальшому, у справі *Burmuch and Others v. Ukraine* (2017), Суд підтвердив, що йдеться не про поодинокі порушення, а про структурну дисфункцію, яка вимагає комплексних реформ [151].

Інший блок трансформацій стосується прав людини у сфері кримінального судочинства. Так, ЄСПЛ у справі *Nechiporuk and Yonkalo v. Ukraine* (2011) визнав порушення права на свободу та особисту недоторканність через свавільне затримання і неналежні умови утримання [165]. В подальшому Верховний Суд у своїх рішеннях неодноразово цитував цей кейс, зобов'язуючи слідчих суддів ретельніше перевіряти законність тримання під вартою та обґрунтованість застосування запобіжних заходів. Це суттєво змінює зміст правозастосування: від формального підтвердження рішень органів слідства суд переходить до активного контролю за дотриманням стандартів прав людини.

Важливою складовою трансформації є підготовка аналітичних оглядів практики ЄСПЛ, які регулярно публікує Верховний Суд та розсилає судам нижчих інстанцій. Така практика не лише забезпечує обізнаність суддів, а й

сприяє формуванню єдиних підходів у застосуванні європейських стандартів. З одного боку, це створює передумови для правової визначеності, а з іншого - для розвитку нової правової культури, де рішення ЄСПЛ стають повсякденною частиною аргументації у національних процесах.

Не менш показовим є вплив міжнародних договорів у сфері кримінального права. Рух України до ратифікації Римського статуту Міжнародного кримінального суду має подвійне значення: по-перше, він відкриває додатковий міжнародний механізм відповідальності за воєнні злочини та злочини проти людяності, а по-друге, змінює баланс аргументів у національному кримінальному процесі, оскільки суди змушені враховувати потенційне застосування норм міжнародного кримінального права. Уже сьогодні національні суди посилаються на міжнародні стандарти розслідування воєнних злочинів та заборону безкарності, інтегруючи їх у власну практику.

Таким чином, практичні виміри трансформації правозастосування свідчать, що йдеться не про абстрактну гармонізацію, а про глибокі структурні зміни. Судді, прокурори, слідчі й адвокати змушені працювати в новій парадигмі, де кожне рішення оцінюється крізь призму європейських стандартів і потенційної перевірки з боку міжнародних інституцій. У результаті правозастосування в Україні поступово набуває рис європейського правопорядку, що підвищує довіру громадян до судової системи та зміцнює верховенство права.

Перспективи подальшої трансформації правозастосування в Україні в контексті європейської інтеграції визначаються низкою взаємопов'язаних чинників: нормативно-правовим середовищем, практикою судових і правоохоронних органів, а також інституційною спроможністю держави забезпечити виконання міжнародних зобов'язань. У центрі цих процесів перебуває завдання побудови нової правової культури, орієнтованої на принцип верховенства права, права людини та європейські стандарти. Це, по-перше, відповідає очікуваням напрямом розвитку є подальша імплементація

acquis ЄС у національне законодавство та судову практику. Йде поступовий рух в напрямі обмеження формального перенесення директив і регламентів до внутрішньої правової системи. Це прямо вказує на глибинну зміну методів тлумачення та застосування норм. Українські суди все більше залучатимуть практику Суду Європейського Союзу (СЈЕU) як орієнтир, що, у свою чергу, сприятиме формуванню єдиного європейського правового простору.

По-друге, це обумовлює посилення ролі міжнародного кримінального права у правозастосуванні. Ратифікація Римського статуту Міжнародного кримінального суду, яка багато років перебувала на порядку денному, надає українським судам новий імператив: застосовувати стандарти міжнародного кримінального правосуддя у справах, пов'язаних із воєнними злочинами та злочинами проти людяності. Це стане не лише техніко-юридичною зміною, а й інструментом політичного та морального впливу, що формуватиме правосвідомість як суддів, так і суспільства в цілому.

Третьою перспективою трансформації юридичної практики у сфері правозастосування є подолання проблеми невиконання судових рішень, яка залишається однією з головних причин численних справ проти України в ЄСПЛ. Європейський суд уже констатував системність цієї проблеми (*Ivanov v. Ukraine*, *Burmych v. Ukraine*), і її вирішення можливе лише за умови комплексної реформи виконавчого провадження, збільшення ресурсної спроможності держави та підвищення персональної відповідальності посадових осіб [150,151]. Успішне подолання цього виклику стане індикатором справжньої інтеграції європейських стандартів у правозастосування.

Четвертою перспективою можна вважати поступове зміцнення інституційної ролі адвокатури. Адвокати дедалі частіше використовують норми Конвенції та практику ЄСПЛ у своїй аргументації, і ця тенденція лише посилюватиметься. У перспективі це призведе до збільшення кількості справ, у яких судді будуть зобов'язані прямо застосовувати міжнародні стандарти. Така

практика сприятиме не лише захисту прав конкретних осіб, а й формуванню національної традиції апеляції до європейських джерел права.

Водночас варто враховувати й низку ризиків цього процесу. Серед них: недостатня підготовка суддів і прокурорів до роботи з практикою ЄСПЛ та СЈЕU, можливий спротив частини правозастосовців, які звикли до формально-легістської парадигми, а також складність адаптації *acquis* ЄС у сферах, де національні інститути суттєво відрізняються від європейських (наприклад, у сфері екологічного чи конкурентного права). Крім того, політична нестабільність та збройна агресія російської федерації створюють додаткові виклики для належного функціонування правової системи, що ускладнює реалізацію євроінтеграційних зобов'язань.

Беручи до уваги наведене вище, імперативом можна вважати те, що загальний вектор зміни юридичної практики у правозастосуванні є незворотним. Україна вже закріпила у Конституції курс на членство в ЄС і НАТО, а Закон «Про правотворчу діяльність» створив нормативну рамку для системної гармонізації законодавства з *acquis* ЄС. Тому перспективи полягають не у виборі між національними й міжнародними стандартами, а у їхній інтеграції. Правозастосування майбутнього - це не механічне повторення кодексів, а динамічний процес діалогу між національною та європейською правовими системами.

Трансформація цілей і змісту правозастосування в Україні під впливом європейської інтеграції є складним і багатовимірним процесом, що охоплює як концептуальні, так і практичні зміни в національній правовій системі. Вона проявляється у поступовій відмові від формалістичного підходу, орієнтованого виключно на внутрішні норми, та переході до інтегративної моделі, у якій міжнародні стандарти прав людини і практика ЄСПЛ розглядаються як невід'ємний елемент правозастосування. Сучасні приклади судової практики демонструють, що положення Конвенції й рішення міжнародних судових інституцій стають не лише допоміжними джерелами тлумачення, а й

фактичними критеріями легітимності державних рішень. Водночас ухвалення нового Закону України «Про правотворчу діяльність» (2023) та активізація співпраці з Міжнародним кримінальним судом і Радою Європи зміцнюють системність та передбачуваність цієї трансформації.

У результаті формуються нові стандарти правозастосування, які поступово наближають українське судочинство до європейської моделі «живого права», заснованої на верховенстві права, пріоритеті прав людини та ефективності судового захисту. Цей процес не лише модернізує національну юриспруденцію, а й підвищує довіру до української правової системи на міжнародному рівні, утверджуючи її як складову європейського правового простору.

2.3 Пріоритети реформування системи здійснення правосуддя в Україні в аспекті імплементації правових цінностей Європейського Союзу

Імплементація правових цінностей ЄС в українську систему здійснення правосуддя залишається однією з ключових передумов успішної євроінтеграції. У перспективі це має призвести до змінення загальносуспільної правової культури, підвищення довіри громадян до владних інституцій і створення умов для подальшого стійкого економічного розвитку. Імперативом є те, що впровадження європейських цінностей передбачає не просто гармонізацію змісту норм, а й, у першу чергу, трансформацію юридичної практики. Це робить формування спільного правового простору України і ЄС багаторівневим завданням, яке поєднує законодавчі зміни, інституційну перебудову та зміну поведінки акторів системи - суддів, прокурорів, адвокатів, правоохоронців, державних службовців і громадян. Водночас, реалії воєнного стану, політичні кризи та тиск на антикорупційні органи демонструють, що процес імплементації ефективних європейських стандартів потребує стійкої політичної волі, якісних експертних рішень і механізмів захисту від регресу.

Інтеграція європейських правових цінностей у національну систему здійснення правосуддя – це не лише технічне приведення норм у відповідність до *acquis*, а перш за все процес трансформації інституційних рамок, поведінки професійних спільнот та суспільних очікувань. Європейські підходи (від практики ЄСПЛ до рекомендацій Венеціанської комісії, ССЈЕ і нових стандартів ЕЛІ) підкреслюють дві взаємодоповнювальні вимоги: забезпечити реальну (*de facto*) незалежність суддів та одночасно створити ефективні, прозорі та справедливі механізми підзвітності [166].

У контексті євроінтеграційного поступу України це означає, що законодавчі зміни мають бути спрямовані не на декоративну «гармонізацію», а на створення механізмів, які роблять політичну інтервенцію складною, публічною і репутаційно дорогою, а також – на забезпечення практичної ефективності розгляду справ (доступність, строки, якість мотивувань), цифрової спроможності та захисту від корупційних ризиків. Оцінка прогресу в цьому напрямі повинна спиратися на вимірювані індикатори (прозорість процедур добору, відсоток проваджень, що завершуються за строки, кількість відновлених рішень за підстави упередженості тощо) [167].

Історично українська судова реформа почала активно реформуватися після 2014 р.: зміни конституційного та законодавчого рівня (зокрема, конституційна реформа у сфері правосуддя 2016 р. та прийняття Закону «Про судоустрій і статус суддів»), створення антикорупційних інституцій (НАБУ, САП) і, пізніше, Вищого антикорупційного суду (ВАКС)) – все це становить основу для подальшої імплементації європейських стандартів. Разом із цим багато ключових проблем залишилися: непрозорі або суперечливі процедури добору на певних етапах, сумніви щодо належного функціонування дисциплінарних механізмів, фрагментарність судової карти та інституційна вразливість антикорупційних органів. Венеціанської комісії, OSCE/ODIHR та інші міжнародні інституції ще на етапі аналізу вказували на потребу більш потужних гарантій процедур добору та незалежних механізмів дисциплінарного контролю;

ці зауваження лишаються ключовими для сучасної оцінки законодавчих змін в Україні.

У цьому контексті важливо відзначити, що Європейська Комісія у своєму аналітичному звіті про Україну 2024 р. фіксує як досягнення, так і певні прорахунки. Зокрема, є прогрес у цифровізації судочинства та створенні окремих інституцій, але залишаються проблемні питання щодо забезпечення незалежності суддів, прозорості добору кадрів та захисту антикорупційних органів, що прямо впливає на євроінтеграційні перспективи та оцінку сумісності українських практик із правовими цінностями ЄС [168].

Визначення пріоритетів реформ у сфері здійснення правосуддя має виходити з поєднання зовнішніх стандартів ЄС та Ради Європи з так званими «слабкими» сторонами національної правової системи. Це, зокрема, є чітко виражені ризики політичного впливу на судову владу, нерівномірність доступу до правосуддя за територіальною ознакою, недостатній рівень матеріально-технічного та кадрового забезпечення судів, фрагментована практика дисциплінарних процедур щодо суддів, а також періодичні напади на незалежність антикорупційних органів.

Міжнародні інституції, зокрема Венеціанська комісія, регулярно надають фахові висновки щодо конкретних законодавчих ініціатив, підкреслюючи, що формула успіху полягає в балансі між підзвітністю та гарантіями незалежності. Таке балансування вимагає ретельного дизайну процедур добору й дисциплінарного контролю, які не можуть стати інструментом політичного тиску. Останні докази політичного тиску на антикорупційні органи влітку 2025 р., коли парламент спочатку підтримав законодавчі зміни, що звужували їх автономію, а потім під тиском суспільства та партнерів зробив крок назад, ілюструють високий ризик регресу в умовах слабких противаг і демонструють, наскільки політичні шоки можуть миттєво підірвати досягнення в сфері верховенства права. Цей епізод одночасно підтверджує важливість швидкого реагування громадянського суспільства та зовнішніх партнерів і демонструє, що

навіть після повернення інституційної автономії питання стабільного механізму захисту від політичного інтервенціонізму залишається центральним пріоритетом.

Відповідно до зазначеного, пріоритети реформ повинні бути спрямовані на досягнення двох базових параметрів: забезпечення реальної незалежності й професіоналізму судової влади та доступності правосуддя.

У європейській практиці простежуються дві великі цивілізаційні традиції організації правосуддя – моделі, які узагальнено можна назвати «континентальною» (цивільно-правною) та «англо-саксонською». Сучасна реальність у Європі обумовлює варіювання цих класичних кліше: багато країн поєднують елементи обох традицій або впроваджують у свої національні системи інноваційні механізми, запозичені з практики інших держав і з рекомендацій міжнародних організацій. Центральними елементами законодавчого регулювання обох моделей є процедури добору та призначення суддів і суддів вищих інстанцій, дисциплінарні механізми, гарантії матеріально-фінансової незалежності, система органів самоврядування суддів, роль конституційних судів/верховних судів та механізми взаємодії з міжнародними інституціями прав людини та правосуддя. Європейські інститутські стандарти останніх років – ССЄ, Венеціанської комісії, ЕЛІ – підкреслюють, що законодавство має гарантувати одночасно й автономію суддів, й ефективні, прозорі механізми підзвітності, причому «підзвітність» не має перетворюватись на маску політичного контролю [169].

Забезпечення реальної незалежності і професійності судової влади має включати гарантії прозорого і конкурентного добору суддів, зрозумілі та справедливі процедури дисциплінарної відповідальності, реформи системи оцінювання суддів на основі критеріїв професійної етики й компетентності, а також заходи щодо матеріально-технічного і методичного забезпечення судів. Європейські стандарти вимагають, щоб зміни в судовому устрої посилювали механізми, що унеможливають політичну інтервенцію, зокрема шляхом

створення незалежних експертних комісій у процесі добору та захисту від непрозорих процедур звільнення чи дисциплінарного тиску.

У порівняльному аспекті варто підкреслити, що європейські стандарти стосовно судової незалежності не є монолітом – існують певні варіації у способах їхнього національного втілення, проте загальна логіка залишається незмінною: створення процедур та інституцій, які роблять політичну інтервенцію складною, дороговартісною й легітимно неприйнятною [170]. Це може включати мультиатрибутний добір суддів (залучення міжнародних експертів, громадських рад, незалежних кваліфікаційних комісій), прозорі конкурси з публічними мотиваціями рішень і можливістю оскарження; незалежні дисциплінарні комісії з чітко визначеними процедурами й строками; а також незалежні процедури захисту від незаконного тиску (наприклад, механізми переведення підозрілих справ у юрисдикцію міжнародних або спеціалізованих трибуналів у кризових випадках). Такий підхід орієнтує реформаторів на побудову системи, у якій захист інституційної автономії поєднується із засобами громадського і професійного контролю.

Процедури добору суддів є ключовим елементом процесу формування судової гілки влади. Завдяки багатоступеневій системі добору кваліфікованих суддівських кадрів. Так, у Німеччині, наприклад, існують мультиакторні процедури для кандидатів у судді федерального рівня, а для Конституційного суду характерне обрання суддів парламентськими інституціями з професійними кваліфікаційними вимогами, що водночас породжує дискусії щодо політизованості складного процесу; на практиці німецьке законодавство та традиція надають великого значення професійним критеріям і колегіальній процедурі.

У Франції роль Консіль Суперіор де ла Магістратур (Conseil supérieur de la magistrature) являє собою уособлення системи, де представники суддівсько-прокурорського корпусу поєднуються з громадянськими делегатами, прагнуть поєднати професійну автономію і суспільну легітимацію рішень, однак

французька модель також піддається публічним дискусіям щодо оптимального співвідношення професійних і зовнішніх представництв [170].

Законодавства Італії й Іспанії, що закріплюють значну роль органів самоврядування суддів (Consiglio Superiore della Magistratura; Consejo General del Poder Judicial), прагнуть делегувати адміністративні й кадрові питання незалежним органам, але й тут виникають виклики пов'язані з політизацією цих органів через методи формування їхнього складу та вплив парламентських процедур. Законодавчі моделі, де парламент призначає більшість членів органів управління судовою владою, показали у кількох державах високий ризик політизації рішень та підриву суспільної довіри до судів.

Слід звернути увагу на британський досвід, який є цікавим з огляду на поєднання традицій загального права з сучасними інституційними гарантіями: Constitutional Reform Act 2005 створив новий Верховний Суд і ввів незалежну Комісію з призначення суддів, яка зменшила роль Кабінету та міністра юстиції в прямому доборі суддів, що стало вагомим кроком у бік зниження політичного тиску [171]. Цей приклад демонструє, що правові інститути можуть бути сконструйовані таким чином, щоб зменшувати політичну компоненту й підвищувати роль професійних і незалежних процедур при збереженні демократичного контролю через прозорі критерії і публічність рішень. При цьому британська система підкреслює важливість стандартів добору, відкритих конкурсів і чітких мотивацій – практик, які добре працюють у країнах із тривалою традицією правової автономії.

Окрему групу прикладів становлять країни, де законодавчі зміни призвели до кризи верховенства права: досвід Польщі і Угорщини останнього десятиліття свідчить, що зміни в процедурі формування суддівських рад, обмеження повноважень конституційних органів і інструменталізація дисциплінарних процедур здатні швидко перетворити законодавчі ініціативи на механізм політичного контролю. Венеціанської комісії і Європейські інституції неодноразово критикували окремі польські ініціативи, наголошуючи на

необхідності повернення до процедур, які б відповідали європейським стандартам незалежності суддів і розділу влад. Ці кейси є важливим попередженням для законодавців: формулювання «реформ» без гарантій прозорих, неупереджених процедур і без механізмів міжнародного моніторингу може призвести до швидкого регресу у сфері верховенства права та підриву довіри суспільства.

У Польщі прийнято і введено у дію велику кількість законодавчих змін, які стали предметом критики з боку ЄС і міжнародних організацій. Один із найконтroversійніших - Закон про Дисциплінарну Палату Верховного Суду („Disciplinary Chamber of the Supreme Court Law”), ухвалений Сеймом 20 грудня 2019 р., який встановлює нову дисциплінарну інстанцію із суттєвими повноваженнями карати суддів, зокрема за “політичну діяльність”, а також обмежувати критичні висловлювання суддів щодо незалежності судової влади. Крім того, законодавство передбачало зміни у способі призначення голови Верховного Суду, і його критики стверджували, що це надає виконавчій владі надмірний вплив [173]. Цей закон, за рішенням Суду ЄС, суперечить основним стандартам незалежності суддів.

Під керівництвом нової урядової коаліції в Польщі (встановленої після виборів 2023 р.) почалося законодавче коригування реформ судової системи. Пропозиції включають зміни до конституції, а також інші законопроекти та парламентські рішення, спрямовані на відновлення незалежності Конституційного трибуналу, зміну процедури обрання членів Національної Ради Судової Справедливості (KRS), щоб більшість її складу обирали самі судді, а не політичні органи, та інші кроки, щоб усунути неконституційні чи суперечливі з нормами ЄС елементи.

Законодавчі зміни в Польщі також стосувалися дисциплінарної відповідальності: критикувалися зміни, які обмежують свободу вираження суддів або ставлять під загрозу їхню здатність звертатись до ЄСПЛ чи вказувати на невідповідності норм ЄС чи Ради Європи. Венеціанської комісії висловила

думку, що деякі з цих змін “в подальшому можуть підірвати незалежність судової влади”, зокрема ті, які обмежують можливість судів оцінювати, чи інші суди є незалежними або неупередженими, під страхом дисциплінарного переслідування.

У Німеччині парламент ухвалив законодавство, яке вносить конституційні правки з метою захисту Федерального Конституційного Суду від можливих маніпуляцій або блокувань через політичні сили. Зокрема, законодавці погодилися, що зміни правил, які регулюють призначення суддів до Конституційного Суду, а також інші інституційні гарантії, будуть закріплені в Конституції з більш жорсткими вимогами, наприклад необхідністю кваліфікованої більшості у парламенті для змін. Це має убезпечити суд від потенційних спроб блокування або політично мотивованого впливу.

Незалежність суддів також забезпечуються надійними гарантіями захисту від неправомірного тиску та (або) свавільного переслідування. Європейські рекомендації одностайно вимагають чітких, кодексних підстав для дисциплінарних стягнень, механізмів незалежного розслідування та права на справедливий дисциплінарний процес з можливістю ефективного судового чи адміністративного оскарження. Законодавства, що залишають дисциплінарні процедури в надмірно політизованій площині або не забезпечують ефективного апеляційного перегляду, призводять до епізодів де-юре й де-факто тиску на суддів. Важливим орієнтиром у цій сфері є сучасні стандарти Ради Європи й Венеціанської комісії, які підкреслюють, що дисциплінарні органи мають бути професійно автономні і підлягати прозорому контролю, а їхні рішення – піддаватися незалежному перегляду. Саме ці підходи мінімізують ризик використання дисциплінарного інструментарію для політичних розправ.

Оцінюючи напрями та пріоритети законодавчих змін, слід відрізнити дві групи завдань: першу – «тверді» гарантії (нормативні обмеження, що захищають інституції від миттєвої політичної інструменталізації), другу – «м'які» механізми (освітні, процедурно-адміністративні, цифрові). До «твердих» гарантій належать:

чіткі, прозорі й публічні процедури добору суддів та членів органів суддівського самоврядування; конституційні або законодавчі гарантії фінансової автономії судів; структура дисциплінарного процесу, що поєднує професійну експертизу з механізмами незалежного перегляду; та законодавче закріплення гарантій незалежності антикорупційних органів (захищені процедури кадрового відбору, незалежне фінансування, процедурні гарантії у відносинах з прокурорською системою). До «м'яких» – програми підготовки та підвищення кваліфікації, стандарти етики, методичні настанови, розбудова e-justice з урахуванням доступності й кібербезпеки, загальнонаціональна комунікація про важливість верховенства права [174]. Усі ці елементи повинні діяти синхронно, але законодавчий фокус першого етапу має бути на «твердих» гарантіях, оскільки без них «м'які» зміни ризикують бути підточеними. Ця логіка відповідає інтерпретації європейських інструментів захисту незалежності суддів.

Однією з найгостріших законодавчих тем останніх років була реформа дисциплінарних процедур щодо суддів. Європейські стандарти (CCJE, ELI) вимагають, щоб підстави дисциплінарної відповідальності були чітко регламентовані, дисциплінарні органи мали професійну незалежність, а постраждалі судді мали доступ до ефективного правового захисту і апеляції. Водночас практика багатьох держав показує, що «недостатньо деталізовані» або «надто широкі» підстави для дисциплінарних стягнень створюють простір для зловживань. CCJE у своїй недавній думці (2024) підкреслює необхідність чіткого розмежування між дисциплінарною відповідальністю і кримінальною чи цивільною відповідальністю, а також підкреслює, що дисциплінарні процедури не повинні бути використані для карального реагування на професійну думку судді. Україна в останні роки намагалася знаходити баланс: частина законодавчих ініціатив та проєктів спрямована на підсилення підзвітності, проте варіативність підходів до формулювання підстав дисциплінарної відповідальності створює ризик перетворення дисципліни на інструмент політичного впливу. Венеціанської комісії та CCJE систематично нагадують, що

саме дизайн процедури (кваліфікаційний склад дисциплінарного органу, правила доказування, строки, право на мотивоване рішення) є критично важливим.

Процедури добору суддів і кадрові механізми становлять другу, але не менш важливу сферу законодавчих змін. Європейські стандарти орієнтують на мультиакторні, публічні та прозорі процедури, де вирішальну роль мають професійні критерії (компетентність, добросовісність), а також механізми запобігання конфлікту інтересів.

В українській практиці зміни 2016–2021 рр. (нові правила щодо Вищої ради правосуддя, створення нових відбіркових механізмів і перезапуск окремих органів) були важливим кроком, але їхня кінцева дієвість залежала від того, як ці процедури застосовуються на практиці й чи публічні конкурси мають реальні, а не формальні критерії; чи рішення обґрунтовані і відкриті для оскарження; чи задіяно міжнародну експертизу на перехідних етапах. Європейський досвід (включно з рекомендаціями Венеціанської комісії) показує, що саме залучення міжнародних чи незалежних експертів у період перезавантаження може бути ефективним «фільтром» для усунення системних ризиків. Паралельно, законодавчі норми щодо прозорості фінансування судів і стандартів етичної поведінки повинні стати обов'язковими.

Український правовий досвід реформ у сфері правосуддя після 2014 р. містить як важливі досягнення, так і серйозні незавершеності. За останні роки в Україні відбулися кілька хвиль змін: від спроб трансформації органів, що визначають суддівські кар'єри (створення чи реконструкція Вищої ради правосуддя, Вищої кваліфікаційної комісії суддів та інших органів), до створення антикорупційних інституцій з міжнародною допомогою (НАБУ, САП, ВАКС). Частина цих рішень була позитивно оцінена міжнародними партнерами за напрямом створення нових інституцій, але одночасно критика фіксувала прогалини у процедурі їхнього наповнення, прозорості добору персоналу та ризики подальшого політичного втручання. Досягнення зазначеного можливе лише за умови впровадження процедури, яка одночасно

була б достатньо прозорою, аби відсікати корупційні ризики, і достатньо захищеною, аби не стати інструментом політичних реваншів; приклади з останніх років, як позитивні, так і негативні, демонструють, що невдала юридична алгебра може швидко підірвати як довіру, так і функціональність судів. Фахова оцінка законодавчих ініціатив, яку дає Венеціанська комісія, є важливим орієнтиром для досягнення цього балансу й має використовуватися як маркер результативності при формуванні національної моделі реформ.

На цьому тлі особливої уваги заслуговує аналіз тих законів, які були ухвалені в Україні протягом останніх п'яти років і безпосередньо вплинули на організацію та функціонування судової системи. Їх дослідження дозволяє простежити, наскільки національна правотворчість відображає європейські орієнтири, чи відповідає вона рекомендаціям Венеційської комісії, Ради Європи та ЄСПЛ, а також які виклики залишаються невирішеними. Для цілей даного дослідження обрано чотири законодавчі акти, що репрезентують різні аспекти реформування: від відновлення роботи ключових інституцій суддівського врядування до забезпечення функціонування судів в умовах воєнного стану та розширення доступу громадян до правової допомоги.

Першим із таких актів є Закон України №1629-IX від 13 липня 2021 р., «Про внесення змін до Закону України "Про судоустрій і статус суддів" та деяких законів України щодо відновлення роботи Вищої кваліфікаційної комісії суддів України», яким відновлено діяльність Вищої кваліфікаційної комісії суддів України [175]. Текст закону деталізує процедури оголошення конкурсів, умови подачі документів, механізм формування конкурсних комісій і порядок публічного інформування про перебіг конкурсів; також закон закріплює можливість залучення міжнародних організацій у перехідний період як додатковий механізм легітимізації перших конкурсних хвиль. На рівні формальної відповідності це важливий крок: по-перше, він відновлює інституцію, яка відповідає за поповнення суддівського корпусу; по-друге, він

вводить елементи публічності й професійної оцінки кандидатів, що є характеристикою добросовісного добору в європейських моделях.

Закон як нормативний акт створив юридичну основу для запуску серії конкурсів і відновлення укомплектованості місцевих і апеляційних судів; однак ключове питання для євроінтеграційної оцінки – не текст положень, а практична робота ВККС у дусі прозорості й об'єктивності. Венеціанської комісії та інші експертні органи неодноразово підкреслювали, що залучення міжнародних експертів і публічність конкурсів є бажаними, але не достатніми умовами: важлива також аргументація рішень, чіткість методик оцінювання та реальні механізми протидії конфліктам інтересів і фальсифікаціям у конкурсах.

В українській практиці частина ризиків проявилася у формальних процедурах, коли публічність існувала декларативно, але рішення виносились із слабкою мотивацією або без достатнього оприлюднення критеріїв відбору. Тому для практики адвокатів і суддів цей закон дав структурні інструменти, але не усунув усіх процедурних невизначеностей, які впливають на сприйняття добору як незалежного й професійного інструменту. У контексті євроінтеграції оцінка прогресу базується на комбінації локального імплементаційного моніторингу та зовнішніх висновків (Венеціанської комісії) – це також істотний сигнал для партнерів щодо того, чи відповідає система очікуванням щодо незалежності й професійності.

На практичному рівні для юридичної спільноти прийняття та початок реалізації Закону №1629-IX означали кілька безпосередніх змін у щоденній роботі.

По-перше, адвокатська спільнота отримала нормативну підставу для більш активної участі у процесі відбору (через подання рекомендаційних висновків, участь у публічних слуханнях), що з одного боку підвищує прозорість процесу, а з іншого - створює додаткові інструменти для адвокатів відстоювати вимоги добросовісності кандидатів.

По-друге, для новопризначених суддів зміни означали більш формалізований вступ на посаду з обов'язковими формальностями щодо розкриття декларацій, проходження тестових процедур тощо; це посилює етичні очікування і зменшує простір для «неформальних» практик. Водночас судова адміністрація зіткнулася з потребою швидкого формування апаратних та організаційних процедур для проведення конкурсів у відповідності до нових норм, а також з потребою в підготовці інформаційних кампаній для поширення результатів конкурсів і мотивацій рішень, що є передумовою довіри. Для ЄС і донорів сам факт прийняття закону став сигналом, але подальша оцінка вимагала моніторингу фактичних конкурсів і доступу до мотиваційних частин рішень ВКС.

Подальший розвиток українського законодавства в умовах воєнної агресії російської федерації потребував швидкого реагування на нові виклики. Зокрема, низка змін до Закону «Про судоустрій і статус суддів» у 2022 р. була спрямована на забезпечення безперервності здійснення правосуддя під час воєнного стану [175]. Ці зміни мали практичну спрямованість: вони ввели можливість тимчасової зміни підсудності у випадках, коли суди на певній території не можуть виконувати свої функції; надали пряму нормативну базу для дистанційних судових засідань та для роботи колегій у розосередженому режимі; спростили низку процедур для забезпечення оперативної роботи системи під воєнними умовами. У нормативному плані такі заходи цілком обґрунтовані: держава має забезпечити функціонування судової системи, і тимчасові правила є інструментом адаптації до об'єктивних перешкод. Разом із тим міжнародні стандарти (практика ЄСПЛ) нагадують, що у надзвичайних умовах гарантії справедливого судочинства мають зберігатися; тобто законодавчі відступи не мають зводити нанівець права сторін на участь у процесі, на захист, на конфіденційність. В українській практиці проблеми реалізації виявлялися в двох площинах. По-перше, технічні, – забезпечення належного обладнання для відеоконференцій, безперебійного доступу до реєстрів, захисту персональних

даних при дистанційному проведенні засідань; по-друге, процесуальні, – гарантування рівних умов участі для потерпілих, для переселенців, для осіб, які перебувають на лінії фронту або мають обмежений зв'язок.

Це, в свою чергу, вплинуло на юридичну практику: адвокати були змушені оперативно опанувати нові формати представництва в суді, формувати докази у віддаленому режимі, готувати клопотання про доступ до цифрових матеріалів, а суди – налагоджувати стандарти технічної і процесуальної безпеки. Євроінтеграційний вимір тут полягає в тому, що адаптація процедур має відбуватися з урахуванням практики ЄСПЛ та рекомендацій Ради Європи щодо мінімальних гарантій у надзвичайних умовах; саме дотримання цих гарантій дає підстави для визнання, що тимчасові механізми не підривають фундаментальні права. Законодавець у 2022 р. заклав нормативну основу, але подальша робота у практичній площині – стандартизація технічних рішень, інструкцій для суддів та адвокатів, підготовка судової адміністрації – залишилася ключовим завданням для наближення до європейських стандартів.

Реформування системи здійснення правосуддя в Україні в аспекті імплементації правових цінностей ЄС не обмежується лише ухваленням законів. Зазначене потребує реальної імплементації через практичну діяльність суддів та правничої спільноти. Власне, критерієм дієвості будь-якої реформи є те, як її положення трансформуються у мотивувальну частину судових рішень, адже саме там виявляється баланс між нормою і цінністю, між національним законодавством і міжнародними стандартами.

Ефективність судової влади в частині впровадження правових стандартів ЄС пропонуємо прослідкувати на прикладі судової практики. У цьому контексті особливого значення набуває аналіз сучасних практик Верховного Суду, який, реагуючи на вимоги європейської інтеграції та очікування міжнародних партнерів, почав системно впроваджувати стандарти Європейської конвенції з прав людини у власні методологічні підходи. Впровадження стандартів ЄС у мотиваційні частини судових рішень є наступним етапом розвитку правової

системи України, що демонструє перехід від формального наближення законодавства до ЄС до змістовного осмислення й застосування прецедентного права ЄСПЛ. Саме тому розгляд кейсів 2024–2025 рр., пов'язаних із методологічними ініціативами Верховного Суду, є ключовим для нашого дослідження, адже дозволяє простежити, як реформаторські норми, ухвалені парламентом, реалізуються у правозастосуванні та як міжнародні стандарти «вбудовуються» у щоденну аргументацію українських судів. Далі зосередимо увагу на теоретико-правовому аналізі практики Верховного Суду щодо застосування положень Європейської конвенції з прав людини у 2024–2025 рр., які доцільно розглядати як своєрідний інституційний механізм трансформації та інтеграції міжнародних стандартів у національну правозастосовну практику.

Рішення, ухвалене Палатою П'ятої секції ЄСПЛ 13 березня 2025 р., стосується масових зіткнень у м. Одеса 2 травня 2014 р., що завершилися підпалом Будинку профспілок і значними жертвами [176]. Суд констатував порушення державою України як матеріальної (субстантивної) складової права на життя (ст. 2 Конвенції) – зокрема, державні органи «не зробили все, що було розумно очікувати від них» для запобігання і припинення насильства та для своєчасного рятування осіб, які опинилися в будівлі; а також порушення процедурної (інвестиційної) складової ст. 2 через відсутність ефективного, оперативного і достатньо незалежного розслідування подій. Суд у своєму формулюванні підкреслив, що зрушення в загальному контексті (зокрема встановлені факти участі зовнішніх акторів у тодішніх подіях) були враховані, але це не звільняє державу від її позитивних зобов'язань щодо захисту життя осіб на її території.

Фактологічний шар рішення слугує важливою основою для юридичної практичної інтерпретації: ЄСПЛ детально відтворює картину подій 2 травня, зокрема наявність збройних сутичок між групами різних політичних спрямувань, пасивність поліції, затримки в роботі Держслужби з надзвичайних ситуацій і пізні прибуття пожежних, що в сукупності призвели до загибелі десятків людей

(у матеріалах Суду фігурує число близько 48 загиблих). Сам факт одночасного наявного насильства з обох сторін не звільняє державні органи від позитивних зобов'язань – ключове у висновку Суду те, що упущення і «неакуратність» дій органів влади значно перевищували межі звичайної помилки оцінки; їхні дії (або бездіяльність) мали реальний і безпосередній ризик для життя. Це посилює прецедентне тлумачення «позитивних обов'язків» у контексті масових заворушень.

Юридичний змістовий висновок Суду – про природу «недбалості, що виходить за межі помилки судження» – має конструктивно-нормативне значення. По-перше, він уточнює поріг відповідальності державних органів у випадках, коли ситуація є хаотичною й швидкоплинною: критерієм не є лише наявність складнощів, а й те, чи вжито «всіх, розумно очікуваних заходів» (all that could reasonably be expected) для попередження і припинення загрози життю. По-друге, Суд розвиває доктрину причинно-наслідкового зв'язку між операційними рішеннями (дислокація й розгортання поліції, порядок комунікацій, координація рятувальних служб) і захистом прав за ст. 2; це відкриває шлях для притягнення до відповідальності не лише безпосередніх виконавців, а й тих, чиї адміністративні рішення створили передумови для катастрофічних наслідків.

Процедурна частина рішення – оцінка ефективності розслідування – має, можливо, найпотужніший операційний вплив на національну практику. Суд детально критикує тривалі й нез'ясовані простої, відсутність пошуку доказів, проблеми з фіксацією та збереженням доказової бази, недостатнє залучення потерпілих і суспільного контролю, а також елементарні процесуальні перешкоди (неповідомлення жертв, неможливість повідомити підозрюваних, строкові перешкоди), які зруйнували перспективи ефективного правосуддя. Уніфікований висновок: процесуальні гарантії (швидкість, оперативність, незалежність, публічність участі потерпілих) не менш важливі, ніж оперативні дії під час самого інциденту.

Питання про те, наскільки це рішення вже трансформує або потенційно здатне трансформувати судову та правоохоронну практику в Україні, потребує багатовимірного розгляду. Його наслідки варто оцінювати у кількох взаємопов'язаних площинах – від нормативно-правової та інституційної до культурно-правової, адже саме сукупність цих вимірів визначає реальний вплив міжнародних стандартів на національний правопорядок. По-перше, для кримінального процесу й органів досудового розслідування рішення підсилює імператив пріоритизації і прискорення проваджень щодо масових порушень: національні суди мусять вимагати, щоб органи досудового розслідування забезпечували негайну фіксацію й збереження доказів, вчасне повідомлення потерпілих, безперервність слідчих дій, а також застосовували правові механізми, що запобігають втраті ефективності проваджень (наприклад, удосконалення механізму процесуального провадження в/поза місцем знаходження підозрюваних, питання здійснення процесу відсутності обвинуваченого та подальшої можливості повноцінного перегляду). HUDOC-матеріали прямо вказують на необхідність парламентських змін в процедурі провадження *in absentia*; це чіткий орієнтир законодавчому й судовому процесу.

По-друге, для правоохоронних практик – оперативних штабів поліції й рятувальних служб – рішення означає посилення стандартів планування масових заходів і реагування: судова практика внутрішніх інстанцій і адміністративні суди отримають підґрунтя для більш жорсткого контролю якості оперативних рішень (дислокації сил, оцінки ризиків, координації між поліцією й ДСНС). У контексті юридичної практики це має проявитись у зміні процедурних наказів, підвищенні уваги до протоколів взаємодії, обов'язковій ретроспективній звітності під час судових розглядів і можливого судовому перегляді рішень щодо недбалого розподілу ресурсів у кризових ситуаціях. Коментатори й правничі портали відзначають, що держава вже формально «взяла до уваги» рішення і готує відповідні організаційні відповіді, що підсилює очікування реалізації практичних змін.

Третій вимір – роль національних судів у тлумаченні й імплементації міжнародних стандартів. Для суддів місцевих судів і апеляційних інстанцій рішення створює припис брати до уваги вимоги ЄСПЛ щодо субстантивної й процесуальної сторін ст. 2 при розгляді справ про державну відповідальність і при розгляді цивільних позовів за відшкодування шкоди. У контексті юридичної практики це означає більшу готовність національних судів посилатися на критерії «реальної й безпосередньої загрози життя», «всіх розумно очікуваних заходів» і «оперативності розслідування» у своїх мотиваційних частинах рішень, а також вимагати від державних органів звітності про конкретні кроки, спрямовані на виправлення системних недоліків. Таке «євродиктатне» тлумачення, очевидно, посилює вимоги доказової ретельності щодо дій правоохоронців і рятувальників.

Не менш важливим є політико-правовий сигнал рішення: ЄСПЛ визнав, що в загальному контексті мала місце зовнішня зацікавленість у подіях (суд це врахував), але це не скасовує державних зобов'язань. Такий підхід ускладнює можливі заперечення органів влади типу «хаос/зовнішній вплив виправдовує бездіяльність» і, відповідно, підсилює імператив активних протекційних заходів з боку держави навіть у складних зовнішньополітичних умовах. Це важливий прецедент для судів, які розглядають справи, де доводиться співставляти зовнішні фактори і внутрішні обов'язки влади [176].

У процедурно-організаційному плані рішення стимулює законодавчі та судові ініціативи: від модифікації норм кримінального процесу щодо проваджень за фактом масових порушень (щоб уникнути «висихання» доказів через строкові перешкоди) до впровадження незалежних механізмів моніторингу великих інцидентів та звітності про виконання рекомендацій (наприклад, щодо реагування ДСНС). HUDOC містить також конкретні рекомендації щодо передачі проваджень на рівень центральних слідчих підрозділів і щодо змін у процедурі *in absentia*, тобто рішення не лише діагностує проблему, а й окреслює напрями виправлення.

Vyacheslavova and Others v. Ukraine – це не лише виплата компенсацій і констатація минулих порушень; це рішучий прецедент щодо того, як ЄСПЛ формує стандарти державної відповідальності в умовах масових безладів. У контексті юридичної практики його найтриваліший ефект полягатиме в посиленні вимог до якості і швидкості розслідувань, у підвищенні стандартів планування й реагування правоохоронних і рятувальних служб, а також у зміцненні ролі національних судів як механізму імплементації європейських стандартів захисту життя. Водночас імплементація цих висновків залежатиме від конкретних законодавчих і організаційних кроків в Україні (про які вже публічно заявляли профільні органи), а також від готовності судів практично застосовувати критерії Суду у своїх мотиваціях, що, у перспективі, має сприяти підвищенню стандартів судової та правоохоронної практики в країні.

У логічному продовженні після аналізу рішення у справі *Vyacheslavova and Others v. Ukraine*, яке висвітлило питання позитивних обов'язків держави в умовах внутрішніх заворушень, міждержавне рішення Великої палати «Україна та Нідерланди v. росія» стало своєрідним наступним щаблем у розвитку доктрини ЄСПЛ. Якщо у першому випадку увага Суду була зосереджена на межах належного реагування органів влади на масові зіткнення і на ефективності розслідувань, то у великій міждержавній справі йдеться вже про системне застосування Конвенції в умовах міжнародного збройного конфлікту, де масштаби і характер порушень виходять далеко за межі індивідуальних епізодів.

Сутність рішення від липня 2025 р. полягає у підтвердженні того, що держава, яка здійснює ефективний контроль над певною територією, несе повну відповідальність за дотримання прав людини на ній, навіть якщо територія формально не входить до її складу. Велика палата чітко вказала на недопустимість виправдання порушень посиленням на військові дії чи на особливі політичні обставини. Конвенційні права продовжують діяти, але їх зміст і обсяг тлумачаться у світлі норм міжнародного гуманітарного права,

зокрема принципів пропорційності, розрізнення комбатантів і цивільних, заборони невибіркових атак.

У даній справі Велика палата однозначно встановила відповідальність російської федерації за широкомасштабні, системні і «кричущі» порушення Конвенції на окупованих та атакованих територіях України з весни 2014 р. і в період повномасштабного вторгнення, включно із висновком про причетність російських структур до збиття МН17; урочисто й докладно описані випадки позасудових вбивств, тортур (включно із сексуальним насильством як інструментом війни), депортацій і примусових переміщень дітей, свавільних затримань, нищення цивільної інфраструктури та широкого переслідування журналістів і релігійних громад. Суд при цьому підтвердив, що застосування Конвенції не «призупиняється» під час збройного конфлікту: її норми продовжують діяти й мають тлумачитися з урахуванням норм міжнародного гуманітарного права (МГП), а не витіснятися ним; визначальним для приписання відповідальності є критерій «ефективного контролю» й встановлення системності практик, а не лише поодинокі інциденти.

Ця вихідна доктрина (ефективний контроль + гармонійне тлумачення Конвенції у світлі МГП + підвищені вимоги до доведення системності) перетворює рішення Великої палати з абстрактної авторитетної постанови на юридичний та практичний «інструмент мотиваційної аргументації». По-перше, воно дає судам чіткі юридичні «шаблони» для формулювання причинно-правових зв'язків між державними/окупаційними політиками та конкретними порушеннями - тобто суддя тепер може не лише констатувати факт порушення, але й показати, якими елементами режиму контролю і політики воно було забезпечене або допущене. Це помітно вже у публічних реакціях українських інституцій і в професійних розборах: Міністерство юстиції, прокуратура, неприбуткові правозахисні організації та юридична наука активно цитують і інтерпретують ці доктринальні засади як орієнтири для подальших процесуальних рішень і доказових стратегій.

Вплив на стандарт доказування в національних мотиваціях є одним із найпомітніших і технічно значущих ефектів. Велика палата підкреслює, що для встановлення системних порушень доцільна «мульти-джерельна» модель: поєднання офіційних документів окупаційних органів, показань потерпілих, експертних висновків щодо МГП, матеріалів міжнародних організацій, супутникових знімків, фото-відеоінформації й аналітики НУО. Українські судді та слідчі вже показують схильність брати до уваги таку комплексну доказову матрицю: у мотивувальних частинах рішень почали з'являтися посилання на значущість відкритих джерел (OSINT), супутникових доказів і звітів міжнародних моніторингових місій як додаткового, але вагомого елемента, що підтверджує патерн порушень. Це змінює стандарт оцінки: суд більше не вимагає «золотого стандарту» прямого доказу щодо кожного епізоду, якщо сукупність джерел дозволяє відтворити системну практику. Такий підхід вже коментують і юридичні платформи, і експерти з міжнародного права, а саме: Скоренко М. – Уповноважена з питань ЄСПЛ від України, Юридична фірма “Asters” / Українська асоціація адвокатів (UBA), Інститут масової інформації (ІМІ), Гнатовський М. – Суддя ЄСПЛ від України, Mission of the President of Ukraine in the Autonomous Republic of Crimea / прес-служба президента. [177].

У частині співвідношення МГП і МППЛ Велика палата зробила акцент на «гармонійному тлумаченні»: МГП відіграє роль інтерпретативного інструмента для визначення меж допустимого військового впливу на цивільних, але не замінює саму Конвенцію. Для української мотивувальної практики це означає дві речі одночасно: по-перше, суди отримують формальний легітимізатор для одночасних посилань і на норми МГП, і на статті Конвенції (наприклад, при оцінці повідомлень про невибіркові удари або про використання сексуального насильства як тактики війни суддя може послатися і на принципи МГП, і на ст. 2/3 Конвенції); по-друге, суди мають підвищену вимогу відобразити в мотивації, яким чином елементи МГП вплинули на визначення змісту прав, а отже – чітко обґрунтувати, чому певні дії були несумісні з обов'язками за

Конвенцією. Якщо цей двоетапний підхід стає рутинним, мотивації в українських рішеннях набудуть більш «мультинаукової» структури: юридичне обґрунтування поруч із фактичними і військово-технічними аргументами. Однак в суддівському співвідношенні цих режимів виникають і складні питання: Велика палата залишила частину проблем відкритою (наприклад, межі впливу дотримання МГП на остаточне визначення наявності порушення права на життя), що дає простір для різного тлумачення на національному рівні і потребує ретельних мотивувальних пояснень.

Кримінально-процесуальний вимір: велика міждержавна справа стимулює переформатування слідчої стратегії. Рішення Великої палати фактично підсилює аргументацію на користь розслідувань, спрямованих не лише на «виконавців», а й на осіб і механізми, що створювали умови для системних порушень (адміністративні або військові командири, організатори депортацій тощо). В Україні це видно у двох треках: ініціативи щодо порушення спеціалізованих проваджень із ознаками злочинів проти людяності (у частині – як наслідок висновків ЄСПЛ) і пропозиції Міністерства внутрішніх справ/прокуратури ширше використовувати доктрини «командної відповідальності» та переключити слідчі ресурси на збір доказів ланцюгами командування.

У цивільних і майнових спорах рішення Великої палати стає підґрунтям для розгортання колективних і структурних позовів: від позовів постраждалих домогосподарств і власників зруйнованого житла до позовів родин жертв МН17. Для мотивувальної частини національних рішень це означає, що суди дедалі частіше матимуть вимогу показати у мотивації не тільки факт заподіяної шкоди, але й те, як політика окупаційної адміністрації чи військові дії створювали шаблон порушень (щоб виправдати ширші відшкодування або реституційні заходи). Ще один практичний ефект: суди отримують підстави для більш системного використання матеріалів міжнародних організацій і експертних висновків при оцінці розміру шкоди й причинного зв'язку.

Окремо стоїть питання визнання й виконання рішень: з одного боку, Велика палата дала Україні й потерпілим важливе міжнародне підтвердження фактичної і юридичної правоти; з іншого – реальність примусового виконання рішень і забезпечення відшкодувань у відношенні до держави-відповідача, яка відмовляється виконувати, залишається проблематичною. Це породжує для українських судів і практиків дилему: як мотивувати рішення про відшкодування чи «виконати» його на національному рівні, якщо реальне матеріальне стягнення з росії неможливе? Відповідь часто має практичний характер: українські інстанції спираються на рішення ЄСПЛ як на аргумент для внутрішніх політичних і бюджетних рішень (наприклад, для виділення коштів на програми підтримки потерпілих), а також як на підґрунтя для міжнародних правових дій (координація з судом у Нідерландах, Міжнародним кримінальним судом тощо) [178].

Наслідки для мотивувальної практики судів можна сформулювати так: мотивації стають доктринально багатшими (посилання на доктрину ефективного контролю, на МГП у поєднанні з Конвенцією, на мульти-джерельні стандарти доказування), вони зазвичай віддають менше місця суто формальним запереченням і більше – аналітичному зіставленню фактів і політичних/інституційних рішень; суди прагнуть показати у мотиві не тільки «що» сталося, а й «чому» це відбувається в контексті державної політики.

Проте, треба зазначити й обмеження впливу. По-перше, частина правових питань у рішенні залишилася відкритою або тонко сформульованою (наприклад, наскільки повною мірою дотримання МГП має зменшувати чи посилювати відповідальність за Конвенцію у випадку «безпечних» військових юридичних практик) – це породжує правову невизначеність і дає можливість для різних підходів у мотиваціях. По-друге, кадрові й ресурсні обмеження слідчих органів і судів стримують швидку реалізацію логіки «системного доведення» у кожному провадженні: потрібно більше тренінгів, технічної допомоги для OSINT, експертних мереж і міжвідомчої координації. По-третє, політичний фактор і

питання виконання рішень на міжнародному рівні залишаються ключовим бар'єром: рішення ЄСПЛ сильне доктринально, але його практична дія залежить від національних кроків щодо імплементації висновків і від міжнародної співпраці.

Для практикуючих юристів і для суддів це рішення означає конкретні зміни у техніці побудови мотивувань. Суддям доцільно в поточних рішеннях прямо фіксувати, якими джерелами вони обґрунтовують висновок про «системність» (перелік класів доказів), як вони зіставляють норми МГП і норми Конвенції (коротке пояснення методології «гармонійного тлумачення») та якими критеріями користуються при приписуванні відповідальності (ефективний контроль, роль адміністрації/військового командування). Слідчим органам і прокурорам очевидно необхідно змінити стандарт збірки доказів: будувати дос'є, що відтворює як окремі інциденти, так і їхню системну повторюваність; документувати канали управління й логістику рішень; залучати міжнародних експертів для прив'язки фактів до правил МГП. Ці практичні кроки вже рекомендують українські правничі огляди й міжнародні експерти.

На завершальному етапі проаналізуємо проблеми імплементації рішень ЄСПЛ у національну юридичну практику та їхній вплив на мотивацію рішень на прикладі окремих судових справ.

Так Реалізація рішень ЄСПЛ в українській правовій системі після 2022 р. стала особливо складною і одночасно критичною для збереження стандартів прав людини, передбачених Конвенцією та протоколами. Україні доводиться забезпечувати баланс між екстраординарними обставинами (воєнний стан, масові порушення прав, переміщення, руйнування інфраструктури) і зобов'язаннями за міжнародним правом. У цьому контексті три рішення ЄСПЛ – *Korotyuk v. Ukraine* (19 січня 2023 р., заява № 74663/17), *Figurka v. Ukraine* (16 листопада 2023 р., заява № 28232/22) та *Ryaska v. Ukraine* (10 жовтня 2024 р., заява № 3339/23) – виступають ключовими прецедентами, які формулюють

конкретні юридичні стандарти для судів, прокурорів і слідчих, а також задають напрями реформ, особливо щодо мотивування рішень.

У справі *Korotyuk v. Ukraine* ЄСПЛ ухвалив, що у відношенні до авторського права, коли твір автора був незаконно виставлений для платного онлайн завантаження без його згоди, національні органи мали позитивні зобов'язання за статтею 1 Першого протоколу, які включають необхідність ефективного та оперативного розслідування (*criminal investigation*). ЄСПЛ встановив, що відсутність ефективного цивільного засобу захисту (*civil remedy*) порушує цей стандарт [179].

Це рішення стало підставою для того, щоб національні судді не обмежувались загальною констатацією порушення, але чітко вказували, яким чином державні органи не виконали позитивні зобов'язання: які слідчі дії не були здійснені, які норми внутрішнього права не дали можливості подати цивільну скаргу, і як саме факт порушення проявляється (наприклад, через відсутність інституцій, або через відсутність ефективних заходів реагування).

У справі *Figurka v. Ukraine* ЄСПЛ розглядав питання про неупередженість суду у провадженні адміністративного характеру (за порушення правил дорожнього руху), зокрема через відсутність сторони обвинувачення (прокурора чи державного представника) у апеляційній інстанції. Заявник скаржився, що це порушило п. 1 ст. 6 Конвенції. Суд встановив, що хоча апеляційний суд не мав прокурора, заявник не довів «об'єктивно обґрунтованих сумнівів» щодо неупередженості суду. Суд також зазначив, що важливими є суб'єктивний критерій (особиста поведінка судді) та об'єктивний критерій (чи існують достовірні факти, які можуть викликати сумніви щодо безсторонності) [180].

Це рішення має значення для національної юридичної практики, оскільки ілюструє, що формальна відсутність певної фігури в процесі (наприклад, прокурора) не автоматично означає порушення, якщо не доведено, що ця відсутність створювала конкретні загрози неупередженості (технічно чи

фактично). Це стимулює суддів чіткіше фіксувати, в чому саме заявник вбачає упередженість, і на підставі яких доказів вона обґрунтована.

У справі *Ryaska v. Ukraine* заявник скаржився, що рішення українських судів (яке зобов'язувало державний орган виконати дії і виплатити компенсацію) не було виконано на практиці. ЄСПЛ звернув увагу на відсутність ефективного виконання судового рішення, а також на необхідність державної відповідальності за неспроможність або бездіяльність у виконанні таких рішень. Суд також послався на пілотне рішення *Ivanov v. Ukraine* як на стандарт загальних заходів щодо виконання рішень [181]. Це рішення підтверджує, що невиконання рішення - зокрема рішення щодо нематеріальних чи негрошових зобов'язань - може порушувати статтю 6 Конвенції, і що держава має не просто формально визнати рішення, а забезпечити його фактичне здійснення.

З цих трьох прецедентів випливають чіткі правові висновки: позитивні зобов'язання (коротше: держава має не просто стримуватись від порушень, але активно вжити заходів), вимога об'єктивно та суб'єктивно доводити системність порушень чи повторюваність практики, і відповідальність за невиконання, включно з нематеріальними зобов'язаннями.

Україна в напрямку імплементації вже зробила наступне: зміна законів/процесуальних норм, рішення Конституційного Суду щодо відсутності часових обмежень для повторного звернення після рішень ЄСПЛ (наприклад, в законодавстві та через скасування або визнання неконституційними відповідних норм, які обмежували час розгляду чи перегляду). Окрім цього, існують ініціативи щодо підвищення прозорості виконавчої служби, адвокатської практики, перекладів рішень ЄСПЛ, аналітики для суддів. Проте фактичні бар'єри все ще значні: нестача ресурсів, кадрові обмеження, неповна або формальна адаптація стандартів на рівні місцевих судів [182, с. 28].

Вплив на мотивування національних рішень уже простежується в кількох аспектах: у рішеннях вищих судових інстанцій і в юридичних коментарях – посилення на *Korotyuk* при спорі щодо права інтелектуальної власності;

використання стандартів об'єктивного та суб'єктивного критерію неупередженості (як у Figurka) у мотиваційній частині судових рішень щодо адміністративних справ; у Ryaska – частіше фіксуються рішення, що визнають обов'язок держави виконувати судові рішення як норму, а не декларацію. Однак у великій частині судових мотивувань все ще бракує чіткого переліку доказів системності, детального зіставлення норм міжнародного гуманітарного права (МГП), якщо він релевантний, і пояснень методології гармонійного тлумачення чи пріоритету міжнародних стандартів.

Суддям доцільно в поточних рішеннях прямо фіксувати, якими джерелами вони обґрунтовують висновок про «системність», наприклад, статистичними даними, повторюваними скаргами, рішеннями ЄСПЛ, внутрішніми звітами, медіа-документами, матеріалами правозахисників. Також те, як вони зіставляють норми МГП і норми Конвенції, даючи коротке пояснення методології «гармонійного тлумачення», як саме обидва набори норм можуть доповнювати один одного, яка роль міжнародного права в інтерпретації національних стандартів. І якими критеріями користуються при приписуванні відповідальності (наприклад, наявність ефективного контролю, роль адміністрації/ військового командування, чи були засоби контролю / дисциплінарні / кримінальні).

Слідчим органам і прокурорам необхідно змінити стандарт збору доказів: будувати дос'є, що відтворює як окремі інциденти, так і їхню системну повторюваність; документувати канали управління й логістику рішень; залучати міжнародних експертів або використання експертних оцінок, які дозволяють прив'язати факти до правил МГП (якщо є мова про збройний конфлікт або порушення, яке потенційно підпадає під міжнародне гуманітарне право).

Наслідки для юридичної практики очевидні: судді змушені готувати більш обґрунтовані мотивування, удосконалювати управлінські навички (для тих, хто претендує на адміністративні або вищі позиції), а адвокати отримують додаткові підстави для ініціювання процесів, пов'язаних із оскарженням результатів оцінювання (що стимулює розвиток практики адміністративних оскаржень).

Щоб уникнути зловживань, закон потребує супроводу – чітких методичних вказівок, стандартів оцінки та прозорих процедур публічної звітності.

Доступність правосуддя є не менш важливою проблемою. Нагромадженість процесуальних затримок, нерівномірне навантаження судів, відсутність уніфікованих стандартів тривалості розгляду справ і слабка цифрова інтеграція створюють умови, коли формальне право існує, але чинність його в житті громадян обмежена. Рішення про впровадження електронних систем управління справами (наприклад, СМЕРЕКА та інтеграція з іншими державними реєстрами) є позитивним напрямом, але успіх цифровізації залежатиме не лише від технічної реалізації, а й від глибини інтеграції процесів, захищеності даних і навчання користувачів системи – суддів, секретарів судових засідань, адвокатів і прокурорів. Цифровізація повинна забезпечуватися процесуальними змінами, що дозволяють скоротити строки та зменшити адміністративне навантаження, і бути складовою комплексної трансформації, а не самостійним «швидким вирішенням». Практика держав-членів ЄС доводить, що електронні інструменти підсилюють доступ до правосуддя лише тоді, коли вони робляться доступними за змістом (зрозумілий інтерфейс, підтримка у провадженні для незахищених груп) і коли існує механізм захисту інформації від несанкціонованого доступу.

У звіті Єврокомісії 2024 р. позитивно відзначено початок розвитку таких систем в Україні, але водночас підкреслено потребу у напрацюванні стандартів кібербезпеки. Європейська Комісія в документі «Ukraine 2024 Report» відзначає наявний прогрес у певних сферах, зокрема в цифровізації судочинства та окремих серйозних законодавчих ініціативах, але також підкреслює необхідність послідовного виконання рекомендацій щодо гарантій незалежності суддів, прозорості кадрових процедур і стійких гарантій незалежності антикорупційних інституцій [183]. Висновок Єврокомісії є базовою відправною точкою для визначення пріоритетів: не лише приймати закони, але й створювати умови, за яких норми дійсно працюватимуть.

Питання цифровізації та доступу до правосуддя набуває дедалі більшого значення в законодавчому дизайні: країни Балтії, зокрема Естонія, показують приклад комплексної інтеграції електронного судочинства (електронні папки справ, інтеграція з реєстрами, публічні портали для громадян), що прискорює розгляд, підвищує прозорість і знижує транзакційні витрати доступу до суду. Естонський підхід демонструє також ризики – необхідність високих стандартів кібербезпеки і рівного доступу для незахищених груп населення, але загальний ефект законодавчого запровадження електронних інструментів є суттєво позитивним для ефективності правосуддя. Законодавчі рамки, що передбачають правову силу електронних документів, процедури подачі та гарантовані строки електронного обігу, створюють юридичну основу для e-justice; водночас країни, які впроваджують цифрові рішення «чисто технічно», без відповідних процесуальних змін, ризикують не отримати очікуваного ефекту [184].

У 2023 р. значним кроком стало ухвалення Закону України №3022-IX від 10 квітня 2023 р. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення доступу до безоплатної правничої допомоги», спрямованого на розширення доступу до безоплатної правничої допомоги [185]. Цей акт розширив коло осіб, які мають право на безоплатну правничу допомогу (включно з категоріями, постраждалими внаслідок воєнних дій), унормував віддалені способи надання допомоги та полегшив документообіг.

У контексті прискорення європейської перспективи України, розвиток системи безоплатної правничої допомоги є одним з базових елементів доступу до правосуддя, що прямо кореспондує з принципами Ради Європи та Єврокомісії щодо соціальної інклюзії і захисту вразливих груп. Практичний вплив на юридичну професію багатогранний. По-перше, створене нормативне поле дозволило органам системи безоплатної правничої допомоги оперативніше реагувати на масові звернення (наприклад, щодо відновлення документів, оформлення соціальних прав, представництва у справах, пов'язаних з ремонтом майна, відшкодуванням тощо). По-друге, для адвокатської спільноти та для

приватних юристів цей закон створив умови для чіткішого визначення ролі системи БПД і для кооперації з державними центрами - що у свою чергу зменшило навантаження на комерційні послуги для незахищених категорій. Проте практика показала, що реальна ефективність закону залежить від ресурсного забезпечення (штатів, фінансування, технічних засобів) та від логістики (інтеграція в єдині портали, зрозумілі процедури надання допомоги дистанційно). У міжнародних оцінках (Єврокомісія, експерти ОСЦЕ) позитивно відзначено крок у напрямі гарантування доступу, але одночасно підкреслено необхідність довготривалого фінансового планування і моніторингу результатів. Отже, із точки зору юридичної практики, закон відкрив нові можливості доступу до правничих послуг, але для стійкого ефекту потрібні системні інвестиції та стандарти надання таких послуг.

Отже, реформування системи здійснення правосуддя в Україні у світлі імплементації правових цінностей ЄС набуває особливої ваги в умовах європейської інтеграції та водночас збройної агресії, яка триває. Європейська модель правосуддя базується на принципах верховенства права, незалежності суддів, ефективного доступу до суду, дотримання прав людини та взаємної довіри між інституціями. Для України пріоритетним завданням стає не лише формальне відтворення цих цінностей у національному законодавстві, але й їхнє глибинне закріплення у щоденній практиці судів, прокуратури та органів досудового розслідування.

Ключовим орієнтиром для реформ є принцип верховенства права, у якому центральне місце займає юридична визначеність, передбачуваність і заборона свавілля. Українська судова система історично страждала від надмірного формалізму й нестачі реального доступу до правосуддя, зокрема через бюрократичні бар'єри та нерівність сторін. Впровадження європейських стандартів означає зміщення акценту: не стільки на процесуальну «правильність», скільки на забезпечення ефективності й справедливості результату для людини. У цьому сенсі українським судам необхідно навчитися

застосовувати доктрину пропорційності, яка є фундаментальною для права ЄС, і розробляти мотивувальні частини рішень так, щоб вони демонстрували баланс інтересів особи та держави.

Другим напрямом є посилення інституційної незалежності суддів. Європейський Союз наполягає на деполітизації процесу призначення, кар'єрного зростання й дисциплінарної відповідальності суддів. Для України це означає завершення очищення суддівського корпусу на основі прозорих критеріїв доброчесності та запровадження дієвих механізмів самоврядування судової влади. Стійкість правосуддя в умовах війни, коли політичний тиск і суспільні очікування надзвичайно високі, є перевіркою здатності країни інтегруватися до правової системи ЄС без втрати власної автономії судової влади.

Третім пріоритетом виступає гармонізація процесуальних стандартів із правом ЄС та практикою ЄСПЛ. Це передбачає модернізацію кримінального й адміністративного процесу, скорочення строків розгляду справ, цифровізацію судових процедур та забезпечення ефективності апеляційного й касаційного перегляду. Україна повинна впроваджувати стандарти «due process» у розумінні європейських судових інституцій: рівність сторін, змагальність, публічність і доступність процедур. Особливо важливою є імплементація рішень ЄСПЛ як обов'язкової частини правозастосування, що має стати буденністю для всіх рівнів національних судів.

Четвертим напрямом є забезпечення довіри громадян до правосуддя, адже довіра є невід'ємною умовою функціонування системи в європейському просторі. Україна має зробити прозорими всі етапи судового провадження: від електронного доступу до матеріалів справ до обґрунтованості та доступності мотивувальних частин рішень. Особливу увагу слід приділяти навчанню суддів і прокурорів праву ЄС та практиці Суду Європейського Союзу, що дозволить уніфікувати підходи та уникати правових колізій у процесі гармонізації законодавства.

Таким чином, пріоритети реформування українського правосуддя в аспекті імплементації правових цінностей ЄС полягають у глибинному утвердженні верховенства права, незалежності судової влади, практичному застосуванні європейських стандартів справедливого суду, а також у підвищенні рівня довіри до судової системи. Ці завдання не можуть бути реалізовані виключно через законодавчі зміни: вони потребують трансформації правосвідомості, розвитку професійної культури правників і зміцнення інституційної спроможності судової влади. В умовах війни й майбутньої інтеграції до ЄС реформа правосуддя стає не лише юридичною чи політичною вимогою, а фундаментальною гарантією удосконалення юридичної практики в Україні як повноцінного члена європейської спільноти розвинених держав

ВИСНОВКИ

1. Як об'єкт теоретико-правового дослідження, процеси трансформації юридичної практики в Україні є соціально-юридичним феноменом, який породжується змінами у національній правовій системі суспільства. Такі зміни відбуваються під впливом багатьох різних за характером чинників: інтеграційні відносини за участю України, міжнародна і регіональна безпекова обстановка, динаміка розвитку внутрішньополітичної сфери, соціально-економічне становище держави, культурні зміни у суспільстві, стан безпечності навколишнього екологічного середовища, ступінь використання цифрових технологій у юрисдикційній діяльності тощо. Під впливом зазначених явищ усі, без виключення, статичні і динамічні елементи правової системи еволюціонують, зазнають інноваційних змін. Юридична практика в зазначеному контексті, є чутливим елементом правової системи України, яка найбільше схильна до змін під впливом процесів європейської інтеграції у тому числі під впливом практики Суду Європейського Союзу як джерела сучасних правових стандартів.

2. Трансформація юридичної практики України в умовах активної європейської інтеграції є триваючим у часі процесом. Трансформаційні зміни відбуваються у межах двох напрямів: реформа інституційних елементів провадження самої юридичної практики та зміну змісту (ідеології) дій і рішень, що мають правові наслідки. У практичній площині це проявляється у формуванні нових ціннісних пріоритетів юрисдикційної діяльності, впровадження у юридичну практику інноваційних кейсів організації взаємодії суб'єктів здійснення юридичної практики, організаційне покращення доступу до правосуддя, оптимізація каналів комунікації між учасниками процесів юридичної практики, покращення ефективності механізмів контролю за законністю у діяльності суб'єктів юридичної практики. Це відповідає підходам, сформованим у практиці Суду ЄС щодо забезпечення ефективності права.

3. Реалізація політичного курсу на поглиблення і розширення участі України у євроінтеграційних процесах залишається впродовж 2014–2025 рр. базовою рушійною силою трансформації національної юридичної практики. Це ставить особливі вимоги до діяльності суб'єктів здійснення юридичної практики, а особливо до системи правосуддя. Первинною вимогою при цьому є створення максимально сприятливих умов для повноцінного втілення на рівні національної правової системи України універсальних правових цінностей Європейського Союзу: повага до демократичних принципів, верховенство права, демократичне врядування, пріоритет прав людини і основоположних свобод, недискримінація меншин, повага до різноманітності, дотримання принципів вільної ринкової економіки які конкретизуються у праві ЄС, зокрема у практиці Суду ЄС.

4. У Європейському Союзі на рівні міждержавного правового регулювання сформувалися універсальні (модальні) стандарти організації юридичної практики. Їх конкретний зміст визначається, по-перше, установчими договорами Європейського Союзу, Хартією Європейського Союзу про основоположні права, а по-друге, – доповнюється рішеннями Суду Європейського Союзу та особливостями національних правозастосовних практик держав-членів, де саме Суд ЄС відіграє ключову роль у забезпеченні єдності тлумачення та застосування права Союзу. Більшість організаційних аспектів регулювання організації юридичної практики визначаються Директивами Європейського Союзу (Директива 77/249/ЕЕС, Директива 98/5/ЕС, Директива 2005/36/ЕС, Директива 2013/55/ЄС та ін.).

5. Базовими функціональними стандартами здійснення юридичної практики в державах-членах Європейського Союзу є дотримання усіма суб'єктами юридичної практики принципів недопустимості обмеження правових приписів міждержавного права Європейського Союзу, безумовний пріоритет норм Союзу над національним законодавством, пряма дія гарантованої правом Європейського Союзу можливості звертатися до суду на національному рівні, зобов'язання для національних юрисдикційних органів держав-членів тлумачити

і застосовувати право Союзу таким чином, щоб воно зберігало свою силу та дієвість, дотримання універсальних європейських цінностей у юрисдикційній діяльності.

6. Стандарти юридичної практики Європейського Союзу виконують у правовій системі держави дві основні функції: нормативно-орієнтаційну (служують орієнтиром для розвитку і удосконалення національного законодавства та юридичних процедур й інституційну (визначають доцільність заснування нових суб'єктів здійснення юридичної практики та реформування вже існуючих суб'єктів правничої діяльності), що підтверджується практикою Суду ЄС як інституції контролю за дотриманням права Союзу.

7. Пріоритетність напрямів «європеїзації» юридичної практики в Україні визначається першочерговістю реформування ключових сфер державного управління і впровадження у діяльність всіх їх елементів європейських стандартів. Зокрема, це удосконалення правового забезпечення антикорупційної політики, реформування Конституційного Суду України, проведення судової реформи, запровадження практики ЄСПЛ у діяльність українських судів, імплементація антиолігархічного законодавства у правову систему України, оптимізація законодавства про протидію відмиванню коштів та скоєння фінансових злочинів, впровадження ефективних форм правового регулювання діяльності медіа, удосконалення законодавства України про національні меншини, адаптація адміністративно-юрисдикційних процедур і публічних послуг під європейські стандарти урядування, гармонізація корпоративного та комерційного права, впровадження нових принципів діяльності органів державної влади, заснованих на сервісній моделі, гармонізація митного та податкового законодавства України у межах імплементації Угоди про асоціацію, впровадження цифрових технологій у юрисдикційну діяльність, посилення дієвості гарантій адвокатської діяльності з урахуванням практики Суду ЄС як орієнтира ефективного правозастосування.

8. Прогрес європеїзації юридичної практики в Україні значним чином залежить від оновлення базових галузей публічного права і законодавства України. Передусім це реформування кримінального, адміністративного, митного, податкового права, права захисту прав споживачів та ін. Головною характеристикою європеїзації юридичної практики в Україні є комплексність і глибинність. Це передбачає не лише зміну законодавства, а й впровадження інновацій у щоденну практику суддів, адвокатів, прокурорів, посадових осіб. Таким чином, поступово формується нова національна культура юрисдикційних відносин, побудовану на принципах верховенства права, прав людини та підзвітності держави суспільству.

9. Упродовж останніх років реформування юридичної практики характеризувалося активним втіленням універсальних цінностей Європейського Союзу у якості вихідних засад юрисдикційної діяльності. Особливо це проявляється у сфері правотворчої діяльності. Адаптація універсальних цінностей Європейського Союзу у правотворчій практиці спрямована на прийняття нових норм щодо забезпечення прав особи, зміцнення верховенства права та демократії, забезпечення стабільності законодавства. Прийняття Закону України «Про правотворчу діяльність» від 24.08.2023 р. № 3354-IX створило для правотворчої практики України нову інституційну рамку, що забезпечує превентивне узгодження національних норм із загальноєвропейськими стандартами, закладає прозорі процедури розроблення законів, зміцнює передумови для формування інноваційної правової культури суб'єктів правотворчості.

10. Правотворча діяльність як один із найбільш соціально значущих різновидів юридичної практики в сучасній Україні інституційно в останні роки адаптується під правові стандарти Європейського Союзу. За цей час правотворча практика стала чинником формування загальнонаціональної довіри до правової системи. Навіть в реаліях правового режиму воєнного стану та дефіциту матеріальних ресурсів, деякі інноваційні правові інститути, які було введено у

правову систему в результаті правотворчої діяльності, сприяють формуванню новітніх підходів у інших різновидах та сегментах юридичної практики (адвокатська діяльність) та визначають сталість проєвропейського напрямку розвитку української державності в цілому.

11. Трансформація юридичної практики у сфері правозастосування в умовах активізації євроінтеграційних процесів відбувається, передусім, у ціннісно орієнтованій площині. На практиці це виявляється у тому, що кожне рішення органу державної влади або уповноваженої посадової особи, що має юридичні наслідки, має ціллю не лише формально втілити приписи закону, а й, перш за все, відповідати кращим європейським стандартам забезпечення прав особи.

12. Концептуальні зміни цілей юридичної практики у сфері правозастосування полягають у пріоритетності застосування національними судами Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р. та практики ЄСПЛ, актуалізації вимог прозорості, підзвітності, недискримінаційності при прийнятті рішень судами та органами правопорядку, дотримання концепції «good governance» у процесі прийняття рішень органами адміністративного управління, остаточний демонтаж карально-наглядного ухилу слідчо-прокурорської та судово-юрисдикційної практики.

13. Основними проблемами європеїзації національної юридичної практики у сфері правозастосування є недостатня підготовка суддівсько-прокурорських кадрів в частині роботи з практикою застосування Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р. та практики ЄСПЛ, певний спротив частини правозастосовців, які звикли працювати у формально-легістській парадигмі, складність адаптації *acquis* ЄС у сферах, де національні інститути суттєво відрізняються від європейських (зокрема, сфера екологічного чи конкурентного права), політична нестабільність, збройна агресія російської федерації тощо.

14. Вагомим детермінантом успішності трансформації юридичної практики України в умовах європейської інтеграції України є інституційне реформування судової системи та зміни змісту самого правосуддя. Пріоритетність реформаторських кроків визначається необхідністю досягненням двох базових параметрів, якими має характеризувати вітчизняна судова система: забезпечення реальної незалежності й професіоналізму судової влади та доступності правосуддя.

15. Забезпечення реальної незалежності і професійності судової влади має гарантувати прозорий для суспільства і конкурентний добір суддів, встановлення критеріїв зрозумілості та справедливості процедури дисциплінарної відповідальності, впровадження системи оцінювання суддів на основі критеріїв професійної етики й компетентності, змінення підходів до матеріально-технічного і методичного забезпечення судів, унеможливлення політизації судової практики. Орієнтиром для відповідних змін можуть стати позитивні приклади держав Європейського Союзу, які демонструють еталонні стандарти ефективності судової системи (Франція, Німеччина, Польща).

16. Професіоналізм суддів і працівників судової системи як параметр трансформації юридичної практики в аспекті європейської інтеграції України проявляється у прийнятті рішень судами загальної юрисдикції і Конституційним Судом України, які містять правові позиції, що формуються на основі положень актів права Європейського Союзу, Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р., Хартії Європейського Союзу про основоположні права від 07.12.2000 р., практики ЄСПЛ, гармонізації адміністративно-правових та кримінально-правових процесуальних стандартів із практикою ЄСПЛ. Таким чином забезпечується втілення верховенства права як конституційна засада державного і суспільного розвитку.

17. Підвищення рівня доступності правосуддя передбачає здійснення низки організаційно-формальних та технічних заходів: подолання нерівномірного навантаження суддів, впровадження уніфікованих стандартів

тривалості розгляду судами справ, розширення кола осіб, яким гарантується право на безкоштовну судову допомогу, підвищення цифровізації взаємодії з судом. При цьому цифровізація повинна забезпечуватися процесуальними змінами, що дозволяють скоротити строки та зменшити адміністративне навантаження, і бути складовою комплексної трансформації, а не самостійним «швидким вирішенням».

18. В умовах відсічі збройної агресії та захисту суверенітету і територіальної цілісності України, юридична практика як специфічна галузь суспільно значущої діяльності, набула значення фундаментальної гарантії успішної європейської інтеграції. Адвокатська діяльність, правозастосовна діяльність та, зокрема, правосуддя, є чинниками, що дозволяють на практиці втілити кращі стандарти забезпечення прав людини, які апробовано у державах Європейського Союзу. Це є необхідною умовою прискорення євроінтеграційного поступу нашої держави і входження Українського народу до об'єднаної родини народів Європи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Hathaway O. A. Path Dependence in the Law: The Course and Pattern of Legal Change in a Common Law System. *Iowa Law Review*. 2001. Vol. 86. P. 601-665. URL:https://law.yale.edu/sites/default/files/documents/pdf/Path_Dependence_in_the_Law.pdf (дата звернення: 24.01.2026).
2. Барабаш О. О. Цифровізація правосуддя у контексті впровадження системи Е-Суд: виклики та завдання. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична*. 2023. Вип. 1. С. 57-66. URL: <https://journals.lvduvs.lviv.ua/index.php/law/article/view/564/558> (дата звернення: 24.01.2026).
3. Кулініч О. О. Концептуальні підходи захисту прав громадян відповідно до національного та міжнародного права. *Juris Europensis Scientia*. 2023. № 5. С. 21-24. URL: https://jes.nuoua.od.ua/archive/5_2023/5.pdf (дата звернення: 24.01.2026).
4. Правнича наука та законодавство України: європейський вектор розвитку в умовах воєнного стану: монографія / за ред. В. А. Журавля, Н.С. Кузнецової та ін. Харків: Право, 2023. 902 с.
5. Козюбра М. І. Судова правотворчість: аномалія чи іманентна властивість правосуддя. *Право України*. 2016. № 10. С. 38-48.
6. Davis G. Artificial Intelligence and the Future of Legal Practice. *The Cambridge Handbook of Artificial Intelligence and Legal Analytics*. Cambridge: Cambridge University Press, 2022. URL: <https://www.cambridge.org/core/books/artificial-intelligence-and-the-future-of-legal-practice/> (дата звернення: 24.01.2026).
7. Ashley K. D. Artificial Intelligence and Legal Analytics: New Tools for Law Practice in the Digital Age. Cambridge: Cambridge University Press, 2017. URL: <https://iamaeg.net/files/267A598B-5C9B-4F1A-8500-BDFCB5FAF823.pdf> (дата звернення: 24.01.2026).

8. Susskind R. *Online Courts and the Future of Justice*. Oxford: Oxford University Press, 2019. URL: <https://library.oapen.org/handle/20.500.12657/42706> (дата звернення: 24.01.2026).

9. Sourdin T. Judge v Robot? Artificial Intelligence and Judicial Decision-Making. *Law, Technology and Humans*. 2020. Vol. 2. No. 1. P. 111-124. URL: <https://lthj.qut.edu.au/article/download/1324/843/4819> (дата звернення: 24.01.2026).

10. Surden H. Artificial Intelligence and Law: An Overview. *Georgia State University Law Review*. 2019. Vol. 35. Issue 4. Article 8. URL: <https://readingroom.law.gsu.edu/gsulr/vol35/iss4/8/> (дата звернення: 24.01.2026).

11. Рабінович П. М. *Основи теорії та філософії права: навчальний посібник*. Львів: Медицина і право, 2021. URL: <https://constitutionalist.com.ua/rabinovych-p-m-osnovy-teorii-ta-filosofii-prava/> (дата звернення: 24.01.2026).

12. *Альманах права*. Правові засади нормотворчої діяльності: національний і зарубіжний досвід: збірник наукових праць / за ред. Н.М. Оніщенко. Київ: Інститут держави і права імені В. М. Корецького НАН України, 2024. Вип. 15. 688 с. URL: <https://almanahprava.org/assets/images/issues/15/almanac-15-ua.pdf> (дата звернення: 24.01.2026).

13. Костицький В. В., Костицька І. О. Конституційна екологічна держава. *Екологічне право*. 2020. № 4. С. 7-10. URL: <https://ecolaw.idpnan.kyiv.ua/archive/2020/4/3.pdf> (дата звернення: 24.01.2026).

14. Савчин М. *Сучасні тенденції конституціоналізму у контексті глобалізації та правового плюралізму: монографія*. Ужгород: РІК-У, 2018. 440 с. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/23405> (дата звернення: 24.01.2026).

15. Шевчук С. В. Конституційні критерії обмеження прав і свобод як основа функціонування інституту конституційної скарги. *Сучасні виклики та*

актуальні проблеми судової реформи в Україні: матеріали VII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Чернівці, 27 жовтня 2023 р.). Чернівці, 2023. С. 60-65.

16. Грищук В. К. Вибрані наукові праці: у 4 кн. Кн. 2. Хмельницький: Видавництво Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова, 2025. 1030 с. URL: https://ccu.gov.ua/sites/default/files/gryshchuk_v.k._vybrani_praci.knyga_2.pdf (дата звернення: 24.01.2026).

17. Бандурка О. М. Теорія і практика управління органами державної влади. Харків: ХНУВС, 2017.

18. Bandurka O., Teremetskyi V., Boiko V., Zubov O., Patlachuk V. Current Situation of Judicial Reform in Ukraine: Problems and Ways of Their Solution. *Lex Humana*. 2023. Vol. 15. No. 4. P. 55-72. URL: <https://seer.ucp.br/seer/index.php/LexHumana/article/view/2700> (дата звернення: 24.01.2026).

19. ВРП внесе Президентові України подання про призначення 10 суддів до місцевих судів. Вища рада правосуддя. URL: <https://hcj.gov.ua/news/vrp-vnese-prezydentovi-ukrayiny-podannya-pro-pryznachennya-10-suddiv-do-miscevyh-sudiv> (дата звернення: 24.01.2026).

20. Права людини в Україні - 2015: доповідь правозахисних організацій / за ред. Є. Захарова. Харків: Харківська правозахисна група, 2016. URL: <https://www.helsinki.org.ua/wp-content/uploads/2016/02/zvit-Prava-ludyny-2015.pdf> (дата звернення: 24.01.2026).

21. Звіт НАБУ за перше півріччя 2025 року. Національне антикорупційне бюро України. URL: <https://nabu.gov.ua/activity/reports/pershe-pivrichchia-2025-roku/> (дата звернення: 24.01.2026).

22. Фінальний звіт з незалежної зовнішньої оцінки (аудиту) ефективності діяльності Національного антикорупційного бюро України. Київ: Кабінет Міністрів України, 2025. URL:

https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/otsinka_nabu/finalnyi-zvit-ukr.pdf (дата звернення: 24.01.2026).

23. Офіційна заява НАБУ і САП щодо законопроекту № 12414. Національне антикорупційне бюро України. 22.07.2025. URL: <https://nabu.gov.ua/news/ofitciyina-zaiava-nabu-i-sap-shchodo-zakonoprojektu-12414/>.

24. Бабенко К. А. Управління процесом формування правосвідомості та правової культури майбутніх спеціалістів в умовах євроінтеграції. *Theory and Methods of Educational Management*. 2016. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ttmuo_2016_2_3 (дата звернення: 24.01.2026).

25. Постанова Верховного Суду від 18 квітня 2024 року у справі № 990/27/24. URL: <https://zakononline.ua/court-decisions/show/118486335> (дата звернення: 24.01.2026).

26. Савчин М.В. Конституційна юстиція та забезпечення єдності правозастосування у контексті європейських стандартів. *Юридичний вісник*. 2023. № 4. С. 12–21.

27. Постанова (рішення) Донецького окружного адміністративного суду від 06 серпня 2024 р. у справі № 200/3583/24. URL: <https://youcontrol.com.ua/catalog/court-document/120867584/> (дата звернення: 24.01.2026).

28. Silbey S.S. After Legal Consciousness. *Annual Review of Law and Social Science*. 2005. Vol. 1. P. 323-368. URL: https://web.mit.edu/~ssilbey/www/pdf/after_legal.pdf (дата звернення: 24.01.2026).

29. Nelken D. Thinking About Legal Culture. *Asian Journal of Law and Society*. 2014. Vol. 1, No. 2. P. 255-274. URL: <https://www.cambridge.org/core/journals/asian-journal-of-law-and-society/article/abs/thinking-about-legal-culture/D50A5EEFE195B2FFC4ACB3C1EDD6D1D3> (дата звернення: 24.01.2026).

30. Трунова Г.А. Реалізація права на соціальний захист в умовах цифрового розвитку. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2025. Вип. 6. Ч. 2. URL: <https://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/346321> (дата звернення: 24.01.2026).
31. Солодова К.Ю. Судова правотворчість у системі сучасного правозастосування: дис. ... доктора філософії за спеціальністю 081 «Право». Київ, 2024. URL: https://scc.knu.ua/upload/iblock/421/dis_Solodova%20K.Yu..pdf (дата звернення: 24.01.2026).
32. Габаковська Х.В. Аксиологічна природа права: теоретико-пізнавальний підхід. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: *Юридичні науки*. 2017. № 865. С. 67-72. URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2018/jun/13143/12.pdf> (дата звернення: 24.01.2026).
33. Бандура О.О. Аксиологія права як складова філософії права. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2017. № 2 (14). С. 8-18. URL: <https://philosophy.navs.edu.ua/index.php/philosophy/article/view/398/400> (дата звернення: 24.01.2026).
34. Скрипнюк В.М. Конституційно-правові основи розвитку системи державної влади сучасної України: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.02. Острог, 2012. 486 с. URL: <https://lnk.ua/y0VwgOVJc> (дата звернення: 24.01.2026).
35. Alexy R. Constitutional Rights and Proportionality. *Revus – Journal for Constitutional Theory and Philosophy of Law*. 2014. No. 22. P. 51-65. URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2426876 (дата звернення: 24.01.2026).
36. Vivo P., Katz D.M., Ruhl J.B. CompLex: Legal Systems Through the Lens of Complexity Science. *Europhysics Letters (EPL)*. 2025. Vol. 149. No. 2. Art. 22001. DOI: 10.1209/0295-5075/ad99fc. URL: <https://arxiv.org/abs/2410.01402> (дата звернення: 24.01.2026).

37. Siems M. Comparative Law. 2nd ed. Cambridge: Cambridge University Press, 2018. 535 p. URL: <https://library.nlu.edu.ua/BIBLIOTEKA/SAIT/Comparative%20Law.pdf> (дата звернення: 24.01.2026).
38. European Group on Tort Law (ed.). Principles of European Tort Law. Text and Commentary. Vienna; New York: Springer, 2005. 282 p. URL: <http://www.egtl.org/PETLEnglish.html> (дата звернення: 24.01.2026).
39. von Bar C., Clive E., Schulte-Nölke H. (eds.). Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law: Draft Common Frame of Reference (DCFR). Outline Edition. Munich: Sellier European Law Publishers, 2009. 659 p. URL: <https://sakig.pl/wp-content/uploads/2019/01/dfcr.pdf> (дата звернення: 24.01.2026).
40. Савчин М.В. Чесноти і цінності у праві та їх вплив на конституцію. *Право України*. 2024. № 1. С. 108-128. DOI: 10.33498/юуу-2024-01-108. URL: https://pravoua.com.ua/storage/files/magazines/files/article-pravo_2024_1-s8.pdf (дата звернення: 24.01.2026).
41. Case of Polyakh and Others v. Ukraine, applications nos. 58812/15, 53217/16, 59099/16, 23231/18 and 47749/18, judgment of the European Court of Human Rights of 17 October 2019. URL: <https://app.lexploria.com/document/562206-case-of-polyakh-and-others-v-ukraine> (дата звернення: 24.01.2026).
42. Використання практики ЄСПЛ потребує не лише формальних посилань, але й глибокого розуміння її контексту та методології застосування. *Офіційний вебсайт Верховного Суду*: 01 жовтня 2024 р. URL: <https://court.gov.ua/eng/supreme/pres-centr/news/1676105/> (дата звернення: 24.01.2026).
43. Тирон В.О. Формування професійної компетентності майбутніх юристів на основі контекстного навчання. URL: <https://vseosvita.ua/library/embed/010075d6-e9eb.docx.html> (дата звернення: 24.01.2026).

44. Кравченко Л.М. Правова культура і компетентність особистості: спільне та відмінне культурологічного і компетентнісного підходів. *Імідж сучасного педагога*. 2020. № 4 (193). С. 29-33. DOI: 10.33272/2522-9729-2020-4(193)-29-33. URL: <https://isp.pano.pl.ua/article/view/212431> (дата звернення: 24.01.2026).

45. Берестень А. Універсальні цінності Європейського Союзу як правові стандарти правотворчої діяльності в Україні (теоретико-правовий аспект). *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія «Право»*. 2024. № 37. С. 28-34. DOI: <https://doi.org/10.26565/2075-1834-2024-37-02>.

46. Битяк Ю.П., Яковюк І.В., Шевчук О.В. та ін. Право Європейського Союзу: академічний курс: підручник. 2-ге вид., допов. і перероб. Харків: Право, 2025.

47. Договір про заснування Європейської Спільноти (Договір про заснування Європейського економічного співтовариства): Договір; ЄЕС від 25.03.1957. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/994_017 (дата звернення: 24.01.2026).

48. Treaty of Amsterdam amending the Treaty on European Union, the Treaties establishing the European Communities and certain related acts: international treaty of 02.10.1997. *EUR-Lex. Official Journal of the European Communities*. 1997. С 340. Р. 1–144. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:11997D> (дата звернення: 24.01.2026).

49. Радишевська О.Р. Європеїзація адміністративного права України: питання теорії та практики: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2021. 487 с. URL: https://scc.knu.ua/upload/iblock/ab4/5y2a7lpy5rl04jzf1hh2d9g50yhx4n6l/dis_%D0%A0%D0%B0%D0%B4%D0%B8%D1%88%D0%B5%D0%B2%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0%20%D0%9E.%D0%A0..pdf (дата звернення: 24.01.2026).

50. Лісабонська угода (договір про реформування Європейського Союзу): інформаційна довідка. Європейський інформаційно-дослідницький

центр. Київ, 2010. URL: <https://infocenter.rada.gov.ua/uploads/documents/29057.pdf> (дата звернення: 24.01.2026).

51. Яковюк І.В. Правові основи інтеграції до ЄС: загальнотеоретичний аналіз: монографія. Харків: Право, 2013. 760 с. ISBN 978-966-458-524-5. URL: <https://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/11813> (дата звернення: 24.01.2026).

52. Council Directive 77/249/EEC of 22 March 1977 to facilitate the effective exercise by lawyers of freedom to provide services. *Official Journal of the European Communities*. 1977. L 78. P. 17-18. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/1977/249/oj/eng> (дата звернення: 24.01.2026).

53. Directive 98/5/EC of the European Parliament and of the Council of 16 February 1998 to facilitate practice of the profession of lawyer on a permanent basis in a Member State other than that in which the qualification was obtained. *Official Journal of the European Communities*. 1998. L 77. P. 36-43. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/1998/5/oj/eng> (дата звернення: 24.01.2026).

54. Директива Європейського Парламенту і Ради 2005/36/ЄС від 7 вересня 2005 року про визнання професійних кваліфікацій: Директива; Європейський Парламент, Рада ЄС від 07.09.2005 № 2005/36/ЄС. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/984_013-05 (дата звернення: 24.01.2026).

55. Лубко І.М. Міжнародне право і право Європейського Союзу: співвідношення та взаємодія. *Актуальні проблеми формування громадянського суспільства та становлення правової держави*: зб. матеріалів III Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. Черкаси, 2020. С. 186-195.

56. Case of Doorson v. the Netherlands, application no. 20524/92, judgment of the European Court of Human Rights of 26 March 1996. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57972> (дата звернення: 24.01.2026).

57. Гуменюк Т.І. Інтеграція основних тенденцій європейської юридичної освіти в Україні. *Право і суспільство*. 2018. № 3. Ч. 2. С. 16-21. URL: https://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2018/3_2018/part_2/5.pdf (дата звернення: 24.01.2026).

58. Юшко А.М. Вища юридична освіта в Україні: виклики сучасності: тези наукової доповіді. URL: https://ndipzir.org.ua/wp-content/uploads/2020/05/Tezy_Bolgaria_03.20/Tezy_Bolgaria_03.20_39.pdf (дата звернення: 24.01.2026).
59. Тернавська В.М. Сучасні тенденції реформування вищої юридичної освіти в Україні (конституційно-правовий аспект). *Нове українське право*. 2022. № 2. С. 142-148. DOI: 10.51989/NUL.2022.2.20. URL: <https://newukrainianlaw.in.ua/index.php/journal/article/view/245> (дата звернення: 24.01.2026).
60. Договір про функціонування Європейського Союзу (консолідована версія): міжнародний документ від 25.03.1957. EUR-Lex. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/treaty/tfeu_2016/oj (дата звернення: 24.01.2026).
61. Van Gend en Loos v Nederlandse Administratie der Belastingen, Case 26/62, judgment of the Court of Justice of 5 February 1963. EUR-Lex. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:61962CJ0026> (дата звернення: 24.01.2026).
62. Flaminio Costa v E.N.E.L., Case 6/64, judgment of the Court of Justice of 15 July 1964. EUR-Lex. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:61964CJ0006> (дата звернення: 24.01.2026).
63. Srl CILFIT and Lanificio di Gavardo SpA v Ministry of Health, Case 283/81, judgment of the Court of Justice of 6 October 1982. EUR-Lex. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:61981CJ0283> (дата звернення: 24.01.2026).
64. Judgment of the Court of 30 November 1995 in Case C-55/94, Reinhard Gebhard v Consiglio dell'Ordine degli Avvocati e Procuratori di Milano. European Court Reports. 1995. I-4165. ECLI:EU:C:1995:411. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:61994CJ0055> (дата звернення: 24.01.2026).

65. Рекомендація № R (2000) 21 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам про свободу професійної діяльності адвокатів від 25 жовтня 2000 року. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU00302> (дата звернення: 20.07.2024).

66. European Commission. Ukraine 2023 Report: Commission Staff Working Document. Brussels, 08.11.2023. SWD (2023) 699 final. URL: https://enlargement.ec.europa.eu/system/files/2023-11/SWD_2023_699%20Ukraine%20report.pdf (дата звернення: 24.01.2026).

67. Хартія основних принципів європейської адвокатської професії (CCBE) від 25 листопада 2006 року. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU06301> (дата звернення: 20.07.2024).

68. Directive 2013/48/EU of the European Parliament and of the Council of 22 October 2013 on the right of access to a lawyer in criminal proceedings and in European arrest warrant proceedings, and on the right to have a third party informed upon deprivation of liberty and to communicate with third persons and with consular authorities while deprived of liberty. *Official Journal of the European Union*. 2013. L 294/1. P. 1-12. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32013L0048> (дата звернення: 24.01.2026).

69. Директива Європейського Парламенту і Ради (ЄС) 2016/1919 від 26 жовтня 2016 року про правову допомогу підозрюваним та обвинуваченим у кримінальних провадженнях та розшукуваним особам у провадженнях за європейським ордером на арешт: Директива; Європейський Парламент, Рада ЄС від 26.10.2016 № 2016/1919. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/984_020-16 (дата звернення: 24.01.2026).

70. Directive 2010/64/EU of the European Parliament and of the Council of 20 October 2010 on the right to interpretation and translation in criminal proceedings. *Official Journal of the European Union*. 2010. L 280. P. 1-7. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32010L0064> (дата звернення: 24.01.2026).

71. Directive (EU) 2016/343 of the European Parliament and of the Council of 9 March 2016 on the strengthening of certain aspects of the presumption of innocence and of the right to be present at the trial in criminal proceedings. *Official Journal of the European Union*. 2016. L 65. P. 1-11. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2016/343/oj/eng> (дата звернення: 24.01.2026).

72. Directive (EU) 2016/800 of the European Parliament and of the Council of 11 May 2016 on procedural safeguards for children who are suspects or accused persons in criminal proceedings. *Official Journal of the European Union*. 2016. L 132. P. 1-20. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2016/800/oj/eng> (дата звернення: 24.01.2026).

73. Directive 2012/29/EU of the European Parliament and of the Council of 25 October 2012 establishing minimum standards on the rights, support and protection of victims of crime, and replacing Council Framework Decision 2001/220/JHA. *Official Journal of the European Union*. 2012. L 315. P. 57-73. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2012/29/oj/eng> (дата звернення: 24.01.2026).

74. Council Directive 2004/80/EC of 29 April 2004 relating to compensation to crime victims. *Official Journal of the European Union*. 2004. L 261. P. 15-18. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2004/80/oj/eng> (дата звернення: 24.01.2026).

75. Directive 2008/52/EC of the European Parliament and of the Council of 21 May 2008 on certain aspects of mediation in civil and commercial matters. *Official Journal of the European Union*. 2008. L 136. P. 3-8. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32008L0052> (дата звернення: 24.01.2026).

76. Директива Європейського Парламенту і Ради (ЄС) 2015/849 від 20 травня 2015 року про запобігання використанню фінансової системи для цілей відмивання грошей або фінансування тероризму, про внесення змін до Регламенту Європейського Парламенту і Ради (ЄС) № 648/2012 та про скасування Директиви Європейського Парламенту і Ради 2005/60/ЄС та Директиви Комісії 2006/70/ЄС: Директива; Європейський Парламент, Рада ЄС

від 20.05.2015 № 2015/849. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/984_037-15 (дата звернення: 24.01.2026).

77. Директива Європейського Парламенту і Ради (ЄС) 2018/843 від 30 травня 2018 року про внесення змін до Директиви (ЄС) 2015/849 про запобігання використанню фінансової системи для цілей відмивання грошей або фінансування тероризму, а також про внесення змін до директив 2009/138/ЄС та 2013/36/ЄС: Директива; Європейський Парламент, Рада ЄС від 30.05.2018 № 2018/843. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/984_010-18 (дата звернення: 24.01.2026).

78. Директива Ради 2000/43/ЄС від 29 червня 2000 року щодо імплементації принципу рівного ставлення до осіб незалежно від расового чи етнічного походження: Директива; Рада ЄС від 29.06.2000 № 2000/43/ЄС. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/994_a65 (дата звернення: 24.01.2026).

79. Directive 2013/55/EU of the European Parliament and of the Council of 20 November 2013 amending Directive 2005/36/EC on the recognition of professional qualifications and Regulation (EU) No 1024/2012 on administrative cooperation through the Internal Market Information System ('the IMI Regulation'). *Official Journal of the European Union*. 2013. L 354. P. 132-170. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2013/55/oj/eng> (дата звернення: 24.01.2026).

80. Charter of Core Principles of the European Legal Profession / Council of Bars and Law Societies of Europe (CCBE). 25 November 2006. URL: https://www.ccbe.eu/fileadmin/speciality_distribution/public/documents/DEONTOLOGY/DEON_CoC/EN_DEON_CoC.pdf (дата звернення: 24.01.2026).

81. Case of *Morice v. France*, application no. 29369/10, judgment of the European Court of Human Rights of 23 April 2015. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-154265> (дата звернення: 24.01.2026).

82. Консолідовані версії Договору про Європейський Союз та Договору про функціонування Європейського Союзу з протоколами та деклараціями:

міжнародний документ від 07.02.1992, 25.03.1957. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/994_b06 (дата звернення: 24.01.2026).

83. Judgment of the Court of 17 December 1970 in Case 11/70, Internationale Handelsgesellschaft mbH v Einfuhr- und Vorratsstelle für Getreide und Futtermittel. *European Court Reports*. 1970. P. 1125. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:61970CJ0011> (дата звернення: 24.01.2026).

84. Judgment of the Court of 9 March 1978 in Case 106/77, Amministrazione delle Finanze dello Stato v Simmenthal SpA. *European Court Reports*. 1978. P. 629. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:61977CJ0106> (дата звернення: 24.01.2026).

85. Основні положення про роль адвокатів: Положення; ООН від 01.08.1990. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/995_835 (дата звернення: 24.01.2026).

86. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05.07.2012 № 5076-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/5076-17> (дата звернення: 24.01.2026).

87. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини): Конвенція; Рада Європи від 04.11.1950. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/995_004 (дата звернення: 24.01.2026).

88. Висновок Європейської комісії «За демократію через право» (Венеціанська комісія) щодо Закону України «Про вибори народних депутатів України» від 2 березня 2006 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/994_749 (дата звернення: 24.01.2026).

89. Charter of Fundamental Rights of the European Union. *Official Journal of the European Union*. 2012. С 326. P. 391-407. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/treaty/char_2012/oj/eng (дата звернення: 24.01.2026).

90. Stupar M.-A. The Judicial System Reform and the Fight Against Corruption in Romania. *Ovidius University Annals, Economic Sciences Series*. 2020.

Vol. XX. Issue 2. P. 530-535. URL: <https://stec.univ-ovidius.ro/html/anale/ENG/wp-content/uploads/2021/03/Section%203/51.pdf> (дата звернення: 24.01.2026).

91. Adamska-Gallant A. Backsliding of the Rule of Law in Poland - a Systemic Problem With the Independence of Courts. *International Journal for Court Administration*. 2022. Vol. 13. No. 3. DOI: 10.36745/ijca.474. URL: <https://iacajournal.org/articles/474/files/638de114b92e9.pdf> (дата звернення: 24.01.2026).

92. Grabowska-Moroz B., Śniadach O. The Role of Civil Society in Protecting Judicial Independence in Times of Rule of Law Backsliding in Poland. *Utrecht Law Review*. 2021. Vol. 17. No. 2. P. 56-69. DOI: 10.36633/ulr.673. URL: <https://utrechtlawreview.org/articles/10.36633/ulr.673> (дата звернення: 24.01.2026).

93. Judgment of the Court (Grand Chamber) of 27 February 2018 in Case C-64/16, Associação Sindical dos Juizes Portugueses v Tribunal de Contas. ECLI:EU:C:2018:117. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:62016CJ0064> (дата звернення: 24.01.2026).

94. OECD. Review of Anti-Corruption Reforms in Ukraine under the Fifth Round of Monitoring: The Istanbul Anti-Corruption Action Plan. Paris: OECD Publishing, 2024. DOI: 10.1787/9e03ebb6-en. URL: https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2024/03/review-of-anti-corruption-reforms-in-ukraine-under-the-fifth-round-of-monitoring_b824ee81/9e03ebb6-en.pdf (дата звернення: 24.01.2026).

95. Bertelsmann Stiftung. BTI 2024 Country Report - Ukraine. Gütersloh: Bertelsmann Stiftung, 2024. URL: https://bti-project.org/fileadmin/api/content/en/downloads/reports/country_report_2024_UKR.pdf (дата звернення: 24.01.2026).

96. Фундація DEJURE. Фінансовий звіт 2024. URL: <https://dejure.foundation/finansovuj-zvit-2024/> (дата звернення: 24.01.2026).

97. European Commission. Initial training of judges and prosecutors in the European Union. *European e-Justice Portal*. URL: [https://e-](https://e-justice.europa.eu/)

justice.europa.eu/topics/trainings-judicial-networks-and-agencies/training-justice-professionals/national-training-systems/initial-training-judges-and-prosecutors-european-union_en (дата звернення: 24.01.2026).

98. Hladchenko M. International collaboration of Ukrainian scholars: Effects of Russia's full-scale invasion of Ukraine. arXiv:2505.20944. 2025. URL: <https://arxiv.org/abs/2505.20944> (дата звернення: 24.01.2026).

99. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 24.01.2026).

100. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: міжнародний документ від 27.06.2014. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text (дата звернення: 24.01.2026).

101. Про затвердження Державної антикорупційної програми на 2023-2025 роки: Постанова Кабінету Міністрів України від 04.03.2023 № 220. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/220-2023-%D0%BF> (дата звернення: 24.01.2026).

102. Звіт про діяльність ЄС у 2023 році - фокус на Україні. *EU NEIGHBOURS East*. 19.03.2024. URL: <https://euneighbourseast.eu/uk/news/latest-news/zvit-pro-diyalnist-yes-u-2023-roczy-fokus-na-ukrayini/> (дата звернення: 24.01.2026).

103. Emerson M., Akhvlediani T., Cenuşa D., Movchan V., Sipiczki A., Remizov A. The EU Accession Prospects of Ukraine, Moldova and Georgia: First Responses to the Conditions Set by the European Commission. *CEPS In-depth Analysis*. 2023. URL: https://cdn.ceps.eu/wp-content/uploads/2023/03/CEPS-In-depth-analysis-2023-06_EU-Accession-Prospects-of-Ukraine-Moldova-and-Georgia.pdf (дата звернення: 24.01.2026).

104. Про медіа: Закон України від 13.12.2022 № 2849-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2849-20> (дата звернення: 24.01.2026).

105. Ukraine: Freedom in the World 2023 Country Report. *Freedom House*. URL: <https://freedomhouse.org/country/ukraine/freedom-world/2023> (дата звернення: 24.01.2026).

106. Про національні меншини (спільноти) України: Закон України від 13.12.2022 № 2827-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2827-20> (дата звернення: 24.01.2026).

107. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1402-19> (дата звернення: 24.01.2026).

108. Європеїзація українського корпоративного права: збірник матеріалів міжнародної науково-практичної конференції (до річниці утворення господарських судів України). *Касаційний господарський суд у складі Верховного Суду*. Київ, 2025. Вип. 34. URL: https://court.gov.ua/storage/portal/supreme/KGS_Zbirnuk_34_.pdf (дата звернення: 24.01.2026).

109. Case of Eastern Ukrainian Centre for Public Initiatives v. Ukraine, application no. 18036/13 and 13 other applications, judgment of the European Court of Human Rights of 5 October 2023. *HUDOC*. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-230353> (дата звернення: 24.01.2026).

110. Case of Ukraine v. Russia (re Crimea) [GC], applications nos. 20958/14 and 38334/18, judgment of the European Court of Human Rights (Grand Chamber) of 25 June 2024. *HUDOC*. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-235139> (дата звернення: 24.01.2026).

111. Досягнення та виклики у сфері імплементації Європейської конвенції з прав людини в Україні обговорили під час XII Міжнародного форуму з практики ЄСПЛ (04.11.2024). URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1696166/> (дата звернення: 24.01.2026).

112. Справа «Чанєв проти України» (Заява № 46193/13): рішення Європейського суду з прав людини від 09.10.2014. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/974_a37 (дата звернення: 24.01.2026).

113. Case of Yaremenko v. Ukraine, application no. 32092/02, judgment of the European Court of Human Rights of 12 June 2008. HUDOC. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-125996> (дата звернення: 24.01.2026).

114. Про Вищий антикорупційний суд: Закон України від 07.06.2018 № 2447-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2447-19> (дата звернення: 24.01.2026).

115. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1700-18> (дата звернення: 24.01.2026).

116. Антикорупційна програма Державної судової адміністрації України на 2025-2027 роки: наказ Державної судової адміністрації України від 03.02.2025 № 35. URL: https://dsa.court.gov.ua/dsa/inshе/avcorruption/antikor_progr_25_27 (дата звернення: 24.01.2026).

117. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення: Закон України від 06.12.2019 № 361-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/361-20> (дата звернення: 24.01.2026).

118. MONEYVAL Strategy on anti-money laundering, combating the financing of terrorism and proliferation financing (2023-2027): adopted at the MONEYVAL Ministerial meeting, Warsaw, 25 April 2023. Council of Europe. URL: <https://www.coe.int/en/web/moneyval/strategy-and-workplan> (дата звернення: 24.01.2026).

119. Про адміністративну процедуру: Закон України від 17.02.2022 № 2073-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2073-20> (дата звернення: 24.01.2026).

120. План дій BEPS (Base Erosion and Profit Shifting). URL: <https://mof.gov.ua/uk/beeps-440> (дата звернення: 24.01.2026).

121. Про внесення змін до Митного кодексу України та інших законів України щодо деяких питань виконання глави 5 розділу IV Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: Закон України від 15.08.2022 № 2510-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2510-20> (дата звернення: 24.01.2026).

122. Про Стратегію розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021-2023 роки: Указ Президента України від 11.06.2021 № 231/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/231/2021> (дата звернення: 24.01.2026).

123. Про схвалення Стратегії реформування системи публічних закупівель на 2024-2026 роки та затвердження операційного плану її реалізації у 2024-2025 роках: розпорядження Кабінету Міністрів України від 02.02.2024 № 76-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/76-2024-%D1%80> (дата звернення: 24.01.2026).

124. Про затвердження особливостей здійснення публічних закупівель товарів, робіт і послуг для замовників, передбачених Законом України «Про публічні закупівлі», на період дії правового режиму воєнного стану в Україні та протягом 90 днів з дня його припинення або скасування: постанова Кабінету Міністрів України від 12.10.2022 № 1178. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1178-2022-%D0%BF> (дата звернення: 24.01.2026).

125. European Commission. Erasmus+ Programme Guide 2025. Version 2. Brussels, 2025. URL: <https://erasmus-plus.ec.europa.eu/resources-and-tools/documents-and-guidelines/erasmus-programme-guide-2025-version-2> (дата звернення: 24.01.2026).

126. Берестень А. Європейська інтеграція України як чинник трансформації юридичної практики (теоретико-правовий аспект). *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія «Право»*. 2023. № 35. С. 8-14. DOI: <https://doi.org/10.26565/2075-1834-2023-35-01>.

127. Проект Закону України «Про закони і законодавчу діяльність» (реєстр. № 12103). URL: <https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=12103&pf35401=83600> (дата звернення: 24.01.2026).

128. Про Закон України «Про нормативно-правові акти»: постанова Верховної Ради України від 05.04.2001 № 2369-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2369-14> (дата звернення: 24.01.2026).

129. Consultations // *European Commission*: official website. URL: https://commission.europa.eu/about/service-standards-and-principles/transparency/consultations_en (дата звернення: 24.01.2026).

130. Ballin M.H. The Use of Videoconferencing at Trial and Its Effects on the Right to a Fair Trial. *Tilburg Law Review*. 2024. URL: <https://tilburglawreview.com/articles/10.5334/tilr.391> (дата звернення: 24.01.2026).

131. European Data Protection Board. Guidelines 04/2020 on the use of location data and contact tracing tools in the context of the COVID-19 outbreak. Adopted on 21 April 2020. URL: https://www.edpb.europa.eu/our-work-tools/our-documents/guidelines/guidelines-042020-use-location-data-and-contact-tracing_en (дата звернення: 24.01.2026).

132. Missions de la HAS // *Haute Autorité de Santé*: official website. URL: https://www.has-sante.fr/jcms/c_1002212/fr/missions-de-la-has (дата звернення: 24.01.2026).

133. Register of Commission expert groups and other similar entities // *European Commission*: official website. URL: https://commission.europa.eu/about/service-standards-and-principles/transparency/register-expert-groups_en (дата звернення: 24.01.2026).

134. Про правотворчу діяльність: Закон України від 24.08.2023 № 3354-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/3354-20> (дата звернення: 24.01.2026).

135. Про лобіювання: Закон України від 23.02.2024 № 3606-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/3606-20> (дата звернення: 24.01.2026).

136. Аналіз законопроекту «Про правотворчу діяльність» № 5707 (доопрацьований) // *Центр політико-правових реформ*. URL: <https://pravo.org.ua/analytical-materials/analiz-zakonoprojektu-pro-pravotvorchu-diyalnist-%E2%84%965707-dooprachzovanyj/> (дата звернення: 24.01.2026).

137. *Правове забезпечення трансформації діяльності органів публічної влади для відновлення України: збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції* (м. Київ, 25 червня 2024 р.). Київ, 2024. 276 с. URL: https://lawmaking.academy/wp-content/uploads/KRC_conf_pravove_zabezpechennya_traven_2024_A5_DRUK_.pdf (дата звернення: 24.01.2026).

138. Case of *Stretch v. the United Kingdom*, application no. 44277/98, judgment of the European Court of Human Rights of 24 June 2003. HUDOC. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-61173> (дата звернення: 24.01.2026).

139. Постанова Верховного Суду від 31.10.2023 у справі № 340/4394/22, адміністративне провадження № К/990/14606/23. URL: <https://iplex.com.ua/doc.php?regnum=114562361> (дата звернення: 24.01.2026).

140. Постанова Верховного Суду від 23.06.2020 у справі № 804/9077/16. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/89977373> (дата звернення: 24.01.2026).

141. Рішення Волинського окружного адміністративного суду від 05.11.2024 у справі № 140/7538/24. URL: <https://youcontrol.com.ua/catalog/court-document/122806069/> (дата звернення: 24.01.2026).

142. Берназюк Я.О. Темпоральний підхід до вирішення колізій у законодавстві. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: *Право*. 2022. Вип. 72. С. 43-52. URL: <https://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/267327> (дата звернення: 24.01.2026).

143. Віденська конвенція про право міжнародних договорів: Конвенція ООН від 23.05.1969. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/995_118 (дата звернення: 24.01.2026).

144. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 24.01.2026).

145. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/4651-17> (дата звернення: 24.01.2026).

146. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 06.07.2005 № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2747-15> (дата звернення: 24.01.2026).

147. Ukraine: Ratifying the Rome Statute a welcome step, but limitations must be addressed. *Amnesty International*. 22.08.2024. URL: <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2024/08/ukraine-ratifying-the-rome-statute-a-welcome-step-but-limitations-must-be-addressed/> (дата звернення: 24.01.2026).

148. The joint investigation team enhances investigations into crimes of torture, ill-treatment and filtration in Ukraine. *Eurojust*. 11.09.2024. URL: <https://www.eurojust.europa.eu/news/joint-investigation-team-enhances-investigations-crimes-torture-ill-treatment-and-filtration> (дата звернення: 24.01.2026).

149. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 30.05.2018 у справі № 569/682/16-ц. URL: <https://www.reyestr.court.gov.ua/Review/74404877> (дата звернення: 24.01.2026).

150. Case of Yuriy Nikolayevich Ivanov v. Ukraine, application no. 40450/04, judgment of the European Court of Human Rights of 15 October 2009. *HUDOC*. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-95032> (дата звернення: 24.01.2026).

151. Case of Burmych and Others v. Ukraine [GC], applications nos. 46852/13, 47786/13, 53813/13, 54125/13 and 56605/13, judgment of the European Court of Human Rights (Grand Chamber) of 12 October 2017. *HUDOC*. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-178082> (дата звернення: 24.01.2026).

152. Tyrer v. the United Kingdom, application no. 5856/72, judgment of the European Court of Human Rights of 25 April 1978. *HUDOC*. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57587> (дата звернення: 24.01.2026).

153. Selmouni v. France, application no. 25803/94, judgment of the European Court of Human Rights of 28 July 1999. *HUDOC*. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58287> (дата звернення: 24.01.2026).

154. Постанова Верховного Суду від 30 травня 2018 року у справі № 469/1393/16-ц. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://www.reyestr.court.gov.ua/Review/74572806> (дата звернення: 24.01.2026).

155. Каверзін проти України (Kaverzin v. Ukraine), заява № 23893/03, рішення Європейського суду з прав людини від 15 травня 2012 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/974_851 (дата звернення: 24.01.2026).

156. Amministrazione delle Finanze dello Stato v Simmenthal SpA, Case 106/77, judgment of the Court of Justice of 9 March 1978. *EUR-Lex*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:61977CJ0106> (дата звернення: 24.01.2026).

157. The Queen v Secretary of State for Transport, ex parte Factortame Ltd and Others, Case C-213/89, judgment of the Court of Justice of 19 June 1990. *EUR-Lex*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:61989CJ0213> (дата звернення: 24.01.2026).

158. Francovich and Bonifaci v Italian Republic, Joined Cases C-6/90 and C-9/90, judgment of the Court of Justice of 19 November 1991. *EUR-Lex*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:61990CJ0006> (дата звернення: 24.01.2026).

159. Brasserie du Pêcheur SA v Germany and The Queen v Secretary of State for Transport, ex parte Factortame Ltd and Others, Joined Cases C-46/93 and C-48/93, judgment of the Court of Justice of 5 March 1996. *EUR-Lex*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:61993CJ0046> (дата звернення: 24.01.2026).

160. CILFIT v Ministry of Health: рішення Суду Європейських Співтовариств від 06.10.1982 р. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:61981CJ0283> (дата звернення: 01.05.2026).

161. Von Colson and Kamann v Land Nordrhein-Westfalen, Case 14/83, judgment of the Court of Justice of 10 April 1984. *EUR-Lex*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:61983CJ0014> (дата звернення: 24.01.2026).

162. Rewe-Zentralfinanz eG and Rewe-Zentral AG v Landwirtschaftskammer für das Saarland, Case 33/76, judgment of the Court of Justice of 16 December 1976. *EUR-Lex*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:61976CJ0033> (дата звернення: 24.01.2026).

163. Association de médiation sociale v Union locale des syndicats CGT and Others, Case C-176/12, judgment of the Court of Justice of the European Union of 15 January 2014. *EUR-Lex*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:62012CJ0176> (дата звернення: 24.01.2026).

164. Kravchenko v. Ukraine, application no. 46673/06, judgment of the European Court of Human Rights of 30 June 2016. *HUDOC*. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-164199> (дата звернення: 24.01.2026).

165. Nechiporuk and Yonkalo v. Ukraine, application no. 42310/04, judgment of the European Court of Human Rights of 21 April 2011. *HUDOC*. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-104613> (дата звернення: 24.01.2026).

166. Висновки Венеціанської комісії // Вища рада правосуддя. URL: <https://hcj.gov.ua/page/vysnovky-venecianskoji-komisiyi> (дата звернення: 24.01.2026).

167. European Commission. Ukraine 2024 Report: Commission Staff Working Document. Brussels, 30.10.2024. SWD(2024) 699 final. URL: https://enlargement.ec.europa.eu/document/download/1924a044-b30f-48a2-99c1-50edeac14da1_en?filename=Ukraine+Report+2024.pdf (дата звернення: 24.01.2026).

168. Єврокомісія представила звіт щодо прогресу України в межах пакету розширення 2024 // Урядовий портал з питань європейської та євроатлантичної інтеграції. URL: <https://eu-ua.kmu.gov.ua/news/yevrokomisiya-predstavyla-zvit-shhodo-progresu-ukrayiny-v-mezhah-paketu-rozshyrennya-2024/> (дата звернення: 24.01.2026).

169. Venice Commission. Documents by opinions and studies. URL: https://www.venice.coe.int/WebForms/documents/by_opinion.aspx?lang=EN (дата звернення: 24.01.2026).

170. Constitution of 4 October 1958 // *Conseil constitutionnel*. URL: <https://www.conseil-constitutionnel.fr/en/constitution-of-4-october-1958> (дата звернення: 24.01.2026).

171. Constitutional Reform Act 2005 // *Legislation.gov.uk*. URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2005/4/contents> (дата звернення: 24.01.2026).

172. Ustawa z dnia 8 grudnia 2017 r. o Sądzie Najwyższym // *Internetowy System Aktów Prawnych*. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20180000005> (дата звернення: 24.01.2026).

173. Poland's assault on the separation of powers // *Financial Times*. 18.07.2017. URL: <https://www.ft.com/content/edf420b9-fe2c-4499-a9c4-8f1de64ab743> (дата звернення: 24.01.2026).

174. Shetreet S., Turenne S., Wortham L., Zoll F. ELI-Mount Scopus European Standards of Judicial Independence. Version 1.1. Vienna: European Law Institute, 2025. 77 p. URL: https://www.europeanlawinstitute.eu/fileadmin/user_upload/p_eli/Publications/ELI-Mount_Scopus_European_Standards_of_Judicial_Independence.pdf (дата звернення: 24.01.2026).

175. Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та деяких законів України щодо відновлення роботи Вищої

кваліфікаційної комісії суддів України: Закон України від 13.07.2021 № 1629-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1629-20> (дата звернення: 24.01.2026).

176. Vyacheslavova and Others v. Ukraine, applications nos. 39553/16 and 6 others, judgment of the European Court of Human Rights of 13 March 2025. *HUDOC*. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-242505> (дата звернення: 24.01.2026).

177. Khachatryan D. The Judgment in Ukraine and the Netherlands v. Russia: A “Nicaragua Moment” for the ECtHR // *Strasbourg Observers*. 23.07.2025. URL: <https://strasbourgobservers.com/2025/07/23/the-judgment-in-ukraine-and-the-netherlands-v-russia-a-nicaragua-moment-for-the-ecthr/> (дата звернення: 24.01.2026).

178. Ukraine and the Netherlands v. Russia, applications nos. 8019/16, 43800/14, 28525/20 and 11055/22, judgment of the Grand Chamber of the European Court of Human Rights of 9 July 2025. *HUDOC*. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-244292> (дата звернення: 24.01.2026).

179. Korotyuk v. Ukraine, application no. 74663/17, judgment of the European Court of Human Rights of 19 January 2023. *HUDOC*. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-222411> (дата звернення: 24.01.2026).

180. Figurka v. Ukraine, application no. 28232/22, judgment of the European Court of Human Rights of 16 November 2023. *HUDOC*. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-228845> (дата звернення: 24.01.2026).

181. Ryaska v. Ukraine, application no. 3339/23, judgment of the European Court of Human Rights of 10 October 2024. *HUDOC*. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-236203> (дата звернення: 24.01.2026).

182. Берестень А.В., Прокопенко В.Ю., Комарницький В.М., Григорчук М.В. Актуальні питання нормативно-правового забезпечення митного законодавства в Україні в умовах євроінтеграції (теоретико-правовий аспект). *Актуальні проблеми інноваційної економіки та права*. 2024. № 1. С. 88-92. DOI: <https://doi.org/10.36887/2524-0455-2024-1-18>.

183. European Commission. Ukraine Report 2024 (Enlargement Package). URL: https://enlargement.ec.europa.eu/ukraine-report-2024_en (дата звернення: 24.004.2026).

184. e-Estonia. e-Justice factsheet. URL: https://e-estonia.com/wp-content/uploads/factsheet_e-justice.pdf (дата звернення: 24.01.2026).

185. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення доступу до безоплатної правничої допомоги: Закон України від 10.04.2023 № 3022-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3022-20#Text> (дата звернення: 24.01.2026).

186. Берестень А. Адвокатська практика в Україні в аспекті впровадження загальноєвропейських стандартів організації юридичної діяльності (теоретико-правовий аспект). *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія «Право»*. 2023. № 36. С. 8-15. DOI: <https://doi.org/10.26565/2075-1834-2023-36-01>.

187. Берестень А.В., Комарницький В.М., Григорчук М.В. Актуальні питання застосування рішень Європейського суду з прав людини в адміністративному судочинстві (теоретико-правовий аспект). *Журнал східноєвропейського права*. 2024. URL: https://easternlaw.com.ua/wp-content/uploads/2024/11/komarnytskyi_hryhorchuk_beresten_128.pdf (дата звернення: 24.01.2026).

188. Берестень А.В., Комарницький В.М., Прокопенко В.Ю., Григорчук М.В. Особливості регулювання митної справи в Україні в умовах євроінтеграції. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-4/180>.

189. Договір про Європейський Союз (консолідована версія): міжнародний документ від 07.02.1992. *EUR-Lex*. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/treaty/teu_2016/oj (дата звернення: 24.01.2026).

190. European Commission. Infringement procedure. URL: https://commission.europa.eu/law/application-eu-law/implementing-eu-law/infringement-procedure_en (дата звернення: 24.01.2026).

191. Court of Justice of the European Union: official website. URL: <https://curia.europa.eu> (дата звернення: 24.01.2026).

192. Council of the European Union. Ukraine: EU response. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/ukraine/> (дата звернення: 24.01.2026).

193. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їх державами-членами, з іншої сторони: міжнародний документ від 27.06.2014. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text (дата звернення: 24.01.2026).

194. Огляд практики Суду справедливості Європейського Союзу: рішення за вересень - жовтень 2024 року // *Верховний Суд*. URL: https://court.gov.ua/storage/portal/supreme/oglyady/Oglyad_SES_09_10_2024.pdf (дата звернення: 24.01.2026).

195. Charter of Fundamental Rights of the European Union, 7 December 2000. *EUR-Lex*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:12012P/TXT> (дата звернення: 24.01.2026).

196. Single European Act, 17 February 1986. *EUR-Lex*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:11986U/TXT> (дата звернення: 24.01.2026).

197. Treaty of Nice amending the Treaty on European Union, the Treaties establishing the European Communities and certain related acts, 26 February 2001. *EUR-Lex*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:12001C/TXT> (дата звернення: 24.01.2026).

198. Діп І.Ю. Євроінтеграція України на сучасному етапі: постановка проблеми. *Часопис Київського університету права*. 2022. № 2-4. С. 179-182. URL: <https://surl.lt/rqqozu> (дата звернення: 24.01.2026).

199. Будяченко О.М. Міжнародно-правові аспекти інтеграції України до Європейського союзу. *Соціальний розвиток: економіко правові-проблеми*. 2025. №1. С. 114-122. URL: <https://surl.li/zqcgfg> (дата звернення: 24.01.2026).

200. Кішко А., Шандра Р. Вплив європейської інтеграції на право України: адаптація до європейських стандартів. *UNIVERSUM*. 2024. №9. С. 72–76. URL: <https://surl.li/lqbnod> (дата звернення: 24.01.2026).

ДОДАТКИ

ДОДАТОК 1

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

Публікації у фахових виданнях України:

1. Берестень А. Європейська інтеграція України як чинник трансформації юридичної практики (теоретико-правовий аспект). *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Право»*. 2023. № 35. С. 8–14.

DOI: <https://doi.org/10.26565/2075-1834-2023-35-01>

URL: <https://periodicals.karazin.ua/law/article/view/21532/21072>

2. Берестень А. Адвокатська практика в Україні в аспекті впровадження загальноєвропейських стандартів організації юридичної діяльності (теоретико-правовий аспект). *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Право»*. 2023. № 36. С. 8–15.

DOI: <https://doi.org/10.26565/2075-1834-2023-36-01>

URL: <https://periodicals.karazin.ua/law/article/view/22429/21354>

3. Берестень А. Універсальні цінності Європейського Союзу як правові стандарти правотворчої діяльності в Україні (теоретико-правовий аспект). *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Право»*. 2024. № 37. С. 28–34.

DOI: <https://doi.org/10.26565/2075-1834-2024-37-02>

URL: <https://periodicals.karazin.ua/law/article/view/23313/21627>

4. Берестень А. В., Прокопенко В. Ю., Комарницький В. М., Григорчук М. В., Актуальні питання нормативно-правового забезпечення митного законодавства в Україні в умовах євроінтеграції (теоретико-правовий аспект). *Актуальні проблеми інноваційної економіки та права*. 2024. № 1. С. 88–92.

DOI: <https://doi.org/10.36887/2524-0455-2024-1-18>

URL: <https://apie.org.ua/uk/aktualn%20d1%96-pitannya-normativno-pravov/>

5. Прокопенко В. Ю., Григорчук М. В., Комарницький В. М., Берестень А.В. Особливості регулювання митної справи в Україні в умовах Євроінтеграції. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 4. С. 749–751.

URL: https://www.lsej.org.ua/4_2024/182.pdf

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-4/180>

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

6. Берестень А.В. Аспекти трансформації громадянського суспільства в Україні в умовах активізації Євроінтеграції. *Конституційне право ЄС в аспекті євроінтеграції України: тези доповідей Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Харків, 21 квітня 2023 року). Харків: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2023. 372 с.

7. Берестень А.В. Становлення юридичної практики в Україні в аспекті забезпечення прав і свобод особи. *Актуальні проблеми міжнародного права: Всеукраїнська науково-практична конференція* (м. Харків, 10 березня 2023 року): збірник матеріалів / за ред. Т. Л. Сироїд, О. А. Гавриленка, В.М. Шамраєвої. Харків: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2023. 244 с.

8. Берестень А.В. Трансформація нормативно-правового забезпечення економічної безпеки України в аспекті євроінтеграції. *Економічна безпека: організаційно-правові, інформаційно-аналітичні та оперативно-розшукові засади* : збірник тез Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Ірпінь, 16 травня 2024 року) / відп. за вип. Є. Ю. Колосовський. Ірпінь : Державний податковий університет, 2024. 484 с.

9. Берестень А.В. Європейські стандарти функціонування судової влади в аспекті реформування національної правової системи України. *Права людини в правовій системі ЄС: тези доповідей Міжнародної науково-практичної*

конференції молодих вчених (м. Харків, 26 квітня 2024 року). Харків: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2024. 250 с.

10. Берестень А.В. Реформа митного законодавства України в умовах Євроінтеграції: теоретико-правовий аспект та юридична практика. *Розвиток митної справи України: захист національних інтересів та сприяння реформам*: збірник матеріалів всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції (м. Ірпінь, 16 травня 2025 року). Ірпінь: Державний податковий університет, 2025. 383 с.

URL: <https://ir.dpu.edu.ua/bitstreams/3b977fd5-5b47-41cf-84e9-d427c3c596d6/download>

Онлайн сервіс створення та перевірки кваліфікованого та удосконаленого електронного підпису

ПРОТОКОЛ
створення та перевірки кваліфікованого та удосконаленого електронного підпису

Дата та час: 18:09:18 26.05.2026

Назва файлу з підписом: ДИСЕРТАЦІЯ_Берестень_Артем.docx.asice
Розмір файлу з підписом: 334.7 КБ

Перевірені файли:

Назва файлу без підпису: ДИСЕРТАЦІЯ_Берестень_Артем.docx
Розмір файлу без підпису: 331.9 КБ

Результат перевірки підпису: Підпис створено та перевірено успішно. Цілісність даних підтверджено

Підписувач: БЕРЕСТЕНЬ АРТЕМ ВАЛЕРІЙОВИЧ

П.І.Б.: БЕРЕСТЕНЬ АРТЕМ ВАЛЕРІЙОВИЧ

Країна: Україна

РНОКПП: 3296820617

Організація (установа): ФІЗИЧНА ОСОБА

Час підпису (підтверджено кваліфікованою позначкою часу для підпису від Надавача): 18:09:21
26.05.2026

Сертифікат виданий: КНЕДП АЦСК АТ КБ "ПРИВАТБАНК"

Серійний номер: 5E984D526F82F38F040000009CAE640112C25507

Алгоритм підпису: ДСТУ 4145

Тип підпису: Удосконалений

Тип контейнера: Підпис та дані в архіві (розширений) (ASiC-E)

Формат підпису: З повними даними для перевірки (XAdES-B-LT)

Сертифікат: Кваліфікований

Версія від: 2026.04.06 13:00